

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TURİST TAŞIMA KAPASİTESİ ALGISININ HİZMET
ÇIKTILARINA ETKİSİ: HASANKEYF ÖRNEĞİ

Ercan KALKAN

Kasım-2024

BATMAN

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TURİST TAŞIMA KAPASİTESİ ALGISININ HİZMET
ÇIKTILARINA ETKİSİ: HASANKEYF ÖRNEĞİ**

Ercan KALKAN

**Danışman
Doç. Dr. Reşat ARICA**

Diğer Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Ömer SARAÇ

Doç. Dr. Hasan Önal ŞEYHANLIOĞLU

**Kasım-2024
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

Ercan KALKAN tarafından hazırlanan “Turist Taşıma Kapasitesi Algısının Hizmet Çıktılarına Etkisi: Hasankeyf Örneği” adlı tez çalışması 22/11/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Ömer SARAÇ

.....

Danışman

Doç. Dr. Reşat ARICA

.....

Üye

Doç. Dr. Hasan Önal ŞEYHANLIOĞLU

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sorumluluğu kabullendiğimi bildiririm.

ETHICAL DECLARATION

I declare that all the information in this thesis has been obtained within the framework of ethical behavior and academic rules, and that the source of any statements and information that do not belong to me in this study prepared in accordance with the thesis writing rules has been fully cited, and I declare that I accept all kinds of legal responsibility in case of any contrary situation

Ercan KALKAN

22.11.2024

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TURİST TAŞIMA KAPASİTESİ ALGISININ HİZMET ÇIKTILARINA ETKİSİ: HASANKEYF ÖRNEĞİ

Ercan KALKAN

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Reşat ARICA

2024, 155 Sayfa

Araştırmada, Hasankeyf'e yönelik taşıma kapasitesi algısının hizmet çıktılarına etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu odakta, araştırmada karma yöntem benimsenmiş, hem yerel yöneticiler ve işletme yöneticileri hem de turistlerden veri elde edilmiştir. İlk olarak, yerel yöneticileri ve işletme yöneticilerinden yarı-yapılandırılmış görüşme yöntemi ile veri toplanmıştır. Görüşme kapsamında toplanan veriler betimsel analiz ve içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. Buna göre yerel yöneticiler ve işletme yöneticileri Hasankeyf'te turizmin yeterli düzeyde gelişmediğini ve bundan ötürü taşıma kapasitesi sorununun olmadığını, turizm gelişimi için alt yapı ve üst yapı yatırımlarının artırılmasının gerekliliğini vurguladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla beraber Hasankeyf'i ziyaret eden turistlerden anket yolu ile veriler elde edilmiştir. Turistlerden toplamda 390 geçerli anket verisi derlenmiş, veriler açıklayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi ile değerlendirilerek ölçüm modellerinin faktör yapıları tespit edilmiş, akabinde değişkenler arası ilişkileri belirlemek üzere yapısal eşitlik modellemesinden faydalanılmıştır. Sonuçlar, turistlerin taşıma kapasitesi algısının, aidiyet davranışı ve memnuniyet ve tekrar ziyaret etme niyeti üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgular, sürdürülebilir turizm teorisini destekler nitelikte olup taşıma kapasitesi algısının, algılanan hizmet çıktıları ile pozitif bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma hem akademik alan yazına hem de turizm planlamacılarına ve karar alıcılara, sürdürülebilir turizm uygulamaları için değerli bilgiler sunmaktadır. Mevcut araştırma, Hasankeyf gibi yeni yapılanan destinasyonlarda taşıma kapasitesi göz önüne alınarak turistik altyapı ve üst yapı girişimleri ile faaliyetlerin kurgulanması ve turizm kaynaklı sürdürülebilirlik kaygılarının azaltılması doğrultusunda izlek oluşturulması açısından yerel yönetimler için önemlidir. Buna ek olarak, araştırmanın sürdürülebilir gelişim, taşıma kapasitesi ve hizmet çıktısı incelenerek literatüre katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Taşıma Kapasitesi, Hasankeyf, Sürdürülebilir Turizm

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE EFFECT OF PERCEPTION OF TOURIST CARRYING CAPACITY ON SERVICE OUTPUTS: THE CASE OF HASANKEYF

Ercan KALKAN

Batman University Graduate Education Institute

Tourism Management Department of Science

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Reşat ARICA

2024, 155 Pages

The study aims to examine the effects of the perception of carrying capacity for Hasankeyf on service outputs. In this focus, a mixed method was adopted in the research, and data were obtained from both local administrators and business managers and tourists. Firstly, data were collected from local managers and business managers through semi-structured interviews. The data collected within the scope of the interview were analyzed by descriptive analysis and content analysis techniques. Accordingly, it was concluded that local administrators and business managers emphasized that tourism in Hasankeyf has not developed sufficiently and therefore there is no carrying capacity problem and that infrastructure and superstructure investments should be increased for tourism development. In addition, data were obtained from tourists visiting Hasankeyf through questionnaires. A total of 390 valid questionnaire data were collected from tourists, the data were evaluated by exploratory factor analysis and confirmatory factor analysis to determine the factor structures of the measurement models, and then structural equation modeling was used to determine the relationships between variables. The results show that tourists' perception of carrying capacity has an impact on belonging behavior, satisfaction and intention to revisit. The findings support the sustainable tourism theory and reveal that the perception of carrying capacity is positively related to perceived service outcomes. The research provides valuable information to both academic literature and tourism planners and decision makers for sustainable tourism practices. The current research is important for local governments in terms of designing touristic infrastructure and superstructure initiatives and activities by taking into account the carrying capacity in newly built destinations such as Hasankeyf and establishing a path towards reducing tourism-related sustainability concerns. In addition, the research is expected to contribute to the literature by examining sustainable development, carrying capacity and service output.

Keywords: Tourism, Carrying Capacity, Hasankeyf, Sustainable Tourism

ÖN SÖZ

Bu yüksek lisans tez çalışmasının başarıyla tamamlanmasında en büyük pay, değerli hocam Doç. Dr. Reşat ARICA 'ya aittir. Hocamın engin bilgi birikimi ve deneyimi, araştırma sürecinin her aşamasında bana yol gösterici olmuştur. Sabrı, anlayışı ve teşvikiyle akademik gelişimimde önemli bir dönüm noktası yaratan hocama, tezimin hazırlanmasındaki tüm katkıları için şükranlarımı sunarım. Değerli bilimsel katkıları ile tezi zenginleştiren, Doç. Dr. Ömer SARAÇ ve Doç. Dr. Hasan Önal ŞEYHANLIOĞLU hocalarıma teşekkür ederim.

Bu tezin hazırlanması sürecinde desteklerini her daim hissettiren sevgili anneme ve babama, değerli kardeşlerime, yanımda olan ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli eşime ve kızıma gönülden teşekkür ederim. Bu tezi, ismini ilk kez bu tezin ön sözünde anmanın mutluluğunu yaşadığım, doğumu ile birlikte aramıza katılacak olan oğlumuz Doruk Ferman'a ithaf ediyorum. Bu çalışmanın onun geleceğe dair hayallerine ışık tutmasını temenni ederim.

Ercan KALKAN
BATMAN-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELER/TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER VE RESİMLER LİSTESİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR.....	3
2.1. Sürdürülebilir Gelişim Kavramı	3
2.2. Sürdürülebilir Gelişimin Tarihsel Süreci	4
2.2.1. Stockholm konferansı	5
2.2.2. Brundtland raporu	6
2.2.3. Rio konferansı (1992)	7
2.2.4. Habitat II İstanbul deklarasyonu (1996)	8
2.2.5. Rio +5 forumu (1997)	9
2.2.6. Dünya sürdürülebilir kalkınma zirvesi	10
2.2.7. Rio 20 konferansı	10
2.3. Sürdürülebilir Gelişimin Boyutları	11
2.3.1. Ekolojik çevre	12
2.3.2. Sosyal boyut.....	13
2.3.3. Ekonomik boyut.....	13
2.4. Üretim ve Hizmet Endüstrilerinde Sürdürülebilir Gelişim.....	14
2.5. Hizmet Sektörü Olan Turizmde Sürdürülebilirlik	14
2.5.1. Turizmde sürdürülebilirliğin amaçları ve ilkeleri	16
2.5.2. Turizmde sürdürülebilirliğin boyutları	20
2.5.2.1. Sosyal sürdürülebilirlik.....	20
2.5.2.2. Ekonomik sürdürülebilirlik.....	21
2.5.2.3. Ekolojik sürdürülebilirlik.....	23
2.5.3. Turizmde sürdürülebilirliğin prensipleri.....	24
2.6. Taşıma Kapasitesi Kavramı	26
2.7. Taşıma Kapasitesi Türleri	31
2.7.1. Sosyal taşıma kapasitesi.....	33
2.7.2. Fiziksel taşıma kapasitesi.....	35
2.7.3. Ekonomik taşıma kapasitesi.....	36
2.7.4. Psikolojik taşıma kapasitesi	39
2.7.5. Çevresel (Ekolojik) taşıma kapasitesi	40
2.8. Turizmde Taşıma Kapasitesi Yönetimi	42
2.9. Turizmde Taşıma Kapasitesi Yöneticisi Olarak Yerel Halk	44
2.10. Turizmde Hizmet Çıktıları.....	46
2.10.1. Memnuniyet	46

2.10.2. Tekrar ziyaret niyeti	47
2.10.3. Aidiyet davranışı	48
2.11. Hasankeyf Turistik Destinasyonu	50
2.11.1. Hasankeyf ilçesinin tarihçesi	53
2.11.2. Hasankeyf ilçesinin coğrafi yapısı	54
2.11.3. Hasankeyf ilçesi nüfus, sosyal yapı ve ekonomik hayat.....	54
2.11.4. Hasankeyf destinasyonunda bulunan kültürel miras öğeleri	55
3. YÖNTEM	60
3.1. Araştırmanın Gerekçesi	60
3.2. Çalışmanın Metodu.....	61
3.3. Çalışma Modeli ve Hipotezleri	61
3.4. Araştırma Kapsamı ve Örneklem Seçimi	63
3.5. Veri Toplama Tekniği ve Aracı	64
3.5.1. Kapsamın geçerliliği	65
3.5.2. Ölçüm aracının güvenilirliği	66
3.5.3. Son ölçüm aracı	67
3.6. Araştırmanın Gerçekleştirilmesi	68
3.7. Veri Hazırlık Süreci	68
3.8. Veri Analiz Teknikleri	69
4. BULGULAR VE TARTIŞMA.....	71
4.1. Nitel Analize İlişkin Bulgular	71
4.2. Nicel Analize İlişkin Bulgular	77
4.2.1. Demografik verilere ilişkin bulgular.....	77
4.2.2. Açıklayıcı faktör analizine yönelik bulgular	79
4.2.3. Doğrulamalı faktör analizine yönelik bulgular	84
4.2.4. Yapısal eşitlik modellemesine yönelik bulgular	91
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	94
KAYNAKLAR	99

ÇİZELGELER/TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. Sürdürülebilir gelişimi yöneten hedefler.....	7
Tablo 2.2. Sürdürülebilir turizmin faydaları.....	17
Tablo 2.3. Sürdürülebilir turizmin temel amaçları.....	18
Tablo 2.4. Sürdürülebilir turizmin ilkeleri.....	19
Tablo 2.5. Sürdürülebilir turizmin sosyal hedefleri.....	21
Tablo 2.6. Sürdürülebilir turizmin ekonomik hedefleri.....	22
Tablo 2.7. Sürdürülebilir turizmin çevresel hedefleri.....	23
Tablo 2.8. Turizm literatüründe turist taşıma kapasitesi konulu çalışmalar.....	28-30
Tablo 2.9. Sosyal (Toplumsal) taşıma kapasitesi basamakları ve nitelikleri.....	34
Tablo 2.10. Turizmin ekonomi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri.....	38
Tablo 2.11. Turizm literatüründe hasankeyf destinasyonuna yönelik çalışmalar.....	51-52
Tablo 4.1. Katılımcıların demografik özellikleri.....	71
Tablo 4.2. Hasankeyf'teki güvenlik ve temizlik hizmetlerinin yeterlilik durumuna ilişkin turizm paydaşlarının görüşleri.....	72
Tablo 4.3. Hasankeyf'in kalabalık olma durumunun yerel halk ve turistler üzerindeki etkisine ilişkin turizm paydaşlarının görüşleri.....	73
Tablo 4.4. Hasankeyf'i ziyaret eden turist sayısının doğal ve sosyo-kültürel çekiciliklere zarar verme durumuna ilişkin turizm paydaşlarının görüşleri.....	74
Tablo 4.5. Hasankeyf'in ziyaretçi sayısına ilişkin turizm paydaşlarının görüşleri.....	74
Tablo 4.6. Hasankeyf'teki ziyaretçi sayısının turist memnuniyeti üzerindeki etkisine ilişkin turizm paydaşlarının görüşleri.....	75
Tablo 4.7. Hasankeyf'teki ziyaretçi sayısına sınır getirilmesi durumuna ilişkin turizm paydaşlarının görüşleri.....	75
Tablo 4.8. Hasankeyf'teki ziyaretçi sayısının artmasının bölge turizmine yarar sağlama durumuna ilişkin yöneticilerin görüşleri.....	76
Tablo 4.9. Hasankeyf'teki ziyaretçi sayısının artmasının bölge halkına fayda sağlama durumuna ilişkin turizm paydaşlarının görüşleri.....	76
Tablo 4.10. Katılımcıların demografik özellikleri.....	78
Tablo 4.11. Turistlerin taşıma kapasitesi algısı ölçeği açıklayıcı faktör analizi değerleri.....	81
Tablo 4.12. Turistlerin aidiyet davranışı ölçeği açıklayıcı faktör analizi değerleri.....	82-83
Tablo 4.13. Memnuniyet algısı ölçeği açıklayıcı faktör analizi değerleri.....	83
Tablo 4.14. Tekrar ziyaret etme eğilimi ölçeği açıklayıcı faktör analizi değerleri.....	84
Tablo 4.15. Model uyum göstergeleri.....	85
Tablo 4.16. Taşıma kapasitesi algısı ölçeği uyum indeksleri.....	86
Tablo 4.17. Taşıma kapasitesi algısı ölçeği doğrulayıcı faktör analizi değerleri.....	87
Tablo 4.18. Aidiyet davranışı ölçeği uyum indeksleri.....	88
Tablo 4.19. Turistlerin aidiyet davranışı ölçeği doğrulayıcı faktör analizi değerleri.....	89
Tablo 4.20. Turistlerin memnuniyet algısı ölçeği doğrulayıcı faktör analizi değerleri.....	90
Tablo 4.21. Yeniden ziyaret niyeti ölçeği doğrulayıcı faktör analizi değerleri.....	91
Tablo 4.22. İlişkisel modele ait uyum indeksleri.....	92
Tablo 4.23. Turistlerin taşıma kapasitesi algısının, turist aidiyet davranışı, turist memnuniyeti ve yeniden ziyaret niyeti üzerindeki etkilerine yönelik yol analizlerine ilişkin değerler.....	93

ŞEKİLLER VE RESİMLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Sürdürülebilir gelişimin tarihsel süreci.....	5
Şekil 2.2: Sürdürülebilir gelişimin boyutları.....	12
Şekil 2.3: Sürdürülebilirliğin boyutları ve hedefleri.....	20
Şekil 3.1: Taşıma kapasitesi boyutları.....	33
Şekil 5.1: Araştırma modeli.....	63
Şekil 6.1: Yapısal modele ait yol şeması.....	92
Resim 4.1. Yeni Hasankeyf şehir görünümü.....	58
Resim 4.2. Yeni Hasankeyf karşıdan görünüm	58
Resim 4.3. Yeni Hasankeyf kültür parkı.....	58
Resim 4.4. Zeynel Bey Türbesi yeni konumlandırılmış.....	59
Resim 4.5. Yeni Hasankeyf şehir görünümü 2.....	59
Resim 4.6. Yeni Hasankeyf kültür parkı.....	59

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

α	: Alfa
β	: Beta

Kısaltmalar

UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
WCED	: Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu
UNCSD	: Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı
UNCED	: Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı
WCED	: Ortak Geleceğimiz Raporu
AVE	: Açıklanan Ortalama Varyans
DFA	: Doğrulayıcı Faktör Analizi
AFA	: Açıklayıcı Faktör Analizi

1. GİRİŞ

Turizm sektörü, yapısı gereği ekonomik, sosyo-kültürel ve ekolojik çevre ile karmaşık ve karşılıklı ilişkiler içindedir. Çevresel bileşenler, turizm sektörünün kaynağı olma özelliğini taşıırken, turizmin en önemli etkileri çevresel bileşenler üzerinde gerçekleşmektedir. Turizmin çevresel bileşenlerle ilişkisinin yaşamsal nitelikte olduğu, turizmin var olması için çevre bileşenleri ile turizm gelişimi arasındaki dengenin kurulması gerektiği ortadadır. Buna karşın, turizm sektöründeki arz ve talep artışı, ekonomik, sosyo-kültürel ve ekolojik sistemler üzerindeki etkileri artırmaktadır. Bu etkiler olumlu olduğu kadar olumsuz biçimde de gerçekleşmektedir. Etkilerin turizm sektörünün devamlılığına etkisi ise sektörel ve akademik alanda tartışıla gelmektedir. Bu bağlamda kitle turizmi, plansız turizm yatırımları, turizmin doğal ve kültürel çevre üzerindeki olumsuz etkileri ile turizm ve çevre ilişkisinde en yoğun tartışılan konular olmaktadır. Turizm ve çevre arasındaki söz konusu başlıklar ekosistemlerin bozulmasına, biyoçeşitliliğin azalmasına ve kültürel mirasın tahribatına yol açmaktadır. Bilim insanları, turizmin gelişimi ile ekonomik çıktılara odaklanılmasından ötürü ekolojik ve sosyo-kültürel çevrenin ihmal edildiğini vurgulamakta, bu bağlamda çevresel bileşenler arasında denge kurulmaksızın gerçekleşen turizm faaliyetlerinin turizm sektörünün geleceğini tehlikeye atacağını ifade etmektedir (Daly ve Growth, 2003; Demir ve Çevirgen, 2006; Arıca, 2023). Bu bağlamda turizmin temel çekim unsurları olan sosyo-kültürel ve ekolojik çevrenin korunmasının gerekliliği savunulmaktadır (Arıca ve Kafa, 2020).

Turizmde çevresel boyutlar arası dengesizliği harekete geçiren başat unsurlardan biri olan kitle turizminin neticelerinden biri taşıma kapasitesinin aşılmasıdır. Bir destinasyonun sürdürülebilir kılınması destinasyonda taşıma kapasitesi probleminin yaşanmaması ile yakından ilişkilidir. Turizm destinasyonları, bir ürün gibi belirli bir yaşam döngüsüne sahiptir. Bu döngüde, destinasyonun taşıma kapasitesi, ürünün maksimum üretim kapasitesine benzetilebilmektedir. Taşıma kapasitesinin aşılması, destinasyonun 'doyma' ve 'gerileme' evrelerine erken girmesine neden olarak, turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini tehdit edebilmektedir. Bu durum destinasyonun bir süre sonra turistik çekicilik niteliğini yitirmesine sebebiyet vermektedir. Arıca (2023) tahrip edilmiş ve bozulmuş çekicilikleri barındıran destinasyonların seyahat acenteleri ve turistler tarafından tercih edilmediğini ifade etmektedir. Bundan ötürü taşıma

kapasitesinin aşıldığı durumlar bir yandan turistlerin destinasyonu tercihlerini kısıtlarken, öte yandan destinasyonda yaşanan deneyim sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu noktadan hareketle hazırlanan araştırmada, Hasankeyf'e yönelik taşıma kapasitesi algısının hizmet çıktılarına etkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Hasankeyf yeni yapılanan bir turistik bölge olması itibari ile taşıma kapasitesinin yapılanma sürecinde kontrol edilebilmesi mümkündür. Bu noktada araştırma sonuçları turizm planlamacıları ve karar alıcılara, sürdürülebilir turizm uygulamaları için sunacağı bilgiler ölçeğinde önem arz etmektedir. Bölgenin taşıma kapasitesi göz önüne alınarak turistik altyapı ve üst yapı girişimleri ile faaliyetlerin kurgulanması ve turizm kaynaklı sürdürülebilirlik kaygılarının azaltılması doğrultusunda izlek oluşturulması açısından yerel yönetimler açısından araştırma önemlidir. Buna ek olarak, araştırmanın sürdürülebilir gelişim, taşıma kapasitesi ve hizmet çıktısı incelenerek literatüre katkı sunması beklenmektedir.

2. LİTERATÜR

2.1. Sürdürülebilir Gelişim Kavramı

Sürdürülebilir gelişim, yol gösterici bir ilke ve kapsayıcı bir kavram olarak tasvir edilmektedir. İngilizce ‘‘Sustainable Development’’ olarak açıklanan sürdürülebilir gelişim/kalkınma kavramı ilk defa 1972’de Uluslararası Doğayı Koruma Birliği'nin yayınladığı Dünya Koruma Stratejisi isimli çalışmada *"gelecekteki kapasite ve fırsatları sınırlamadan, bugünün ihtiyaçlarının karşılanması"* olarak tanımlanmıştır (Demir, 2013 s.69). Sürdürülebilir gelişim, *"çevresel değerlerin israf edilmemesi ve doğal kaynakların akılcı kullanımı ilkelerinden ödün vermeden, mevcut ve gelecekteki nesillerin hak ve çıkarlarını gözetenek, ekonomik kalkınmayı sağlamayı hedefleyen çevreyle ilgili bir görüş"* olarak izah edilmektedir (Keleş, 1998, s.112; Bozdoğan, 2005 s.1012). Sezgin ve Kahraman (2008, s.155) sürdürülebilir gelişimi, belirli bir ekosistemin veya sürekli sistemin işleyişini sekteye uğratmadan, bozulmasına neden olmadan, aşırı tüketim veya temel kaynakların aşırı yüklenmesi gibi faktörlerden kaçınarak, mevcut ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir kalkınma modeli olarak tanımlamıştır. Genel olarak sürdürülebilir gelişim, sosyo-kültürel ve doğal kaynakları koruma, günümüzün ihtiyaçlarını karşılariken gelecek nesillerin istifade edeceği kaynaklarını tahrip ve yok etmeme amacıyla uygulanan faaliyetler olarak açıklamak mümkündür (Arıca, 2013).

Sürdürülebilir gelişimin temel hedefi: mevcut kaynakları koruyarak kullanmak ve tasarruf ederek geleceğe aktarmaktır. Ekonomik, sosyo-kültürel ve ekolojik çevre boyutlarının bütünleşik bir şekilde ele alındığı sürdürülebilir kalkınma, günümüzde gezegenin sınırlı kaynaklarını adil ve eşit bir şekilde paylaşmak amacıyla benimsenen bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Keleş, 1998, s.112). Ekonomi, sosyo-kültür ve ekolojinin homojen olduğu bir sistemde, sürdürülebilir gelişimle mevcut ve gelecek kuşakların refahı dikkate alınarak üretim ve tüketim biçimlerinin denge unsuru çerçevesinde organize edilmesi temel amaçtır (Arıca, 2023). Bu amaç odağında çevresel bileşenlerini sürekli kılmak ve mevcut olanı geleceğe taşımak elzemdir. Çevresel sorunların küresel çapta ciddi boyutlara ulaşması ve doğal kaynakların sınırlı olması, insanlığın geleceği için sürdürülebilir bir kalkınma modelinin gerekliliğini ortaya

koymuştur. Bu bağlamda, sürdürülebilir gelişme, çevrenin korunması, ekonomik büyüme ve sosyal adaletin birlikte sağlanması hedefiyle ortaya çıkmış bir kavramdır (Hazarhun, Arıca ve Çetinsöz, 2022).

2.2. Sürdürülebilir Gelişimin Tarihsel Süreci

Sürdürülebilir gelişimin tartışılacağı bir anlayış olmasına karşın temellerinin ilk olarak 18. yüzyılın sonlarında Almanya'nın Baden bölgesindeki Kara Orman'ın yok edilmesini engellemek için hazırlanan yasaların içeriğine dahil edilmesi ile atılmıştır (Kılıçoğlu, 2005). 1972'de düzenlenen Birleşmiş Milletler (BM) İnsani Çevre Konferansı (Stockholm Konferansı) sürdürülebilir gelişim kavramına yer verilen ilk çalışmadır. Norveç Başbakanı Geo Harlem Brundtland'ın başkanlığında 1987 yılında toplanan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun (WCED) yayınlamış olduğu Brundtland Raporu (Ortak Geleceğimiz) ile sürdürülebilir gelişim kavramı ilk defa resmi olarak ele alınmıştır. “Brundtland Raporu” sürdürülebilir gelişim kavramına ilişkin güncel tartışmaların çoğunun başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Uluslararası alanda hazırlanan en kapsamlı çerçeve hüviyetini taşıyan raporun yayınlanması sürdürülebilir ortaklık kavramı açısından önemli bir siyasi dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Mebraru, 1998, s.496). “Dünya Zirvesi” veya “Yeryüzü Zirvesi” isimi ile 1992'de organize edilen ve çok kapsamlı katılımın olduğu Rio Konferansı nihayetinde yayınlanan Gündem 21 raporu sürdürülebilir gelişim tarihinde önemli bir yere sahiptir. Vancouver'da 31 Mayıs 1976'da düzenlenen ilk Habitat konferansından sonra, 1996 yılında İstanbul'da düzenlenen Habitat II İstanbul Deklarasyonu, 1997'de organize edilen Rio 5 Formu, 2002 yılında Güney Afrika'nın Johannesburg şehrinde “Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi” sürdürülebilir gelişimin tarihsel sürecine çerçeve çizmektedir. Şekil 2.1, sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkışı ve gelişimini kronolojik olarak göstermektedir.

Şekil 2.1. Sürdürülebilir gelişimin tarihsel süreci

2.2.1. Stockholm konferansı

Stockholm'de gerçekleştirilen 1972 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı, 113 ülke temsilcisinin katılımıyla çevre sorunlarına küresel bir bakış açısı sunmuştur (Saraç ve Çolak, 2022, s.19). Konferansta "Gündem 21" olarak bilinen sürdürülebilir kalkınma kavramının temelleri atılmıştır. Stockholm Konferansı, farklı sosyo-ekonomik ve kültürel yapıdaki ülkeleri ortak bir hedef etrafında bir araya getirerek, küresel çevre sorunlarına yönelik çözüm arayışlarında önemli bir dönüm noktası olmuştur (Çeken, 2016, s.35). Konferans, ekonomik büyüme ile çevresel koruma arasındaki karmaşık ilişkiye dikkat çekerek, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının önemini vurgulamış ve bu doğrultuda uluslararası iş birliğinin gerekliliğini belirtmiştir (Kahraman ve Türkay, 2012, s.98). Konferans katılımcıları, gelişmekte olan ülkelerde çevre sorunlarının temelde ekonomik ve sosyal gelişme düzeyleriyle, gelişmiş ülkelerdeki çevre sorunlarının ise endüstriyel üretim ve tüketim kalıplarıyla ilişkili olduğu konusunda genel bir mutabakat sağlamıştır (Ozmehmet, 2008, s.6). Konferansın sonuç bildirgesi, insan-çevre ilişkilerinin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla 27 maddelik kapsamlı bir çerçeve sunmuştur. Bildirgede, özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyüme süreçlerinde

karşılaşılan çevresel sorunlar ve bu sorunların çözümünde uluslararası iş birliğinin hayati önemi vurgulanmıştır. Aynı zamanda, bildirge, çevresel hukukun geliştirilmesi ve uluslararası kuruluşların bu alandaki rolünün güçlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Keleş vd., 2012; Türk ve Erciş 2017). Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) 1972 Stockholm Konferansı'nın bir sonucu olarak kurulurken, uluslararası çapta çevresel sorunlara yönelik koordinasyonu sağlama hedefi gütmüştür. UNEP, gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla çevre politikaları konusunda teknik destek ve bilgi paylaşımı sağlamaktadır (Kahraman ve Türkay, 2012, s.99).

2.2.2. Bruntland raporu

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğini doğal çevrede meydana gelen olumsuz etkilerin önlenemeyeceğini tespiti ile beraber, 1983'te başkanlığını Norveç Başbakanı Geo Harlem Brundtland'ın organize ettiği bir komisyon kurulmuştur. 1987'de komisyon tarafından yayınlanan Brundtland olarak isimlendirilen raporda sürdürülebilirlik kavramı ilk kez ele alınmıştır (Kahraman, 2011). Raporun amacı, sürdürülebilir kalkınmaya giden yolu arayan ulusların çok taraflılığı ve karşılıklı dayanışmasını sağlamaktır. Raporda sürdürülebilir kalkınma için insanın sonraki nesillerin ihtiyaç duyacağı unsurları karşılama imkanına zarar vermeden, kendi ihtiyaçlarını karşılaması ve bunu yaparken ekonomik gelişim ile arasında kuvvetli bir ilişki oluşturmaya vurgu yapılmaktadır (Budeanu, 2007). Sürdürülebilir kalkınma kavramı ile ilgili tespitlerin yer aldığı raporda *“sürdürülebilir kalkınma, günümüz nesillerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetlerin, gelecek nesillerin bu ihtiyaçları karşılama yeteneklerini azaltmadan gerçekleştirildiği bir kalkınma modeli”* olarak tanımlanmaktadır. Bu odakta sürdürülebilir kalkınmanın sadece ekonomik sürdürülebilirlikle mümkün olmadığına, ekonomik, sosyo-kültürel ve ekolojik çevrede sürdürülebilirliğinin bir bütün olarak düşünülmesinin gerekliliğine dikkat çekilmiştir (Arıca, 2020; Yakışık ve Mustafazade, 2023). Bruntland Raporunda sürdürülebilir gelişime yönelik boyutlar açıklanırken aynı zamanda sürdürülebilir gelişimi mümkün kılan hedeflere değinilmiştir. Buna göre sürdürülebilir gelişimi yöneten hedefler Tablo 2.1'de görüldüğü üzere sıralanmıştır:

Tablo 2.1. Sürdürülebilir gelişimi yöneten hedefler

Sürdürülebilir Gelişimi Yöneten Hedefler	Gelişimi teşvik etmek
	Gelişimin niteliğini iyileştirmek
	Toplumsal ihtiyaçların giderilmesini sağlamak (istihdam, gıda, enerji, sağlık gibi)
	Nüfusun sürdürülebilirlik için seviyesini kontrol altına almak
	Kaynakları korumak ve zenginleştirmek
	Teknolojiye ait riskleri kontrol etmek ve bunlara yön vermek
	Karar aşamasında iktisadi ve ekolojik dengeyi sağlamak

Kaynak: <https://hlcccevre.com.tr>

Gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kaygısı taşıyarak, ekonomik büyüme, sosyal adalet ve çevresel koruma arasındaki dengeyi vurgulayan Brundtland Raporu (Yüksel ve Barut, 2023, s.41), sürdürülebilir gelişme kavramının akademik ve politik literatürde yaygınlaşmasında ve bu konuda uluslararası iş birliğinin güçlenmesinde öncü bir rol oynamıştır.

2.2.3. Rio konferansı (1992)

“Dünya Zirvesi” veya “Yeryüzü Zirvesi” isimleri ile anılan Rio Konferansı katılım itibari ile oldukça kapsamlıdır (Saraç ve Çolak, 2022, s.21). 1989'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca Konferansın toplanmasına karar verilmiştir. 178 ülkeden devlet yetkilileri, uluslararası kuruluş temsilcileri, sivil toplum örgütlerinin üyeleri konferansa katılım sağlamıştır. 1992 yılının haziran ayında Brezilya'nın Rio de Janeiro şehrinde düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Konferansı), ülkelerin yeşil yönetim tarzını benimsemeleri için birtakım kriterlerin benimsenmesine yönelik önem arz eden bir gelişim haritası sunmuştur (UNCED, 1993). Gelişim haritası “Rio Bildirgesi, Gündem 21, Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi olarak isimlendirilen beş yazılı belge ile kayıt altına alınmıştır. “Gündem 21” olarak isimlendirilen ve 1992 Rio Konferansının çıktısı olarak uluslararası bir belge hüviyeti taşıyan belge konferans tarihinden günümüze kadar uluslararası toplumun tüm dinamikleri tarafından geliştirilmektedir (Du Plessis,

2002). Gündem 21 belgesinde yerel yönetimlerin sürdürülebilir politikaların uygulanmalarında kilit oyuncu olarak görülmesi dikkat çekici bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır (Atvur, 2009, s.231).

Gündem 21’de sürdürülebilir kalkınmanın başarıyla uygulanabilmesi için merkezi yönetimlerden ziyade, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve tüm paydaşların aktif katılımının hayati önem taşıdığını savunulmaktadır (Karakuzulu, 2010, s.398). Yerel ve bölgesel seviyedeki kurumların, hedefleri tartışmak, sorunları belirlemek ve yerel seviyede gelişime aracısız çözümler üretmek üzere iş birliğine dahil edilmesini amaçlayan Gündem 21’in 28. maddesinde birçok problem ve problemlere dair çözümünün yerel eylem düzeyinde ortaya çıktığı ifade edilmektedir (Kveton vd., 2014). Sürdürülebilir kalkınmanın ilkelerini yerel düzeyde uygulamaya koymanın bir yolu, gönüllü bir aracı olarak kabul edilen Gündem 21’de, sürdürülebilir kalkınmanın başarılı olabilmesi için Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Genel Sekreteri Maurice Strong’un *“sürdürülebilir kalkınma şehirlerde başlamazsa ilerleme sağlanamaz, şehirlerin kalkınma çalışmalarına liderlik etmesi gerekiyor”* ifadesi dikkat çekmektedir (Otto-Zimmermann, 2012). Bu açıdan bakıldığında raporda, sürdürülebilir kalkınmanın doğrudan hizmet götürme kabiliyeti olan yerel yönetimler üzerinden gerçekleşmesi ve parçalardan hareketle bütüne hâkim olma hedeflenmektedir.

2.2.4. Habitat II İstanbul deklarasyonu (1996)

31 Mayıs 1976'da Vancouver'da düzenlenen ilk Habitat konferansının ardından ikinci konferans İstanbul'da düzenlenmiştir. (i) Sürdürülebilir yaşam ve (ii) herkes için insana yetecek sayıda konut ana hedefleri ile düzenlenen Habitat II İstanbul konferansında (Arlı, 2010, s.373) dünyanın birçok bölgesinden hükümet yetkilileri, aktivistler, akademisyenler, uzmanlar ve paydaşlar buluşmuştur. Konferansın toplanma amacı, dünyada süregelen hızlı kentleşmenin çevrebilim üzerinde yaratabileceği risklere yönelik çözümler üreterek, şehirleşmenin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini minimize etmektir. Bu bağlamda, İstanbul Deklarasyonunda üç sorun üzerinde durulmuş ve bunlara yönelik çıkarımlar sağlanmıştır (Bindé, 1998, s.510). Bunlar: (i) su, (ii) ulaşım ve (iii) enerjidir. Bölümler şeklinde düzenlenen konferansın ilk bölümünde özel sektör, bilim akademileri, vakıflar, yerel yönetimler ve büyük sivil toplum grupları yer almıştır. Diğer bölümde ise kentsel ekonomi, ulaşım, su, kentsel istihdamın geleceği, geleceğin kentlerinde demokrasi ve vatandaşlık, 21. yüzyılda şehirlerin düzeni ve sağlık, çevre gibi

önemli konular değerlendirilmiştir (Cohen, 1996, s.429). Habitat II, son dört yılda uluslararası toplumun eylem odaklı programları benimsemesine olanak sağlayan Dünya Zirve'lerinin sonuncusudur. Konferansta, Habitat Programı adı verilen küresel bir eylem planını ve İstanbul İnsan Yerleşimleri Bildirgesi adı verilen devlet ve hükümet başkanlarının bildirgesi kabul edilmiştir (Bindé, 1998, s.500). Sürdürülebilir kalkınma ilkesi, konferansta, ekonomik büyüme ile çevresel koruma arasındaki dengeyi sağlayarak, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir yaklaşım olarak benimsenmiştir. Bu kapsamda kabul edilen Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu, sürdürülebilir kentsel gelişim için uluslararası bir yol haritası sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında İstanbul'da birçok kesimin katılımıyla gerçekleşen deklarasyonun amaçladığı birçok konuda gayesine ulaştığı kabul edilmektedir (Tıkız, 1998, s.21).

2.2.5. Rio +5 forumu (1997)

Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde yaklaşık 500 delege 13-18 Mart tarihleri arasında, 1992' de Birleşmiş Milletlerin desteği ile düzenlenen dünya zirvesinden, o güne değin geçen süre zarfında yaşanan ilerlemeyi değerlendirmek amacıyla toplanmıştır (Personel, 1997, s.1). Rio+5 Zirvesi'nin vizyonunun odak noktası "*sürdürülebilir kalkınmayı uygulamaya aşamasına getirebilmek*" olmuştur. Buna ek olarak, Rio +5 Formu, Rio 92'de alınan kararların uygulanıp uygulanmadığına yönelik bir denetim ve değerlendirme sürecini kapsamaktadır (Cordani vd., 1997, s.400). Sürdürülebilir kalkınmadaki küresel ilerlemeyi tartışmak üzere toplanılan forumda, ekolojik koruma ve kalkınma politikalarının etkin bir şekilde uygulanması amacıyla küresel düzeyde farkındalık oluşturmak temel amaçtır (Wackernagel vd., 1999, s.380). 1992 Rio Formu'nda oluşturulan çevre ve kalkınma hedeflerine hangi seviyede ulaşıldığının değerlendirilmesi, küresel sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin gözden geçirilmesi ve ıslahı, ekolojik problemlerin bertaraf edilmesi sürecinde uluslararası iş birliğinin ve ortaklıkların sıklaştırılması ve bazı devletlerin sürdürülebilir kalkınma politikalarının ve uygulamalarının gözden geçirilerek paydaşlara sunulması gibi hususlarda çalışmalar yapılmıştır.

Formun sonuçları, sürdürülebilir kalkınma gelişiminin ilerlemesinin gösterilmesi ve eylemlerin yol haritasının belirlenmesi amacıyla önem arz ettiğinden (Hale, 1997, s.820), sivil toplum kuruluşları, akademisyenler, finansal kuruluşlar ve birçok sektörden

temsilci zirveye katılım sağlamıştır. Rio +5’de siyasi deklarasyon üzerinde uzlaşa olmadığından, forum değerlendirme raporu olarak kabul edilmiştir (Erdinç, 2016, s.23).

2.2.6. Dünya sürdürülebilir kalkınma zirvesi

Rio Konferansı'nda ulaşılan neticelerin takibi ile ülkelerin ve ilgili paydaşların Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşma amaçlarının uyumlu hale getirilebilmesi amacıyla 26 Ağustos-4 Eylül 2002 tarihlerinde “Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi” düzenlenmiştir (MFA, 2024). Dünya Sürdürülebilir Gelişim Zirvesi'nde uygun görülen Johannesburg Uygulama Planı, İngiliz Milletler Topluluğu Sekreterliği için kapsamlı bir çerçeve olup çatışma önleme ve çözümleme, yönetim, insan hakları, ekonomik ilişkiler, kalkınmanın finansmanı, toplumsal cinsiyet eşitliği ve sağlık ve sosyal güvenlik konularındaki temel programları içermektedir (Strachan ve Roberts, 2003, s.543). Konferans yerel, ulusal ve küresel ölçekte sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla gereken detayların tartışılacağı ortak bir zemini oluşturmuştur. Konferansta tartışılan tüm konuların oldukça karmaşık ve çok yönlülüğü, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde ekonomik büyüme, sosyal adalet ve çevrenin korunması konularında önemli adımların atılmasını sağlamıştır (Skanavis ve Sarri, 2004, s.273).

2.2.7. Rio 20 konferansı

Sürdürülebilir gelişimin geleceği konusundaki önemli adımlardan biri Rio +20 Konferansı ile atılmıştır. Brezilya Devlet Başkanı Lula Silva’nın 2007’te BM Genel Kurul toplantısındaki konuşmasında Rio konferansının 20. yılında toplanmasını teklif etmiş ve “Yeryüzü Zirvesi” olarak isimlendirilen konferansın düzenlenmesi kararı genel kurul tarafından kabul görmüştür. BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (UNCSD) diğer adıyla Rio+20 Konferansı 1992 yılında yine Rio'da düzenlenen UNCED'den BM Çevre ve Kalkınma Konferansından (UNCED) yirmi yıl sonra 20-22 Haziran 2012 tarihleri arasında Rio de Janeiro'da gerçekleştirilmiştir (Pisano, Endl ve Berger, 2015, s.25). Zirvenin dört alan üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bunlar (Karabıçak ve Özdemir, 2015, s.45):

- **İlerlemenin Değerlendirilmesi:** Sürdürülebilir kalkınma alanında yapılan tutarlılığın düzenli olarak gözden geçirilmesi önemlidir. Bu durum ilerlemenin

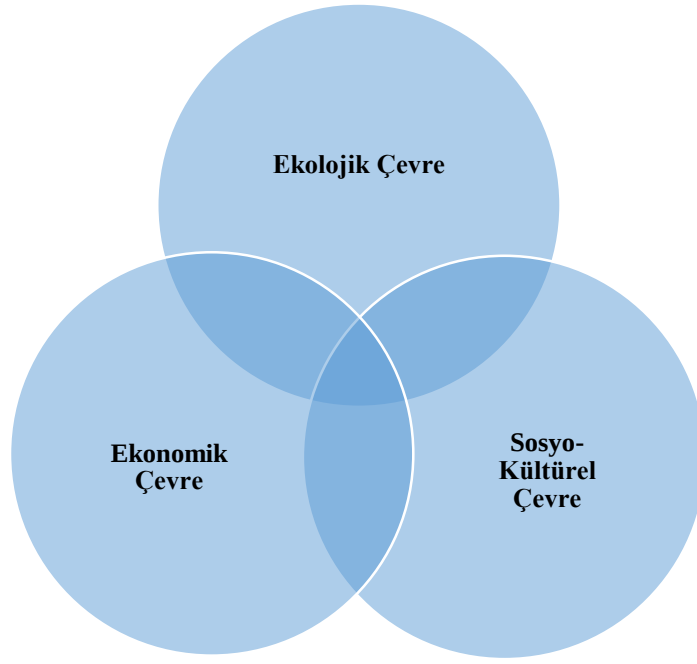
değerlendirilmesini ve güçlendirilmesini sağlamak için birleştirmenin güncellenmesine katkı sunacaktır.

- **Sorunların Güncellenmesi:** Bu süreç önceden tespit edilen sorunlara yeni sorunların eklenip eklenmediğini belirleyerek önlemlerin alınmasına yardımcı olacaktır.
- **Sürdürülebilir Gelişim Kapsamında Sefalet ile Mücadelede Yeşil Ekonomi Kavramı:** Yeşil ekonomi, sürdürülebilirlik ve ekonomik kalkınma arasında bir denge sağlayan ekonomik modeldir. Bu ekonomik model, doğal ortamın etkin ve verimli bir şekilde çoğaltılmasını, çevrenin korunmasının yasaklanmasını, yenilenebilir enerjinin korunmasını ve yeşil teknolojilere yatırım yapılmasını içermektedir.
- **Sürdürülebilir Gelişim İçin Kurumsal Çerçeve:** Sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için etkin bir kurumsal yapı, ekonomik ve sosyal boyutları bir araya getiren kapsamlı bir çerçeve gerektirmektedir.

Konferansta sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacıyla ulusal, yerel ve küresel seviyede daha etkin yapıların oluşturulmasının önemine dikkat çekilmiştir. Söz konusu odakta BM Çevre Programının (UNEP) güçlendirilmesi ve etkinliğinin artırılması ekseninde kararlar alınmıştır. Kararlar UNEP'in küresel çevre yönetiminde daha aktif bir rol oynamasını sağlamayı ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için gereken kurumsal kapasiteyi geliştirmeyi hedeflemektedir (Anderson, 2013, s.342).

2.3. Sürdürülebilir Gelişimin Boyutları

Sürdürülebilir gelişim ekonomik, sosyo-kültürel ve ekolojik çevre arasındaki ilişkinin bir arada, düzeyli ve dengeli yönetimini savunan bir anlayıştır. Bu bağlamda sürdürülebilir gelişimin ekolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutları içerdiğini söylemek mümkündür. Mevcut ve gelecek nesiller için yaşanabilir bir dünya sağlamak için üç boyutun dengeli bir şekilde ele alınması elzemdir (Rogers vd., 2012, s.22). Ekonomik gelişmişlik sağlanırken aynı zamanda sosyal ve ekolojik çevrede de bozulmaların önüne geçmek düşüncesi "Three Pillar Model" veya "Üç Daire Modeli"ni ortaya çıkarmıştır. Mevcut kaynakların sonraki nesillere aktarılması, bir başka ifadeyle sürdürülebilirliğin sağlanması açısından çevrenin önemini vurgulayarak, sosyo-kültürel ve ekolojik çevrede bir sınırlılık olmadan gerçek bir ekonomik gelişmişliğin gerçekleştirilemeyeceğini savunur (Değirmenci ve Yavuz, 2020 s.50).

Şekil 2.2. Sürdürülebilir gelişimin boyutları

Kaynak: <http://geka.gov.tr/> adresinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Sürdürülebilir gelişimin ekonomik, sosyo-kültürel ve ekolojik çevre ekseninde boyutlandırıldığı, söz konusu boyutlar çerçevesinde atılacak adımlar ve girişimlerin sürdürülebilir gelişimi teşvik edeceği açıktır. Bu bağlamda söz konusu boyutların sürdürülebilir gelişim sürecindeki rolleri aşağıda açıklanmıştır.

2.3.1. Ekolojik çevre

Sürdürülebilirlik yaklaşımı, öncelikle sera gazı emisyonlarının ve kaynak kullanımının azaltılmasını vurgular. Bu yaklaşım, çevresel etkilerin en aza indirilmesi ve doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi için stratejiler geliştirir (Koyuncu ve Nageye, 2020, s.158). Doğal çevrenin korunması, doğal yaşamın sürdürülebilir kullanımı ve patojenlerin yok edilmesi gibi çevre boyutları sürdürülebilir kalkınmanın önemli unsurlarıdır (Haftaci ve Soylu, 2007, s.119). Bu doğrultuda insan doğasının tabii yaşamını asgari düzeye indirerek sistemlerin yenilemesini ve çeşitliliğini himaye etmeyi amaçlamaktadır. Tabii kaynakların korunması çevre ile ilgili boyutun temel unsuru olarak değerlendirilebilir.

Çevre duyarlılığı, sürdürülebilirliğin önemli bir unsurudur (Saraç, 2022, s.269). Doğal unsurların korunması, sürdürülebilir kalkınmanın temel unsuru olarak kabul edilir (Kaynak, 2007, s.20). Doğal elementlerin başlıcaları su, hava, toprak, ormanlar ve biyoçeşitlilik gibi ekosistemlerdir (Demir ve Çevirgen, 2006, s.14). Doğal unsurları

himaye ederek pazarlama faaliyetlerinin sürekli kılmak, ekosistemin kesintiye uğramasına sebebiyet vermeden gelecek nesillere sağlıklı bir çevre bırakmak için hayati bir öneme sahiptir. Biyoçeşitlilik: bitkilerin, hayvanların ve organizmaların genetik çeşitliliği, türleri ve ekosistemleri düzeyinde ifade edilmektedir (Wardak, 2016, s.57). Ekosistemlerin sağlığı, dengeleri ve çalışmaları açısından Biyoçeşitlilik önemli bir unsur olarak görülebilir (Mollavelioğlu, 2009, s.42).

2.3.2. Sosyal boyut

Sürdürülebilir gelişimin önemli parçası olarak kabul edilen sosyal boyut, kişilerin mutluluğunu, eşitliğini ve katılımını içerir (Dempsey vd., 2011, s.293). Bu yönüyle tüm sosyal sektörlerin ihtiyaçlarının sağlanması, sosyal adaletin tesisi ve insan haklarının korunması amaçlar (Layard ve Ward, 2020). Bu boyut açısından hedeflenen nokta “Sosyal Adalet ve Eşitlik” şeklinde değerlendirilebilir (Venkatesan, 2022, s.1025). Sosyal adalet ve özgürlük, sürdürülebilir gelişimin ana bileşenleridir. Bu kavramlar, toplumun tüm kesimlerinin eşit fırsat ve haklardan yararlanmasını sağlayarak, yaşam standartlarını arttırarak, sosyal dışlanmayı önler ve fırsat eşitliğini sağlar. Fırsat eşitliğinde bütün bireyler, eşit özgürlüğe ve fırsatlara erişime imkanına sahip olmalıdır (Raskin vd., 1996). Sosyal boyut kapsamında bulunan fırsat eşitliğinin ana unsuru eğitimidir (Bramley ve Power, 15 2009, s.31). Kişilerin kaliteli eğitim alabilmesi, kırsal ya da kentsel, zengin ya da fakir fark etmeksizin temel bir insan hakkıdır. Eğitimde adalet ve fırsat eşitliği, toplumun genel refahı ve gelişimi açısından önemlidir (Moldan vd., 2012, s.5). Buradan hareketle sosyal boyut kapsamında değerlendirilen unsurların, doğumda mevcut faktörler ne olursa olsun, kişinin büyüyebileceği ve potansiyelini gerçekleştirebileceğini savunduğu ifade edilebilir.

2.3.3. Ekonomik boyut

Ekonomik boyut, sürdürülebilir gelişimin ana faktörü olarak ekonomik büyümeyi, endüstriyel inovasyon gelişimini ve ekonomik refahı içerir (Daly ve Growth, 1996). Bu boyut, ekonomik sistemlerde tabii kaynakların sürdürülebilir kullanımını ve gelecek nesiller için ekonomik fırsatların korunmasını ifade etmektedir (Bilgili, 2017, s.560). Ekonomik boyutun ana unsuru “sürdürülebilir büyüme” olarak kabul edilir (Renelt, 1991, s.96). Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik yönü, yenilenebilir enerji kaynaklarına

yatırım ve atık yönetimi gibi stratejiler yoluyla sürdürülebilir büyümeyi teşvik etme üzerine kuruludur (Van Wilgen ve Mcgeoch, 2015, s.248). D

2.4. Üretim ve Hizmet Endüstrilerinde Sürdürülebilir Gelişim

Sürdürülebilir gelişim üretim ve hizmet endüstrilerinde gelişen bir anlayıştır. Üretim ve hizmet endüstrilerindeki işletmeler sürdürülebilir gelişim anlayışını iş süreçlerine entegre etmekte, uygulamaktadır. Bu durum endüstrilerdeki işletmelerin iş süreçlerinde değişime gitmesini elzem kılmaktadır. Nitekim işletmelerin sürdürülebilir üretimin başlıca prensibi; üretim aşamasında oluşabilecek her türlü atık oluşumunu engellemeye çalışırken aynı zamanda kaynakların verimliliğini artırmak, çevresel bozulmaları önlemek, ürünün kalitesini artırmak ve sürdürülebilir yapıyı teşvik etmek amacı gütmektedir. Kollektif katılım ile mümkün kılınan bu sürece sektördeki paydaşların katılımı elzemdir. Katılım paydaşlar arası yeni etkileşim ve iş birliği modellerinin oluşmasını gerekli kılmaktadır (Kernel, 2005, s.155). Bundan ötürü sürdürülebilir gelişim süreçlerine uyumun üretim ve hizmet sektörlerinde paydaşlar arası entegrasyon ve iş birliği ile mümkün olduğu açıktır.

Üretim ve hizmet endüstrilerinde birçok sektörde uygulama alanı bulan sürdürülebilir gelişimin önemli alanlarından biri turizmdir. Turizm sektöründe sürdürülebilir gelişim süreçlerine dahil olmak, rekabet gücünü artırmak isteyen işletmeler sosyal ve ekonomik kalkınma ile beraber ekolojik çevreyle ilgili farklı çıkarları da dikkate almaktadır (Parker, 1999).

2.5. Hizmet Sektörü Olan Turizmde Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik kavramı, 1980'lerden itibaren daha geniş bir alanda kullanılmaya başlamıştır. Esas itibariyle; sürdürmek, sağlamak, devam ettirmek, desteklemek, var olmak anlamlarına gelen sürdürülebilirlik, gelecek nesillerin ihtiyaçlarına zarar vermeksizin bugünkü nesillerin ihtiyacını karşılamak olarak açıklanmaktadır. Dünya genelinde 1987 Brundtland Raporu ile bilinirliği artan sürdürülebilirlik, bu süreci takiben farklı sektörel uygulamalarda karşılık bulmuştur (Tıraş, 2012, s.59). Turizm, ülkelerin ekonomik büyümesine, istihdam yaratılmasına ve kültürel etkileşimlere önemli katkılarda bulunan küresel bir sektördür (Şeyhanlıoğlu ve

Zengin, 2022, s.123). Sürdürülebilirlik gelişim turizmde sürdürülebilir turizm kavramı ile karşılık bulmaktadır.

Sürdürülebilir turizm, ziyaretçilerin, sektörün ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarını karşılayan ve aynı zamanda ekonomik, sosyal ve ekolojik çevrede sürdürülebilirlik ilkelerini benimseyen bir anlayış olarak tanımlanmaktadır (Kozak, 2014, s.15). Cronin'e (1990) göre sürdürülebilir turizm, turizm sektörünün sosyo-kültürel ve ekolojik kaynaklara zarar vermeden, turizm kapasitesini ve ürünlerinin kalitesini artırmayı hedefleyen bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, turizm faaliyetlerinin çevresel etkilerini minimize etmek, yerel toplulukların katılımını sağlamak ve ekonomik büyümeyi desteklemek gibi amaçları içerir. Bramwell ve Lane (1993) sürdürülebilir turizmi, doğal ve insan kaynaklarının kalitesini ve miktarını koruyarak, turistik çekiciliklerin gelecek nesillere aktarımını amaçlayan bir yönetim felsefesi olarak tanımlamıştır. Bu çerçevede turizm faaliyetleri, ekonomik, sosyo-kültürel ve ekolojik çevredeki etkilerin bir arada değerlendirildiği bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Bu sayede hem doğal ve kültürel varlıkların korunması hem de yerel toplulukların refahının artırılması amaçlanmaktadır. Sürdürülebilir turizm literatürü, dünya kaynaklarının sınırlılığı ve bu kaynakların gelecek nesillere aktarılması gerekliliği bağlamında, turizm faaliyetlerinin ekonomik, sosyo-kültürel ve ekolojik boyutlarını dengeleyen bir yaklaşımın önemini vurgulamaktadır. İlgili literatürde, turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olarak yürütülmesinin, doğal ve kültürel kaynakların korunması ve gelecek nesillerin yaşam kalitesinin artırılması için kritik bir öneme sahip olduğu belirtilmektedir (Arıca, 2022).

Dünya Turizm Örgütü'ne göre sürdürülebilir turizm, tüm destinasyon türlerinde kitle turizmi ve niş turizm dahil olmak üzere, her türlü turizm faaliyetine uygulanabilecek evrensel bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve, turizm gelişiminin çevresel, ekonomik ve sosyokültürel boyutlarını dengeleyerek uzun vadeli sürdürülebilirliği hedeflemektedir (Dodds ve Butler, 2009). Sürdürülebilir turizm, ekonomik büyüme ile sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği bir araya getirerek hem yerel halkın hem de turistlerin yaşam kalitesini artırmayı hedefler. Bu bağlamda, turizm sektörü; ekonomik fırsatlar yaratma, sosyal refahı artırma ve kültürel mirası koruma gibi önemli işlevler üstlenir (Kozak, 2014, s.16).

Tüm bu açıklamalardan hareketle, turizm sektöründe rekabeti sürekli kılmak adına ekonomik çıktılar uğruna sosyo-kültürel ve ekolojik çekiciliklerin heba edilmemesi, ekonomik, sosyo-kültürel ve ekolojik kaynakların sürdürülebilir amaç ve ilkeleri doğrultusunda yönetiminin gerekli olduğunu ifade etmek mümkündür.

2.5.1. Turizmde sürdürülebilirliğin amaçları ve ilkeleri

Turizm sektöründe sürdürülebilirlik, çevresel taşıma kapasitesini aşmadan, yerel kültüre ait değerleri koruyarak ve ekonomik faydaları tüm paydaşlara adil bir şekilde dağıtarak turizm faaliyetlerinin devamlılığını sağlamayı amaçlayan bir kavramdır (Tuncer, 2024). Sürdürülebilir turizmin, ana amacı doğal ve kültürel mirasın korunması, sosyal adaletin tesis edilmesi ve ekonomik büyümenin sağlanması prensipleri doğrultusunda, turizm faaliyetlerinin çevresel, sosyal ve kültürel etkilerini minimize ederek bölgesel kalkınmaya katkı sağlamaktır (Yalçınkaya, 2024). Doğal ve kültürel mirasın korunması, geliştirilmesi ve turizme kazandırılması yoluyla bölgesel kalkınmayı destekleyen, ekonomik, sosyal ve ekolojik çevrede sürdürülebilirliği hedefleyen bir yaklaşım olan sürdürülebilir turizm, sektörde mevsimsel dalgalanmaları azaltarak sektörel istihdamı artırmayı, altyapı ve hizmet kalitesini yükseltmeyi, turizm gelirlerini çeşitlendirmeyi ve yerel toplulukların yaşam standardını iyileştirmeyi alt amaçlar (Çeken, 2016, s.109-110).

Sürdürülebilir turizmin sürdürülebilir kalkınmaya önemli katkılar sağlamış olduğu, yerel ekonomilerin canlanması, sosyal adaletin tesis edilmesi, doğal ve kültürel mirasın korunması gibi çok yönlü faydaları aşağıda belirtilmiştir.

,

Tablo 2.2. Sürdürülebilir turizmin faydaları

Turizm ile doğal, kültürel ve sosyal çevre arasındaki karmaşık ilişkilerin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunur.

Fayda ve maliyetlerin tüm paydaşlar arasında eşitlikçi bir şekilde paylaşılmasını amaçlar.

Turizm faaliyetleri hem turizm sektörünün kendisi içinde hem de sektöre destek veren diğer sektörlerde yerel istihdamı teşvik ederek ekonomik büyümeyi hedefler.

Turizm faaliyetleri, konaklama, beslenme, ulaşım, el sanatları ve rehberlik hizmetleri gibi sektörlerde sinerji yaratarak bölgesel ekonomilerin gelişimine katkı sağlar.

Turizm, bir ülke ekonomisine döviz girdisi sağlayarak dış ticaret dengesini iyileştirir ve yeni yatırımlar için kaynak oluşturur.

Tarım dışı sektörlerin zayıf olduğu bölgelerde turizm, ekonomik yapıyı güçlendirerek gelir dağılımını iyileştirir ve yerel halkın yaşam standartlarını yükseltir.

•Sürdürülebilir turizm, turizm faaliyetlerinin ekosistemlere, kültürel mirasa ve yerel topluluklara uzun vadeli zarar vermeksizin gerçekleştirildiği, karar alma süreçlerinde tüm paydaşların eşit temsil edildiği ve kaynakların adil bir şekilde paylaştırıldığı bir yönetim yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, turizmin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını dengelemeyi amaçlar.

Turizm, ulaşım, iletişim ve diğer altyapı hizmetlerinin geliştirilmesine önemli ölçüde katkı sağlayarak bölgelerin genel kalkınmasına hız kazandırır.

Turizm faaliyetleri, bölge halkının ve ziyaretçilerin ortak kullanımına açık rekreasyon alanları oluşturarak sosyal ve kültürel etkileşimi teşvik eder. Ayrıca, turizm gelirleri sayesinde tarihi ve kültürel mirasın korunması için gerekli kaynaklar sağlanır.

Sürdürülebilir turizm, özellikle doğa turizmi, tarım arazilerinin verimli kullanımı ve doğal ekosistemlerin korunması arasında sinerji yaratarak sürdürülebilir kalkınmayı destekler.

Geleneksel turizm anlayışına kıyasla, sürdürülebilir turizm, doğal ve kültürel kaynakların tüketimi yerine korunması ve bu sayede gelecek nesillere aktarılması prensibine dayanır.

Sürdürülebilir turizm, turizm faaliyetlerinin çevresel etkilerini sistematik olarak izleyerek, değerlendirerek ve yöneterek olumsuz sonuçları en aza indirmeyi hedefleyen bir yaklaşımdır.

Kaynak: Demir ve Çevirgen: 2006

Geleneksel turizm anlayışıyla karşılaştırıldığında, sürdürülebilir turizm beş temel amaç doğrultusunda hem turizmin faydalarını maksimize etmeyi hem de olumsuz etkilerini minimize etmeyi hedefler (Demir, Çevirgen, 2006, s.111).

Tablo 2.3. Sürdürülebilir turizmin temel amaçları

1. Yerel toplumun yaşam kalitesini artırmak: • Yerel halkın sosyal, ekonomik ve kültürel refahını yükseltmek amacıyla turizm faaliyetlerinin planlanması ve yönetilmesi. • Turizm geliriyle yerel hizmetlerin geliştirilmesi ve yaşam standartlarının yükseltilmesi.
2. Nesiller içinde ve mevcut neslin içinde eşitlik ilkesini korumak: • Turizm kaynaklarının adil dağılımını sağlayarak sosyal adaleti tesis etmek. • Gelecek nesillerin de bu kaynaklardan faydalanabilmesi için sürdürülebilir bir turizm modeli oluşturmak. • Farklı gelir düzeyindeki bireylerin turizmden eşit şekilde yararlanabilmesini sağlamak.
3. Ekolojik sistemler ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesiyle, çevre kalitesini korumak: • Doğal ekosistemlerin korunması ve restorasyonu yoluyla biyolojik çeşitliliği desteklemek. • Çevresel etkileri en aza indirerek sürdürülebilir turizm uygulamaları geliştirmek. • Ekolojik ayak izini azaltarak doğal kaynakların tüketimini sınırlamak.
4. Toplulukların sosyal ve kültürel bütünleşmesini sağlamak: • Farklı kültürler arasındaki etkileşimi artırarak kültürel zenginliği korumak ve geliştirmek. • Yerel halkın turizm karar alma süreçlerine katılımını sağlayarak toplumsal dayanışmayı güçlendirmek. • Kültürel mirasın korunması ve tanıtımı yoluyla toplumsal kimliği güçlendirmek.
5. Ziyaretçiler için yüksek kalitede bir deneyim sağlamak: • Ziyaretçilerin beklentilerini karşılayacak çeşitli ve kaliteli turizm ürün ve hizmetleri sunmak. • Güvenli, erişilebilir ve sürdürülebilir turizm destinasyonları yaratmak. • Ziyaretçilerin kültürel ve doğal mirasa saygılı olmalarını teşvik etmek.

Kaynak: Chuck, 1997

Sürdürülebilir turizm alanında başarılı bir uygulama için, temel ilkelerin net bir şekilde tanımlanması ve bu ilkeler çerçevesinde tüm faaliyetlerin planlanması ve yürütülmesi zorunludur. Bu yaklaşım, sürdürülebilirliğin temel bir ölçütü olarak kabul edilmektedir (Demir ve Çevirgen: 2006, s.106). Sürdürülebilir turizm ilkeleri, farklı kaynaklarda farklı sayılarda ve isimlerle ifade edilmesine karşın temelde ortak bir uzlaşma vardır. Örneğin, Tosun (2001) beş, Demir ve Çevirgen (2006) ile Garrad ve Fyall (1998) on, Dünya Turizm Örgütü ise sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutuna atıfta bulunarak üç temel ilke belirlemiştir (Dünya Turizm Örgütü, 2023). Sürdürülebilir turizmle ilgili farklı

çalışmalarda, sürdürülebilir turizm ilkelerinin tanımlanması konusunda genel bir kanı olduğu anlaşılmaktadır (Bkz: Tablo 2.4.).

Tablo 2.4. Sürdürülebilir turizmin ilkeleri

Kaynakların Verimli Yönetimi	Doğal, sosyal ve kültürel kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı, gelecek nesillere aktarılması gereken bu değerlerin korunması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu durum, turizm sektörünün uzun vadeli büyüme potansiyelini de doğrudan etkilemektedir.
Çevresel Etkilerin En Aza İndirilmesi	Aşırı tüketim ve atık üretimi gibi çevresel sorunların çözümü, turizmin olumsuz etkilerini en aza indirerek hem doğal çevreyi korur hem de turizm destinasyonlarının çekiciliğini artırır.
Çeşitliliğin Korunması ve Geliştirilmesi	Biyolojik çeşitlilikten kültürel çeşitliliğe kadar geniş bir yelpazede, çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi, turizm ürünlerinin zenginleşmesine ve sektörün daha dirençli hale gelmesine katkı sağlar.
Planlı ve Sürdürülebilir Büyüme	Turizm gelişimi, ulusal ve bölgesel planlamalar içerisinde yer alarak, sektörün uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlar ve çevresel, sosyal ve ekonomik dengeleri korur.
Yerel Toplulukların Katılımı ve Güçlendirilmesi	Yerel halkın turizm faaliyetlerine aktif olarak katılımı, hem turizm gelirlerinin daha adil dağılımına katkı sağlar hem de yerel kültürel değerlerin korunmasına yardımcı olur.
İletişim ve İşbirliği	Turizm sektörünün tüm paydaşlarının (devlet, özel sektör, yerel halk, sivil toplum kuruluşları) ortak bir vizyon çerçevesinde çalışması, sürdürülebilir turizm hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynar.
Eğitim ve Farkındalık	Turizm çalışanlarının ve turistlerin sürdürülebilir turizm konusunda bilinçlendirilmesi, sektörün daha sorumlu bir şekilde yönetilmesini sağlar.
Sorumlu Pazarlama	Turistlere doğru ve yeterli bilgi verilerek, destinasyonların doğal ve kültürel değerlerine saygılı bir turizm anlayışı teşvik edilir.
Araştırma ve Geliştirme	Sürekli olarak yapılan araştırmalar ve gözlemler sayesinde, turizm sektöründeki sorunlar daha iyi anlaşılır ve çözümler üretilir.
Aşırı Tüketim ve Atık Üretimi	Aşırı tüketimi ve atık üretimini azaltarak çevresel etkileri minimize ederek hizmetlerinin kalitesi artırılabilir hem de uzun vadeli çevresel maliyetler önlenebilir.

Kaynak: Fennell, 1999.

Sürdürülebilir turizmin önemi, akademik çalışmalar ve uluslararası sözleşmeler tarafından da vurgulanmaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) gibi kuruluşlar, sürdürülebilir turizmin küresel hedefler doğrultusunda önemli bir rol oynadığına dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, sürdürülebilir turizm, turizmin sadece ekonomik bir faaliyet değil aynı zamanda çevresel, sosyal ve kültürel bir sorumluluk olduğunu vurgulayan kapsamlı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın başarılı olması için tüm paydaşların ortak bir vizyon çerçevesinde çalışması ve uzun vadeli bir perspektifle hareket etmesi gerekmektedir.

2.5.2. Turizmde sürdürülebilirliğin boyutları

Sürdürülebilir turizm, ekonomik büyüme, sosyal adalet ve çevresel koruma olmak üzere birbirini tamamlayan üç boyuttan oluşur. Bu üç boyutlu yaklaşım, günümüzün ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını dengelemeyi hedefleyerek hem ekonomik refahı artırmayı hem de ekolojik kaynakların korunmasını ve sosyal eşitsizlikleri azaltmayı amaçlar (Kınacı vd., 2011, s.83). Mearns ve Boshoff'a (2017) göre, bir destinasyon sürdürülebilir turizm amacına, üç boyut arasında denge kurarak uzun vadeli bir kalkınma süreci oluşturarak erişebilir. Sürdürülebilir turizmin üç ana sütunu olarak kabul edilen sosyal, ekonomik ve ekolojik çevre boyutları, literatür ışığında detaylı bir şekilde analiz edilecektir.

Şekil 2.3. Sürdürülebilirliğin boyutları ve hedefleri
Kaynak: Soubotina, 2004

2.5.2.1. Sosyal sürdürülebilirlik

Sürdürülebilir gelişmenin sosyal boyutu, yalnızca yoksullukla mücadele ile sınırlı değildir. Aksine, sosyal adalet, eşitsizliklerin azaltılması, toplumsal katılım ve kültürel çeşitliliğin korunması gibi geniş bir kapsamı içerir. Yoksulluk yaşanan bölgelerde çevreye duyarlı üretim zor olsa da bu durum sosyal sürdürülebilirliğin tek belirleyeni değildir (Kınacı vd., 2011: 83). UNEP (2005), turizm destinasyonlarının ekonomik, çevresel ve sosyal açıdan sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi için 12 temel ilke ortaya

koymuştur. Bu ilkeler, turizm planlama ve uygulama süreçlerinde yol gösterici niteliktedir.

Tablo 2.5. Sürdürülebilir turizmin sosyal hedefleri

Sosyal Adalet ve Eşitlik	Turizm gelirlerinin ve kaynaklarının, toplumsal eşitsizlikleri azaltmak amacıyla yoksul kesimlere daha fazla yönlendirilmesi ve bu sayede sosyal kalkınmanın desteklenmesi.
Müşteri Memnuniyetinde Kapsayıcılık	Turizmde, müşteri memnuniyetinin temel alındığı bir yaklaşımla, tüm ziyaretçilerin ihtiyaç ve beklentilerine duyarlı olunması ve ayrımcılığa karşı sıfır tolerans ilkesinin benimsenmesi.
Yerel Yönetişim ve Katılımcı Planlama	Turizm destinasyonlarının planlanması ve yönetilmesinde yerel halkın, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer paydaşların aktif katılımını sağlayarak karar alma süreçlerinde yerel yönetimlerin yetkilerini güçlendirmek ve yerelden yönetişim ilkelerini benimsemek.
Sosyal Dayanışma ve Yaşam Kalitesi	Turizm faaliyetlerinin, yerel toplulukların sosyal dokusunu koruyarak, sosyal hizmetlere erişimi kolaylaştırarak ve yaşam standartlarını yükselterek toplumsal refahı artırmak.
Kültürel Mirasın Korunması ve Yaşatılması	Turizm faaliyetlerinin, yerel kültürün, geleneklerin ve tarihi mirasın korunmasına ve yaşatılmasına katkı sağlayarak kültürel çeşitliliği desteklemek ve sürdürülebilir bir turizm anlayışı geliştirmek.

Kaynak: UNEP, 2005

Sosyal sürdürülebilirlik, toplumsal yapının dinamik bir denge içinde sürekliliğini sağlayan bir süreçtir. Bu süreçte, toplumsal katılımın teşvik edilmesi, sosyal sermayenin güçlendirilmesi ve sosyal adaletin tesis edilmesi merkezi bir önem taşır. Toplumsal sermaye; güven, karşılıklılık, dayanışma, sosyal normlar, sosyal ağlar ve sivil toplum kuruluşları gibi unsurlardan oluşur. Bu unsurlar, sosyal coğrafyanın kültürel zenginliğini, toplumsal kimliği ve çeşitliliği korurken aynı zamanda sosyal sorunlara karşı dayanıklılığı artırır (Goodland, 2005; eken, 2016). Sürdürülebilir turizm anlayışı içerisinde, sosyokültürel boyut, turizm faaliyetlerinin yerel topluluklar üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin yönetilmesini kapsayan çok boyutlu bir kavramdır (Siliv, 2022, s.29).

2.5.2.2. Ekonomik sürdürülebilirlik

Ekonomik sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme ile çevresel koruma ve sosyal adalet arasında denge kurarak, uzun vadeli ekonomik büyümeyi sağlayan bir sistemdir. Bu sistem, doğal kaynakların tükenmesini önler ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmayı amaçlar (Kınacı vd., 2011, s.83).

Tablo 2.6. Sürdürülebilir turizmin ekonomik hedefleri

Ekonomik sürdürülebilirlik	Turizm destinasyonlarının ve işletmelerinin ekonomik canlılıklarını uzun vadede sürdürerek, rekabet güçlerini korumaları ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlamaları hedeflenmelidir.
Turizmin Yerel Ekonomilere Sosyo-Ekonomik Etkileri	Turizm destinasyonlarında, ziyaretçilerin yerel harcamalarını artırarak bölgesel kalkınmaya ve yerel halkın refahına katkı sağlama sürecini ifade eder.
Kapsayıcı ve Kaliteli İstihdam	Turizm sektörünün, tüm bireylere eşit fırsatlar sunan, ücret ve iş koşullarının iyileştirildiği, kapsayıcı bir istihdam modeli benimsemesi gerekmektedir.

Kaynak: UNEP, 2005

Ekonomik sürdürülebilirlik, toplumun refahını artırmayı amaçlayan, çevresel ve sosyal boyutları dikkate alan bir kalkınma modelidir. Bu model, ekonomik büyümenin yanı sıra gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal adaletin sağlanması ve doğal kaynakların korunması gibi hedefleri bir araya getirir. Ekonomik etkinliğin sürdürülebilirliği, optimum kaynak kullanımını ve maliyet etkinliği ilkelerini benimseyerek uzun vadeli ekonomik büyümeyi destekler. Girişimcilik faaliyetlerinin canlandırılması ve işletmelerin rekabet gücünün artırılması, ekonomik sürdürülebilirliğin temel unsurları arasında yer alır (Çeken, 2016, s.20). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), 2002 yılında yerel ekonomilere katkı sağlamak, istihdam yaratmak ve yoksulluğu azaltmak amacıyla sürdürülebilir turizm alanında önemli bir adım atmıştır. Koçak’a (2016) göre bu girişimin temel amacı, turizm faaliyetlerinin yerel işletmelerle bütünleşerek bölgesel kalkınmaya katkı sağlamasıdır. Bu bağlamda, turizm destinasyonlarının ekonomik sürdürülebilirliği için şu adımlar önem taşımaktadır:

- Turizm faaliyetlerinin yıl boyu yaygınlaştırılması ve sektör çalışanlarına istihdam güvencesi sağlanması,
- Yerel halkın ihtiyaç ve beklentilerine uygun mesleki eğitim programlarının düzenlenmesi ve
- Pazar araştırmalarının sürekliliği ve turistlerin geri bildirimlerinin dikkate alınarak hizmet kalitesinin artırılması gibi stratejilerin benimsenmesi gerekir.

Bu sayede, hem yerel halkın yaşam standardı yükseltilecek hem de turizm destinasyonlarının rekabet gücü artırılabacaktır (UNWTO, 2004, s.60).

2.5.2.3. Ekolojik sürdürülebilirlik

Doğal kaynakların korunması, geri dönüşüm, atık yönetimi, biyolojik çeşitlilik ve çevresel kaynakların korunması gibi unsurlar ağırlıklı olarak ekolojik sürdürülebilirliğin temel bileşenleridir. Bu unsurlar, ekonomik faaliyetlerin doğrudan ekonomik çıktıları olmamakla birlikte, uzun vadede ekonomik büyüme ve refah için kritik öneme sahiptir (Kınacı vd., 2011, s.83). Turizm sektöründe sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda, turizm işletmeleri ve ziyaretçiler tarafından oluşturulan hava, su, gürültü ve toprak kirliliği ile atık üretimi en aza indirerek çevresel ayak izini küçültme ‘‘Birleşmiş Milletler Çevre Programının (UNEP)’’ tarafından sürdürülebilir turizmin 12 hedefinden biri olarak kabul edilmiştir.

Tablo 2.7. Sürdürülebilir turizmin çevresel hedefleri

Çevresel Estetik ve Mekânsal Bütünlük	Kentsel ve kırsal alanların doğal ve kültürel dokusunu koruyarak, görsel kirliliği önleyerek ve fiziki çevrenin bütünlüğünü sağlayarak sürdürülebilir bir turizm anlayışı geliştirmek.
Biyolojik Çeşitliliğin Korunması ve Rehabilitasyonu	Doğal ekosistemlerin korunması, biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesi ve habitat kaybının önlenmesi yoluyla ekolojik dengeyi korumak ve turizmin çevresel etkilerini minimize etmek.
Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı	Turizm sektöründe su, enerji ve diğer doğal kaynakların verimli kullanımı, atık yönetimi ve döngüsel ekonomi ilkelerinin benimsenmesi yoluyla çevresel ayak izini küçültmek
Çevresel Kirliliğin Önlenmesi ve Temiz Üretim İlkeleri	Turizm faaliyetlerinin neden olduğu hava, su ve toprak kirliliğini azaltmak, atık yönetim sistemlerini geliştirmek ve temiz üretim ilkelerini benimseyerek çevresel etkileri minimize etmek.

Kaynak: UNEP, 2005

Ortak Geleceğimiz raporunda (WCED, 1987) ifade edildiği gibi, doğal çevrenin korunması, ekonomik büyüme ve sosyal gelişme ile birlikte ele alınması gereken bir önceliktir. Bu bağlamda, doğal kaynakların etkin kullanımı ve ekolojik dengenin korunması, sürdürülebilir kalkınmanın temel taşlarından biridir (Çeken, 2016: 15). İnsanlığın ortak mirası olan doğal çevrenin korunması, gelecek nesillerin yaşam kalitesini güvence altına almak için elzemdir. Bu amaçla, ekolojik sınırlar içinde kalan bir kalkınma modeli benimsenmeli ve doğal sistemlerin restorasyonuna yönelik çalışmalar desteklenmelidir (Öztürk, 2007). Sınırlı bir gezegende sınırsız büyüme anlayışının sürdürülemezliği, kaynakların sürdürülebilir yönetimi ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, doğal sermayenin korunması ve restore edilmesi, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamak için elzemdir (Goldsmith, 2000).

2.5.3. Turizmde sürdürülebilirliğin prensipleri

Sürdürülebilir turizm, ekolojik ayak izi minimizasyonu, atık yönetimi, yerel katılımın güçlendirilmesi, turizm büyümesinin, sosyal ve çevresel maliyetlerinin içselleştirilmesi, yerel ekonomik kalkınmanın teşviki ve insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi stratejik önceliklere dayanmalıdır (Oku, 2013, s.13). Sürdürülebilir turizm, karmaşık bir sistem içinde yer alan ve uzun vadeli stratejiler gerektiren çok boyutlu bir kavramdır. Bundan ötürü sürdürülebilir turizm politikaları, büyümenin tüm adımları tarafından benimsenmesi gereken temel prensipleri içermelidir. Sharpley (2009) sürdürülebilir turizmin temel prensiplerini şu şekilde belirtmiştir.

Entegrasyon ve Planlama

- *Kalkınma Stratejileriyle Uyum:* Turizmin ulusal ve yerel kalkınmayla birleştirilerek bölgesel kalkınmanın motor gücü haline getirilmesi. Bu sayede turizm, ekonomik büyüme, istihdam ve sosyal kalkınmaya katkı sağlayacak şekilde yönetilebilir.
- *Yerel Katılımın Teşvik Edilmesi:* Turizm planlama ve uygulama yaygınlığında yerel halkın aktif olarak sunulması sağlanarak, yerel korunmanın korunması ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerin gerçekleştirilmesi hedeflenmelidir.

Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi

- *Doğal ve Kültürel Kaynakların Korunması:* Turizm işlemlerinin, doğal ve kültürel değişimlerin korunmasına zarar verilmemesi ve gelecek nesillere aktarılması için gerekli önlemlerin alınması.
- *Taşıma Kapasitesi Analizi:* Turizm destinasyonlarının taşıma kapasiteleri belirlenerek aşırı turizmden kaynaklanan olumsuz etkilerin önlenmesi.
- *Çevresel Maliyetlerin İçselleştirilmesi:* Turizmin değerleri zararların ekonomik olarak değerlendirilmesi ve bu maliyetlerin içselleştirilmesiyle sürdürülebilir turizm programları teşvik edilmelidir.

Ekonomik Sürdürülebilirlik

- *Çoklu Çevresel Faydalar:* Turizmin, bölgesel ekonomilere katkı sağlamalarının sıra yanı diğer ekonomik sektörlere de olumlu etkiler yaratacak şekilde planlanması gerekmektedir.
- *Yerel Ekonomilerin Güçlendirilmesi:* Turizm gelirlerinin yerel halkına kullanılması ve yerel pazarlarla yerel ekonomilerin desteklenmesi hedeflenmelidir.

Sosyal Sürdürülebilirlik

- *Kültürel Mirasın Korunması:* Turizmin, yerel kültürün ve geleneklerin korunmasına katkı sağlaması ve kültürel çeşitliliğin zenginleşmesine destek vermesi gerekmektedir.
- *Sosyal Adalet:* Turizmden elde edilen gelirlerin adil bir şekilde dağıtılması ve yerel halkın yaşam standartlarının yükseltilmesi hedeflenmelidir.

Yönetim ve İş birliği

- *Çok Paydaşlı Yönetim:* Kamu, özel sektör ve sivil toplum birimlerinin ortaklaşa çalışmasıyla etkili bir yönetim sistemi oluşturulmalıdır.
- *Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi:* Turizm çözümlerinin sürdürülebilir kalkınma ilkeleri konusunda bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi, sürekli sürdürülebilir yaygınlaşmasını sağlayacak.
- *Ortak Fayda İlkeleri:* Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için tüm paydaşların ortak bir amaç etrafında bir araya gelerek sinerji yaratmaları ve iş birliği ağları oluşturmaları elzemdir.

Sürdürülebilir Uygulamaların Teşvik Edilmesi

- *Yıl Boyu Turizm:* Sezonluk turizmin olumsuzluklarını azaltmak için yıl boyu turizm uygulamaları teşvik edilmelidir.
- *Yeşil Enerji Kullanımı:* Turizm tesislerinde alternatif enerji kullanımı yaygınlaştırılarak karbon ayak izi azaltılmalıdır.
- *Yerel Ürünlerin Kullanımı:* Yerel ürünlerin kullanımı teşvik edilir hem yerel ekonomiye katkı sağlanır hem de gıda güvenliği artırılır.

Entegrasyon ve planlama, kaynakların sürdürülebilir yönetimi, ekonomik sürdürülebilirlik, sosyal sürdürülebilirlik, yönetim ve işbirliği, sürdürülebilir uygulamaların teşvik edilmesi çerçevesinde kategorize edilen sürdürülebilir turizm prensipleri planlı bir gelişim ve olumlu çıktılar elde etme odağında izlenmektedir. Bununla beraber araştırmalarda sürdürülebilir turizmin uzun vadeli bir süreç olduğu ve taşıma kapasitesi ile yakından ilişkili olduğuna ilişkin tespitlerde mevcuttur. Mikaieli ve Memlük (2013) yapmış oldukları araştırmada, bir yörenin sürdürülebilirliği, ekosistem hizmetlerinin korunması, doğal kaynakların yenilenebilirliği ve yerel toplulukların refahının artırılması gibi hedeflere yönelik uzun vadeli bir süreç olduğunu belirtmiştir. Eser vd. (2010, s29) ise sürdürülebilir turizm sistemlerinin uzun vadede başarısında taşıma kapasitesine dikkat çekerken ekolojik ve sosyo-kültürel kaynakların uzun vadeli korunmasının, turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından kritik bir rol oynadığını

ifade etmektedir. Küçüktopuzlu'ya (1991) göre taşıma kapasitesi, ekolojik ve sosyal çevredeki etkileri minimize ederek, kaynakların optimum kullanımını sağlayarak ve yerel toplulukların refahını artırarak turizm faaliyetlerinin devamlılığını sağlamayı amaçlar. Literatürde sürdürülebilir turizm ile taşıma kapasitesi kavramı arasında güçlü bir korelasyon olduğunu belirtilmektedir (Arıca, 2013; Arıca ve Kafa, 2020).

2.6. Taşıma Kapasitesi Kavramı

Taşıma kapasitesi kavramı, çeşitli disiplinlerde farklı anlamlarda kullanılmakla birlikte, genel olarak belirli bir sistem veya ortamın, zarar görmeden veya işlevini kaybetmeden taşıyabileceği maksimum yük veya yoğunluk olarak tanımlanmaktadır (Gül ve Akten, 2005, s.486). Bir ekosistemin taşıma kapasitesi söz konusu ekosistemin, mevcut kaynakları tüketmeden ve ekosistemin yapısını bozmadan uzun vadede destekleyebileceği maksimum biyokütle veya popülasyon büyüklüğü olarak açıklanmaktadır. Bu sınır, ekosistemin besin maddesi bulunabilirliği, su kaynakları, habitat çeşitliliği ve diğer abiyotik ve biyotik faktörler tarafından belirlenir (Doygun ve Zulkadiroğlu, 2021, s.221). Belirli bir bağlamda kullanılan "taşıma kapasitesi" kavramı, bağlamın sınırları içerisinde sistemin veya ortamın taşıyabileceği veya destekleyebileceği maksimum değeri ifade eder. Bu kapasite, genellikle sistemin kaynakları, kısıtları ve dinamikleri tarafından belirlenir, zaman içinde değişime uğrar (Özdemir, 2020, s.75). Bir sistemin veya ortamın taşıma kapasitesinin belirlenmesi, sistemin veya ortamın dayanım ve kapasite sınırlarının tespit edilmesi anlamına gelir. Bu süreçte, farklı koşullar altında sistemin taşıma kapasitesinin nasıl değiştiği ve değişikliklerin sistemin genel performansı üzerindeki etkileri incelenir (Rüzgâr ve Demir, 2023, s.625).

Taşıma kapasitesinin belirlenmesi süreci, çok disiplinli bir yaklaşımla ve belirli standartlara uygun olarak gerçekleştirilen kapsamlı bir değerlendirmeyi içerir. Bu değerlendirme, sistemin veya ortamın güvenli ve verimli bir şekilde çalışabilmesi için kritik öneme sahip olup çeşitli faktörlerin titizlikle analiz edilmesini gerektirir (Dağ, 2016, s.14). Doğru değerlendirme, aşırı yükleme riskini azaltarak sistemlerin güvenilirliğini ve ömrünü uzatır. Bir sistemin veya ortamın kapasitesini aşan yüklenme, beklenmedik arızalara, verimlilik kayıplarına ve hatta ciddi güvenlik risklerine yol açar. Örneğin, bir köprünün taşıma kapasitesini aşan yüklerle karşılaşması sonucu yaşanabilecek yapısal hasar veya çökme senaryosu açıkça görülebilir. Bu nedenle, sistemlerin optimum performans göstermesi ve güvenliğin sağlanması için yük taşıma

kapasitelerinin detaylı ve doğru bir şekilde değerlendirilmesi elzemdir (Erdemir, 2018, s.14). Ek olarak bu değerlendirme süreci, kaynakların optimum düzeyde kullanılmasını teşvik ederek işletme maliyetlerini düşürür ve genel verimliliği artırır. Bu bağlamda, yük taşıma kapasitesinin doğru bir şekilde belirlenmesi ve değerlendirilmesi, sistemlerin güvenli, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde işletilmesi için temel bir ön koşuldur (Rızaoğlu, 1998, s.17).

Turizm planlamasında taşıma kapasitesi, bir destinasyona ulaşım imkânı sunan altyapı ve tesislerin belirli bir dönemde en fazla taşıyabileceği yük veya insan sayısını ifade eden, fiziksel sınırları ve verimliliği belirleyen bir kavramdır (Saveriades, 2000, s.149). Taşıma kapasitesi kavramı, turizm bölgelerinde ziyaretçilerin katılımının düzenlenmesi, ulaşım akışlarının yönetimi ve sürdürülebilir turizm ilkelerinin uygulanması açısından kritik bir rol oynamaktadır (Tetik, 2021, s.118). Turizm talebinin yüksek olduğu bölgelerde taşıma kapasitesinin aşılması, sürdürülebilir turizm ilkelerinin ihlali ve yerel ekosistemlerin tahribi gibi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (UNWTO, 2004). Bu bağlamda, taşıma kapasitesinin doğru bir şekilde belirlenmesi ve etkin yönetimi, turizm destinasyonlarının uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlamak için kritik bir öneme sahiptir (McCool ve Lime, 200, s.378). Sürdürülebilir turizm planlaması çerçevesinde taşıma kapasitesinin belirlenmesi, turizm destinasyonlarının taşıma sınırlarını belirleyerek hem ekonomik büyümeyi hem de çevresel korunmayı destekler (Coccosis, 1996, s.11). Taşıma kapasitesinin etkili yönetimi, turizm sisteminin karmaşık yapısı içerisinde, sürdürülebilirlik ve verimlilik hedeflerine ulaşılmasında merkezi bir konuma sahiptir. Bu durum, turizm planlama ve uygulamalarında taşıma kapasitesinin gözetiminin vazgeçilmez bir bileşeni olduğunu ortaya koymaktadır. Taşıma kapasitesinin turizm sektöründe arz ettiği önem birçok araştırmada bu kavramın incelenmesine neden olmuştur. Turizm araştırmalarında taşıma kapasitesi kavramı ve yapılan tespitler Tablo 2.8.'de sunulmuştur.

Tablo 2.8. Turizm literatüründe turist taşıma kapasitesi konulu çalışmalar

Araştırmacı(lar) Ve Araştırma Yılı	Araştırmanın Yöntemi	Araştırmanın Konusu ve Amacı	Araştırmanın Sonuçları
Çalık (2014)	Ankara'nın Beypazarı ilçesine yönelik hazırlanan araştırmada, nicel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Bu kapsamda bölgeyi ziyaret eden turistlerden anket yolu ile veri toplanmıştır.	Turizmin yerel halk ve ziyaretçiler arasındaki ilişkileri şekillendirmedeki rolü ve bu etkileşimlerin bölgenin sosyo-kültürel dokusu üzerindeki etkileri incelenerek, sosyal taşıma kapasitesi kavramı bağlamında değerlendirilmiştir.	Çalışma sonuçları, Beypazarı'nda turizmin ekonomik ve sosyal getirisine yönelik yerel halk memnuniyetinin yüksek olduğunu ve turizmin kültürel doku üzerindeki olumsuz etkilerinin henüz önemli bir sorun olarak algılanmadığını ortaya koymaktadır.
Uzun (2016)	Araştırma verileri, Bursa'daki dört A grubu seyahat acentesinin müşterilerinden anket yolu ile elde edilmiştir.	Araştırmada, turizm sektöründe ulaşım hizmetlerinin kalitesinin, destinasyon memnuniyeti üzerindeki etkileri incelenmektedir.	Çalışmada, hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti arasındaki pozitif ilişki, destinasyon sadakatini ve marka imajını güçlendirerek rekabet avantajı sağladığı sonucuna varılmıştır.
Dağıstan (2019)	Araştırma kapsamında, Kaman ilçesini ziyaret eden 716 kişiye kolayda örnekleme yöntemiyle ulaşılmış ve yüz yüze görüşme tekniği ile anket çalışması yürütülmüştür.	Destinasyon imajı ve ziyaretçi memnuniyetinin destinasyon aidiyeti ile olan ilişkisi, kapsamlı bir literatür taraması sonucunda modellenmiştir. Bu çalışmada geliştirilen yapısal eşitlik modeli ile destinasyon imajının çeşitli boyutlarının ve ziyaretçi memnuniyetinin destinasyon aidiyeti üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri incelenmiştir.	Yapılan analizler sonucunda, destinasyon imajının olumlu algılanmasının ziyaretçilerin memnuniyet düzeylerini artırdığı ve bu durumun da destinasyona karşı aidiyet duygularını güçlendirdiği tespit edilmiştir.
Aydın (2020)	Araştırma, nicel veri toplama yöntemlerinden biri olan anket uygulamasına dayanmaktadır. Ölçeklerin güvenilirliği, split-half yöntemi ile ikiye bölme tekniği kullanılarak titizlikle incelenmiştir.	Doğal kaynakların korunması açısından önemli bir örnek teşkil eden Olympos'ta yapılan bu araştırmada, yerli turistlerin destinasyon aidiyeti üzerinde yaşam tarzı ve çevresel tutumların etkisi incelenmiştir. Yaz sezonunda Olympos'u ziyaret eden 446 yerli turistten elde edilen veriler, çalışmanın temelini oluşturmaktadır.	Olympos'u ziyaret eden yerli turistlerin çevresel duyarlılıkları ve yaşam tarzları ile destinasyon aidiyetleri arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışma sonuçları, katılımcıların çoğunlukla çevreye duyarlı bir profil çizdiğini, ancak destinasyon aidiyetlerinin orta düzeyde kaldığını ortaya koymuştur.

Tablo 2.8. (Devamı)

Türk (2020)	Kapadokya'da macera turizmini tercih eden turistlerin motivasyonları ve demografik özellikleri, alan araştırması ve anket yöntemi ile incelenmiştir.	Araştırma, Kapadokya'da macera turizmi yapan turistlerin profilini, motivasyonlarını ve memnuniyet düzeylerini belirlemeyi hedeflemektedir.	Yapılan analizler, Kapadokya Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin deneyim memnuniyeti ile tekrar ziyaret etme niyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu, hizmet kalitesinin turistlerin gelecekteki davranışları üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.
Özgürel, Bozkurt, Baysal, (2021)	Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinin özelliklerinden faydalanılarak, kartopu örnekleme yöntemi ile bilgiye dayalı örnekleme yapılmıştır. Bu yöntem, araştırma konusuna hâkim olan katılımcılara ulaşılmasını sağlayarak verilerin derinlemesine analiz edilmesine olanak tanımıştır.	Bu çalışmanın ana motivasyonu, İçmeler'de turizm faaliyetlerinin yoğunlaşmasıyla ortaya çıkan sosyal taşıma kapasitesinin sınırlarının belirlenmesidir. Bu bağlamda, yerel halkın turizm ve turistlere yönelik tutumları, yani turizm faaliyetlerinden ve turistlerden duydukları memnuniyet düzeyi ölçmek amaçlanmıştır.	Araştırma sonuçları, yerel halkın %43,5'inin turizm faaliyetlerinden herhangi bir gelir elde etmediğini ortaya koymuştur. Ziyaretçilerin destinasyonda zamansal ve mekansal dağılımlarının teşvik edilmesi, turistlerin daha az bilinen ancak potansiyeli yüksek olan yerlere yönlendirilmesi gibi stratejilerle turizm talebi daha dengeli bir şekilde yönetilebileceği, destinasyonun çekiciliğinin artırılabilirliği ve daha geniş bir turist kitlesine ulaşılması mümkün olacağı araştırmada öneri olarak sunulmuştur.
Yılmaz (2022)	Bu araştırmada hem nicel hem de nitel veri toplama yöntemlerine başvurulmuştur. Nicel veriler, yerel halkın genel düşüncelerini belirlemek amacıyla anketlerle toplanırken, nitel veriler ise derinlemesine görüşmeler yoluyla yerel halkın taşıma kapasitesi hakkındaki değerlendirmelerini daha detaylı anlamak için elde edilmiştir.	Çalışmanın amacı, Sapanca'da taşıma kapasitesinin algılanış şeklini hem yerel halk hem de ziyaretçiler perspektifinden ortaya koymak ve ziyaretçilerin taşıma kapasitesi hakkındaki düşüncelerinin, ziyaret deneyimleri ve memnuniyet düzeyleri üzerindeki etkisini analiz etmektir.	Sapanca'da turizm faaliyetlerinin yoğunlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan taşıma kapasitesi sorunu hem fiziksel çevre üzerindeki baskıyı hem de sosyal etkileşimleri olumsuz etkileyerek, bölgenin taşıma kapasitesinin sınırlarını aştığına işaret ettiği sonucuna varılmış ve bu durumun turizm planlaması ve yönetimi açısından yeniden değerlendirilmesi gereken önemli bir konu olduğu vurgulanmıştır.

Tablo 2.8. (Devamı)

Çetin (2023)	Çalışmanın veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Veriler, havaalanı, ulaşım araçları ve konaklama tesislerindeki yolcular ile online platformlar üzerinden ulaşılan katılımcılardan elde edilmiştir. Analizlerde, geçerlilik koşullarını sağlayan 803 anket dikkate alınmıştır.	Çalışmanın temel amacı, aşırı turizmin turistlerin destinasyon algıları ve davranışları üzerindeki etkisini belirlemektir. Bu kapsamda, aşırı turizmin neden olduğu olumsuz algılar ile turistlerin destinasyon memnuniyeti ve tekrar ziyaret niyetleri arasındaki ilişki incelenmiş, aynı zamanda destinasyon marka değerinin bu ilişkiyi nasıl etkilediği araştırılmıştır.	Çalışmada, aşırı turizm algısı ile destinasyon marka değeri, destinasyon memnuniyeti ve tekrar ziyaret niyeti arasında negatif bir ilişki olduğu, destinasyon marka değeri ile ise pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. İstatistiksel analizler, aşırı turizm algısının destinasyon memnuniyeti ve tekrar ziyaret niyeti üzerindeki olumsuz etkisinin, destinasyon marka değerinin bu değişkenler üzerindeki pozitif etkisine göre daha zayıf olduğunu göstermektedir.
Karahan (2024)	Araştırmanın amacına uygun olarak, nicel araştırma paradigması tercih edilmiştir. Veri toplama aracı olarak ise nicel veri toplama yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır.	Çalışmanın amacı, aşırı turizmin yoğun olarak yaşandığı bir kültürel destinasyonda, turistlerin algılarını, davranışlarını ve destinasyonun sürdürülebilirliği üzerindeki etkilerini anlamaktır. Bu amaçla, turistlerin kalabalık algıları, deneyimleri, hizmet kalitesi değerlendirmeleri, tatmin düzeyleri ve tekrar ziyaret etme niyetleri arasındaki ilişkiler nicel yöntemlerle incelenmiştir.	Aşırı turist yoğunluğuna sahip bir destinasyonda yapılan çalışmada, kalabalık algısının turist tatminini doğrudan etkilediği, ancak hizmet kalitesi ve deneyim algısı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.
Düzen (2024)	Bu nicel çalışmada, Likert tipi ölçeklerle ölçülen veriler, anket yöntemi ile toplanmıştır. İki farklı gruba ait katılımcılardan elde edilen veriler, istatistiksel analizler ile derinlemesine incelenmiştir.	Bu çalışma, kırsal turizm destinasyonlarında turist memnuniyetinin ölçülmesi ve kırsal kalkınmaya olan katkılarının değerlendirilmesi amacıyla Nallıhan ilçesi örneğinde gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, kırsal turizmin sürdürülebilirliği ve kırsal bölgelerde yaşayan nüfusun refahının artırılması için önemli bir veri kaynağı olması amaçlanmıştır.	Bu çalışmada, kırsal turizm destinasyonunu ziyaret eden turistlerin harcama davranışları incelenmiştir. Elde edilen bulgular, turistlerin kırsal turizm faaliyetlerine yönelik harcama eğilimlerinin sınırlı olduğunu ve bu konuda kararsız olduklarını ortaya koymuştur.

2.7. Taşıma Kapasitesi Türleri

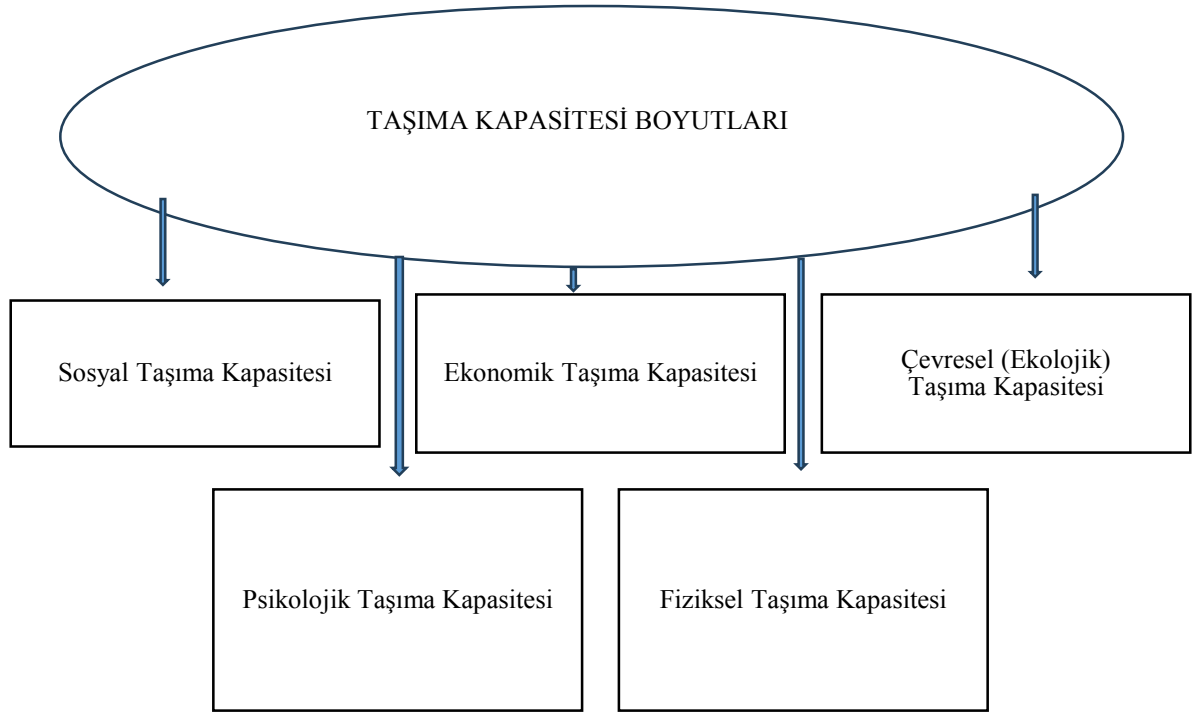
Taşıma kapasitesi kavramı, turizm literatüründe çok disiplinli bir yaklaşım gerektiren karmaşık bir olgu olarak ele alınmaktadır. Farklı araştırmacılar, taşıma kapasitesini farklı boyutlarda incelemişlerdir. Gülez (1975, s.169), taşıma kapasitesini fiziksel, ekolojik, ekonomik ve algısal olmak üzere dört ana başlıkta toplamıştır. Getz (1983, s.242) ise bu sınıflamaya politik boyutu ekleyerek taşıma kapasitesini altı kategoriye ayırmıştır. O'Reilly (1986, s.256) ve Sowman (1987, s.333) ise fiziksel, algısal/psikolojik, sosyal ve ekonomik boyutlara odaklanmışlardır. Watson ve Kopachevsky (1996, s.173) turizm destinasyonlarının taşıma kapasitesini, çevresel etkileri, fiziksel altyapının sınırları, sosyal etkileşimler ve turistlerin algıları olmak üzere dört temel boyut üzerinden incelemiştir. Papageorgiou ve Brotherton (1999, s.271) ise ekolojik, algısal ve ekonomik boyutları ön plana çıkarmışlardır.

Çavuş (2002) tarafından yapılan araştırmada, turizm destinasyonlarının taşıma kapasiteleri, geleneksel yaklaşımlardan farklı bir bakış açısıyla ele alınarak beş temel boyut üzerinden incelenmiştir. Bu boyutlar: ekosistemlerin taşıma sınırlarını belirleyen ekolojik kapasite, fiziksel altyapının taşıma yeteneğini ifade eden fiziksel kapasite, ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlayan ekonomik kapasite, yerel toplulukların taşıma toleransını ifade eden toplumsal kapasite ve turistlerin algılarını yansıtan psikolojik kapasitedir. Avcı'nın (2007, s.491-492) ifadesine göre, turizm sistemlerinin taşıma sınırları, doğal, ekonomik, sosyal ve psikolojik faktörlerin karmaşık etkileşimleri sonucu ortaya çıkan çok boyutlu bir kavramdır. Dumbraveanu'nun (2007, s.79) ifadesine göre, ekolojik taşıma kapasitesi, doğal sistemlerin bozulmasına yol açan kullanım seviyelerinin belirlendiği, yani ekosistem hizmetlerinin sürdürülebilirliğinin tehlikeye girdiği noktayı ifade eder. Ekonomik bağlamda ise yerel ekonominin turizme olan bağımlılığının artmasıyla birlikte, ekonomik kırılganlık ve dış şoklara karşı hassasiyetin yükselmesi, taşıma kapasitesinin aşıldığını gösterir. Sosyal taşıma kapasitesinin aşılması, turistlerin yerel topluluklarla çatışmalarına, kültürel değerlerin erozyonuna ve sosyal dokunun zayıflamasına neden olan durumlarla ilişkilidir. Psikolojik taşıma kapasitesi ise turistlerin deneyim kalitesinin düşmesi, memnuniyetsizliğin artması ve destinasyona yönelik olumsuz algıların oluşmasıyla karakterize edilir.

Holden (2008, s.188) tarafından yapılan vurguyla, turizm destinasyonlarında kabul edilen ekolojik, ekonomik, sosyal ve psikolojik taşıma kapasiteleri arasında karmaşık ve karşılıklı etkileşimler olduğu belirtilmektedir. Bir taşıma kapasitesinin

aşılması durumunda, diğer kapasitelerin de zaman içerisinde olumsuz etkilenecek sistemin genel dengesinin bozulduğu vurgulanmaktadır. Jovicic ve Dragin (2008, s.7), göre turizm destinasyonlarında taşıma kapasiteleri, coğrafi, ekolojik, sosyo-kültürel ve ekonomik gibi çoklu faktörlerin etkileşimi sonucu belirlenir. Bu nedenle, her bir kapasite türü, incelenen bölgenin özgün özelliklerine ve taşıyıcı kapasitesine göre farklılık gösterir. Taşıma kapasitelerinin belirlenmesinde kullanılan tolerans limitleri, ilgili sistemin sürdürülebilirliği açısından kritik bir rol oynar ve bu limitlerin aşılması durumunda geri dönülmez olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilir. López-Bonilla ve López-Bonilla (2008) araştırmasında, turizm destinasyonlarının taşıma kapasitesinin sosyo-psikolojik boyutu, turistlerin algıları ve deneyimleri üzerinden incelenerek sürdürülebilir turizm için önemli veriler elde edilmiştir. Vishwambhar (2018) tarafından yapılan çalışmada, turizm araştırmalarında, taşıma kapasitesi kavramı: doğal çevrenin taşıma sınırlarını belirleyen ekolojik, ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlayan ekonomik-politik ve yerel toplulukların taşıma toleransını ifade eden sosyo-demografik olmak üzere çok boyutlu bir yapı üzerinden incelenmiştir.

Araştırmalarda yapılan çeşitli sınıflandırmalar, taşıma kapasitesinin çok boyutlu ve bağlamsal bir kavram olduğunu göstermektedir. Buna göre literatürde, "algısal" ve "psikolojik" taşıma kapasitesi kavramlarının sıklıkla eşanlamlı olarak kullanıldığını, "toplumsal", "sosyal" ve "kültürel" taşıma kapasitelerinin ise genellikle aynı anlamda ele alındığını ortaya koymuştur. Bu çalışmada ise taşıma kapasitesi kavramı daha kapsamlı bir çerçevede ele alınarak, çevresel (ekolojik), fiziksel, sosyal, psikolojik ve ekonomik boyutları içeren çok boyutlu bir yapı olarak incelenmiştir. Bu multidisipliner yaklaşım, taşıma kapasitesinin karmaşık ve çok yönlü bir olgu olduğunu teyit etmektedir. Taşıma kapasitesi boyutları, Şekil 2.4'te gösterilmektedir.

Şekil 2.4. Taşıma kapasitesi boyutları

2.7.1. Sosyal taşıma kapasitesi

Turizm, insan merkezli karmaşık bir sistemdir (Tokmak, 2008, s.57). Yüksek talep gören turizm faaliyetleri, taşıma kapasitelerinin aşılması riskini beraberinde getirerek çevresel ve sosyal sorunlara yol açmaktadır (Saveriades, 2000, s.150). Sosyal taşıma kapasitesi kavramı, bu bağlamda hem turistlerin tatminini hem de yerel halkın refahını gözetken bir dengeyi açıklar. Turistlerin olumsuz etkiler yaratmadan destinasyonu ziyaret etmeleri ve yerel halkla uyumlu bir etkileşim kurmaları, sosyal taşıma kapasitesinin temel hedefleridir. Bu durum, turist ve yerel halk arasındaki ilişkinin dinamik ve hassas olduğunu göstermektedir. Sosyal taşıma kapasitesi, bu ilişkinin belirli bir eşik değeri üzerinde sürdürülerek hem turizm faaliyetlerinin kalitesinin korunmasını hem de yerel toplulukların yaşam kalitesinin iyileştirilmesini amaçlar (Saveriades, 2000, s.150; Dinç, 2022, s.42; Avcı, 2007, s.492).

Turizmin sosyal etkileri, yerel kimliğin dönüşümü gibi olumsuz sonuçlara yol açabileceği gibi, yerel halkın yaşam kalitesini artırarak pozitif etkiler de yaratabilir (Saveriades, 2000, s.147). Sosyal taşıma kapasitesi, bu etkilerin dengeli bir şekilde yönetilmesi için önemli bir araçtır. Literatürde, sosyal taşıma kapasitesinin yerel halkın

turizme karşı tutumları ve turizmin yerel kültüre etkileri gibi farklı boyutları üzerinde durulmuştur (Selimoğlu, 2004; Kahraman ve Türkay, 2006). Bu bağlamda, sosyal taşıma kapasitesi, turizm destinasyonlarının sürdürülebilirliği için yerel halkın katılımının ve turizm faaliyetlerinin yerel kültüre uygun olarak planlanması gerektiğini vurgulamaktadır (Muğla Valiliği, 2010; Çalık, 2014). Çavuş (2004) sosyal taşıma kapasitesinin aşılmasının, yerel halkın turistlere karşı olumsuz tutumlar geliştirerek kendini gösterdiğini belirtir. Bu durum genellikle turistlerin çevresel bozulmaya neden olması, yerel kültürü tahrip etmesi veya yerel halkın sosyal alanlarını işgal etmesi gibi algılar sonucu ortaya çıkar. Toskay (1989) turizm destinasyonlarında yerel halkın sosyal ve psikolojik durumu ile turistlerin talep ve davranışları arasındaki uyumun, sürdürülebilir bir turizm için kritik öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Yoğun turist akışının, ekonomik ilişkileri ön plana çıkararak yerel halk ile turistler arasındaki sosyal etkileşimi sınırladığına dikkat çekmiştir. Bu durum, yerel kimliğin zayıflamasına ve sosyal çatışmaların artmasına neden olabilmektedir.

Tablo 2.9. Sosyal (Toplumsal) taşıma kapasitesi basamakları ve nitelikleri

BASAMAKLAR		NİTELİKLERİ
1	Aşırı Mutluluk	Turist ve yatırımcı memnuniyetini maksimize etmek için, bölgelerde küçük ölçekli planlama ve denetim sistemlerinin etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir.
2	Duyumsamazlık	Turizmin ekonomik etkilerinin belirginleşmesiyle birlikte, yerel halk ve turistler arasında ticari ilişkilerde artış yaşanmaktadır. Bu durum, genellikle pazarlama odaklı turizm anlayışının yaygınlaşmasıyla ilişkilendirilmektedir.
3	Rahatsızlık	Yerel halk arasında turizm sektörüne yönelik şüphelerin ortaya çıkması, planlamacıların bilinçlendirme çabalarına odaklanmalarına neden olmaktadır.
4	(Kin (Nefret))	Yerel halkın açıkça öfke göstermesi ve turistlerin tüm sorunların kaynağı olarak algılanması durumunda, çekim merkezinin ürünlerinin bozulmasını önlemek amacıyla daha fazla bilinçlendirme çabalarının artırılması gerekmektedir.

Kaynak: Doxey 1975' den aktaran Çavuş, 2002: 209.

Sosyal taşıma kapasitesi hem turistlerin tatminini sağlamayı hem de yerel halkın refahını korumayı amaçlar. Doxey (1975) tarafından geliştirilen turizm yaşam döngüsü modeli, bu iki amacın nasıl dengede tutulabileceğini anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Doxey'e (1975) göre, turizm destinasyonları keşif, gelişme, olgunlaşma ve gerileme olmak üzere farklı evrelerden geçer. Keşif evresinde, turizm yerel halk için bir fırsat olarak görülür ve turistlerin memnuniyeti öncelikli hedeftir. Ancak turizm büyüdükçe, yerel halkın yaşam tarzı ve kültürü üzerindeki etkileri artar. Gelişme evresinde, sosyal taşıma kapasitesinin sınırları zorlanmaya başlar. Olgunlaşma evresinde

ise turizm yerel halkın yaşam kalitesini olumsuz etkileyebilir ve sosyal çatışmalara yol açar. Gerileme evresinde ise turizm destinasyonu cazibesini kaybeder. Sosyal taşıma kapasitesi, sadece sosyal ve ekonomik değil aynı zamanda çevresel boyutları da içeren çok boyutlu bir kavramdır. Sonuç olarak, sosyal taşıma kapasitesini belirlerken hem turistlerin memnuniyeti hem de yerel halkın refahı göz önünde bulundurulmalıdır. Doxey modeli, bu konuda önemli bir başlangıç noktası sunsa da turizm destinasyonlarının karmaşık yapısını tam olarak anlamak için daha kapsamlı ve çok disiplinli bir yaklaşım benimsenmesi gerekmektedir.

2.7.2. Fiziksel taşıma kapasitesi

Turizm faaliyetlerinin yoğunlaştığı bölgelerde, fiziksel taşıma kapasitesinin aşılması hem kültürel mirasın tahribi hem de doğal çevrenin bozulması gibi ciddi riskler doğurmaktadır. Fiziksel taşıma kapasitesi, bir bölgedeki tarihi yapılar, altyapı ve doğal kaynakların, zarar görmeden taşıyabileceği maksimum ziyaretçi sayısını ifade eder. Bu kapasitenin aşılması, söz konusu yapıların ömrünü kısaltabilir, doğal ekosistemleri tahrip edebilir ve dolayısıyla bölgenin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir.

Kaya (1997, s.58) fiziksel taşıma kapasitesini, sadece doğal çevrenin değil aynı zamanda insan yapımı kültürel miras gibi fiziksel unsurları ile açıklar. Özellikle taşınmaz kültürel varlıkların zamanla uğradığı tahribat ve bu tahribatın çevre üzerindeki olumsuz etkileri, fiziksel taşıma kapasitesinin önemli bir bileşeni olarak görülmektedir. Rızaoğlu ve Tanrısevdi (1997) doğal çevreye ilişkin fiziksel taşıma kapasitesi tanımını şehirselleştirilerek ulaşıma uyarlarken ulaşım altyapısında taşıma kapasitesini incelemiştir. Şehirlerdeki yolların yetersizliği, otoparkların doluluk oranı ve trafik sıkışıklıkları gibi sorunlar, şehirlerin fiziksel taşıma kapasitesinin aşıldığının göstergeleri olarak belirlenmiştir. Bu yaklaşım, fiziksel taşıma kapasitesinin sadece doğal çevre değil aynı zamanda insan yapımı çevre için de geçerli olduğunu vurgulamaktadır. Swarbrooke'a (1999) göre, fiziksel taşıma kapasitesi, bir turizm destinasyonunun doğal ve kültürel kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından kabul edilebilir maksimum ziyaretçi sayısını ifade eder. Bu sınırın aşılması, çevresel bozulma, kültürel erozyon ve yerel halkın yaşam kalitesinin düşmesi gibi olumsuz sonuçlar doğurur.

Çavuş (2002), turizm destinasyonlarının taşıma kapasitesini incelerken fiziksel ve ekolojik taşıma kapasiteleri arasında önemli bir ayrım yapmaktadır. Fiziksel taşıma kapasitesi bir destinasyonun altyapı, konaklama ve diğer hizmetlerin kapasitesiyle sınırlı

iken ekolojik taşıma kapasitesi, doğal çevrenin turizm faaliyetlerine olan taşıma kapasitesini ifade eder. Bu iki kavramı birbirinden ayırmak, turizm planlaması ve yönetimi açısından büyük önem taşımaktadır; çünkü turizmin hem insan yapımı çevreye hem de doğal çevreye olan etkilerini daha iyi anlamayı sağlar. Urry (2002) fiziksel taşıma kapasitesini bir destinasyonun altyapısının taşıma kapasitesi olarak tanımlayarak, bu kapasitenin aşılmasının, destinasyonun fiziksel bütünlüğünü tehdit ettiğini ifade etmektedir. Çevirgen (2003, s.47) fiziksel taşıma kapasitesinin, çevresel taşıma kapasitesini de içine alan kapsamlı bir kavram olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, fiziksel taşıma kapasitesinin, sadece doğal kaynakların sınırlılığı değil aynı zamanda ekosistem hizmetlerinin sürdürülebilirliği ve çevresel hassasiyetlerin korunması gibi konuları da kapsamaktadır. Tejada vd. (2009) ve Zacarias vd. (2011) tarafından yapılan araştırmalarda fiziksel taşıma kapasitesi, belirli bir alanda, belirli bir zaman diliminde, çevresel bozulma ve kaynak tükenmesi olmadan kabul edilebilecek maksimum ziyaretçi sayısı olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, özellikle tarihi ve kültürel miras alanlarında, bu alanların fiziksel bütünlüğünü ve işlevselliğini koruyacak şekilde bir taşıma sınırı belirlemek için kullanılmaktadır.

Fiziksel taşıma kapasitesi kavramı, turizm literatüründe sıklıkla kullanılan ve sürdürülebilirlik ile özdeşleştirilen bir kavramdır. Ancak bu kavramın belirlenmesi ve uygulanması oldukça karmaşık ve tartışmalı bir konudur. Bir yandan, kapasitenin aşılması çevresel bozulma ve kültürel erozyona yol açabileceği gerçeği göz ardı edilemez. Öte yandan, kapasitenin çok düşük belirlenmesi, ekonomik fırsatların kaçırılmasına ve yerel halkın refahının düşmesine neden olabilir. Bu nedenle, fiziksel taşıma kapasitesi sadece bir sayısal sınırlama değil aynı zamanda ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları içeren dinamik bir kavram olarak ele alınmalıdır. Kapasitenin belirlenmesinde, sadece altyapı sınırları değil aynı zamanda turizmin yerel halk üzerindeki etkileri, kültürel mirasın korunması ve uzun vadeli sürdürülebilirlik gibi çoklu kriterler göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, fiziksel taşıma kapasitesi kavramının sadece bir araç olduğu ve asıl amacın, turizmin olumlu etkilerini maksimize ederken olumsuz etkilerini minimize etmek olduğu unutulmamalıdır.

2.7.3. Ekonomik taşıma kapasitesi

Turizm, günümüzde küreselleşen dünyada ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınma süreçlerinde önemli bir rol oynayan dinamik bir sektördür. Çoban ve Özcan

(2013, s.45) tarafından da vurgulandığı üzere, turizmin etkileri sadece sosyal ve kültürel alanla sınırlı kalmayıp ekonomik yapıyı da derinlemesine etkilemektedir. Avcı (2007, s.491) turizmin kontrolsüz büyümesinin ekonomik yapıda istenmeyen sonuçlara yol açabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda, özellikle turizm yoğunluğu yüksek bölgelerde ekonomik taşıma kapasitesi kavramı, sürdürülebilir bir turizm yönetimi için kritik bir önem taşımaktadır. Gelişmekte olan ülkeler bağlamında turizm, Çavuş'un (2002, s.162) de belirttiği gibi, ekonomik büyüme ve kalkınma için önemli bir katalizördür. Ancak, Çetintaş ve Bektaş (2008, s.39) tarafından vurgulandığı üzere, turizmin sosyal, çevresel, ekonomik ve fiziksel boyutlarda aşırı yoğunlaşması, destinasyonların taşıma kapasitesini aşarak olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu durum turizmde ekonomik taşıma kapasitesinin önemini ortaya koymaktadır.

Kennell (2015)'e göre, ekonomik taşıma kapasitesi, bir destinasyonun ekonomik sistemini aşırı yüklemekten taşıyabileceği maksimum turist sayısını ifade eder. Özellikle turizm yoğunluğu yüksek bölgelerde, artan talep nedeniyle mal ve hizmet fiyatlarında yaşanan yükseliş, yerel halkın alım gücünü düşürerek yaşam standartlarını olumsuz etkileyebilir. Bu durum, turizmin ekonomik faydalarının yanı sıra, sosyal eşitsizlikleri de beraberinde getirebileceğini göstermektedir. Bahar ve Kozak'a (2013) göre turizmin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkileri sıklıkla vurgulansa da bu etkiler tüm zaman ve koşulda geçerli olmayacaktır. Bundan ötürü, turizmin ekonomik boyutunu incelenirken hem olumlu hem de olumsuz yönlerini dikkate almak önemlidir. Tablo 3.3'de turizmin ekonomi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri açıklanmaktadır.

Tablo 2.10. Turizmin ekonomi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri

Sıra No.	Olumlu Tarafı	Olumsuz Tarafı
1	Turistlerin bir turizm destinasyonundaki harcamaları, yerel halkın gelir düzeyini doğrudan etkileyerek ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır.	Turizm destinasyonlarında yerel halk ile yabancı ziyaretçiler arasındaki etkileşim, yerel ekonomide ithalatın payını artırarak, bölgenin dışa açıklık düzeyini yükseltebilir.
2	Turizm sektörü, yabancı turistlerin döviz girdileri sayesinde ülkenin cari işlemler hesabındaki açığı azaltmada önemli bir rol oynamaktadır.	Yabancı turistlerin yüksek talepleri ve güçlü satın alma güçleri, özellikle turizm destinasyonlarında mal ve hizmet fiyatlarını yukarı yönlü etkileyerek enflasyonist bir ortam yaratmaktadır.
3	Turizm faaliyetlerinin yoğunlaşması, bölgede altyapı ve üst yapı yatırımlarının artmasına neden olmaktadır.	Sınırlı kaynakların, uzun vadeli ekonomik büyüme yerine, kısa vadeli karlılığı maksimize edecek yatırımlara yönlendirilmesi sonucu ortaya çıkan kaynakların verimsiz kullanımı.
4	Turizm sektörünün ekonomik büyümeye olan katkısı, özellikle hizmet sektöründe istihdamın artmasına yol açarak işsizlik rakamlarını iyileştirmektedir.	Turizm sektörüne yoğunlaşmış bölgelerde, beklenmedik olumsuz olaylar (savaş gibi) nedeniyle turist sayısında meydana gelen ani düşüşler, bölgesel ekonomilerde önemli dalgalanmalara yol açmaktadır.
5	Turizm faaliyetlerinin yoğunlaşması, bölgesel ekonomideki küçük işletmelerin gelirlerini yükselterek karlılıklarını olumlu yönde etkilemektedir.	Turizm sektörünün aşırı büyümesi, bölgedeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin rekabet güçlerini zayıflatarak karlılıklarını olumsuz yönde etkileyebilir.
6	Turizm faaliyetleri, bölgesel ekonomide, ulaşım, konaklama ve yiyecek hizmetleri gibi çoklu sektörlerde sinerjik etkiler yaratarak ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir.	Turizm sektörünün aşırı yoğunlaşması, bölgesel ekonomileri dış şoklara karşı daha kırılgan hale getirerek ekonomik istikrarı olumsuz etkileyebilir.

Ekonomik taşıma kapasitesi hakkındaki mevcut araştırmalar, bu kavramın iki temel ilkeye dayandığını vurgulamakta, bu ilkeleri aşağıdaki gibi tasvir etmektedir.

1. Turizm destinasyonlarında, yerel halkın sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan turizmden doğrudan ve dolaylı olarak elde ettiği faydaları maksimize etmek ve böylece yerel kalkınmayı desteklemek temel amaç olmalıdır.
2. Turizmin ekonomik sistemler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir. Ekonomik taşıma kapasitesi, bu olumsuz etkileri minimize ederek, turizmin sürdürülebilir bir şekilde gelişmesini sağlamayı amaçlayan bir kavramdır. Bu kapsamda, turizmin çevresel bozulma, kültürel erozyon ve gelir eşitsizlikleri gibi olumsuz yan etkilerinin en aza indirgenmesi hedeflenir.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), turizm destinasyonlarının ekonomik taşıma kapasitesini beş temel gösterge altında sınıflandırarak daha kapsamlı bir analiz imkânı sunmaktadır. FAO, ekonomik taşıma kapasitesini değerlendirirken, turizmin bölgesel ekonomiye olan doğrudan ve dolaylı katkıları, turizm altyapısına

yapılan yatırımların hacmi, turistlerin ortalama harcamaları, yerel halkın turizm gelirlerinden elde ettiği pay ve turizm talebinin yoğunluğu gibi beş temel göstergelyi dikkate almaktadır.

2.7.4. Psikolojik taşıma kapasitesi

Turizm literatüründe, psikolojik taşıma kapasitesi, bir destinasyonun sürdürülebilir turizm yönetimi için kritik bir kavram olarak kabul edilmektedir. Psikolojik taşıma kapasitesi, ziyaretçilerin beklentilerini karşılama düzeyi ile doğrudan ilişkili olup destinasyonun uzun vadeli çekiciliğini korumak için aşılması gereken bir sınır olarak görülmektedir (Saveriades, 2000). Fennell (2002) ise psikolojik taşıma kapasitesini, bir destinasyonda ziyaretçilerin tatminsizlik yaşamadan önce deneyimleyebilecekleri hizmet kalitesinin bir göstergesi olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda, psikolojik taşıma kapasitesi, bir destinasyonun sunduğu hizmetlerin, ziyaretçilerin beklentilerini karşılama düzeyi ile doğrudan ilişkilidir. Holden (2002, s.140) tarafından öne sürülen psikolojik taşıma kapasitesi kavramı, turizmdeki etkileşimleri ölçmek için yaygın olarak kabul görmekle birlikte, bu kavramın özneliliği ve kültürel bağlama göre değişkenliği göz ardı edilmemelidir. Zira ziyaretçilerin beklentileri ve memnuniyet düzeyleri, bireysel farklılıklar, sosyo-ekonomik durumlar ve kültürel arka planlar gibi birçok faktörden etkilenmekte olup tek bir metrikle ölçülmesi oldukça zordur.

Psikolojik taşıma kapasitesi üzerine yapılan çalışmalar, turizm destinasyonlarında hizmet kalitesinin, artan ziyaretçi yoğunluğu ile orantılı olarak artması gerektiğini öne sürmektedir. Bu yaklaşım, yoğunluk artışına bağlı olarak hizmet kalitesinde bir düşüş yaşanmadan, turistlerin memnuniyet düzeylerinin sürdürülebilirliğini hedeflemektedir. Bu bağlamda, turist memnuniyeti, bir destinasyonun psikolojik taşıma kapasitesinin aşıldığını belirlemek için önemli bir gösterge olarak kabul edilebilir (Fennell, 2002).

Boniface ve Cooper (1994, s.8), psikolojik taşıma kapasitesini, yerel halkın turizm destinasyonundaki ziyaretçi yoğunluğu ve fiziksel çevre üzerindeki olumsuz etkiler karşısında gösterdiği tolerans düzeyi olarak tanımlamıştır. Yapılan literatür taramaları, psikolojik taşıma kapasitesi kavramının, daha önceki çalışmalarda vurgulanan benzer bir yaklaşımla iki temel amacı içerdiğini göstermektedir (Doxey, 1995):

1. Turizm destinasyonlarında turistlerin hizmet beklentilerinin karşılanması, onların memnuniyet düzeylerinin korunması açısından kritik öneme sahiptir.

2. Turist sayısının artışının yerel halkın turizme karşı tutumlarını olumsuz etkilemesi riski göz önüne alındığında bu riski azaltmak için turist sayısının kontrol altında tutulması gerekmektedir.

Psikolojik taşıma kapasitesi, turist memnuniyeti ve yeniden satın alma niyeti gibi hizmet çıktılarını etkileyerek destinasyonların rekabet gücünü etkilemektedir. Rızaoğlu ve Tanrısevdi (1997) turizm destinasyonlarında ziyaretçilerin beklentileri ile deneyimleri arasındaki farkı belirlemek amacıyla bir çalışma yapmış ve bu farkı psikolojik taşıma kapasitesi kavramı ile ilişkilendirmiştir. Doxey (1995) tarafından geliştirilen Tolerans Modeli, turizm destinasyonlarında yerel halkın, artan ziyaretçi yoğunluğuna karşı gösterdiği tepkilerin evrelerini ortaya koymaktadır. Bu modele göre, ziyaretçi sayısındaki artış, yerel halkın turizme yönelik tutumlarında coşku, ilgisizlik, sinirlilik ve nihayetinde düşmanlık gibi aşamalı bir değişime neden olmaktadır.

2.7.5. Çevresel (Ekolojik) taşıma kapasitesi

Sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde, çevre, turizm sisteminin temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Tokmak, 2008, s.47). Sürdürülebilir turizm literatüründe sıklıkla vurgulandığı üzere, turizm hem gelişimin bir itici gücü hem de çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik açısından risk taşıyan bir faaliyettir (Buckley, 2009). Turizm, ekonomik büyüme ve istihdam yaratma gibi olumlu etkilerinin yanı sıra, biyolojik çeşitlilik kaybı, kirlilik ve doğal kaynakların aşırı kullanımı gibi olumsuz çevresel etkiler de yaratabilmektedir (Arıca, 2022)

Çevresel taşıma kapasitesi, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, ekosistemlerin korunması ve insan refahının sağlanması arasındaki dengeyi kurmak için önemli bir kavramdır. Bu kapasitenin aşılması, habitat kaybı, su kirliliği, iklim değişikliği gibi çevresel sorunlara yol açarak ekosistemlerin işlevlerini kaybetmesine neden olabilir. Sonuç olarak, biyolojik çeşitlilik azalır, ekosistem hizmetleri zayıflar ve insan refahı olumsuz etkilenir. Bu nedenle, çevresel taşıma kapasitesi sınırları içinde kalmak, gelecek nesiller için sürdürülebilir bir dünya oluşturma için temel şarttır. Buna ek olarak, destinasyonların ekolojik yapısının korunması ve sürdürülebilir turizm uygulamaları için çevresel taşıma kapasitesi kavramı büyük önem taşımaktadır. Bu kavram, bir ekosistemin doğal dengesini bozmadan destekleyebileceği maksimum ziyaretçi sayısını belirlemek amacıyla kullanılır. Beeby ve Brennan (2008) tarafından yapılan çalışmada, çevresel

taşıma kapasitesini etkileyen fiziksel, biyolojik, sosyal ve ekonomik gibi dört farklı unsur detaylı bir şekilde incelenmiştir.

- ✓ *Mevcut Unsurların Eşiği*: Doğal çevrede bulunan kaynakların miktarını ifade eder. Onların sayısı ile doğru orantılı olmak üzere taşıma kapasitesi eşik oranı artar veya azalır
- ✓ *Nüfus*: Çevresel taşıma kapasitesinin aşılması halinde etkilenebilecek faktörlerin başında gelir.
- ✓ *Ekolojik Unsurlar*: Destinasyonda yer alan çevre bilimle ilgili faktörler çevresel taşıma kapasitesinin belirlenmesi açısından önemlidir.
- ✓ *Ekosistemde Denge Durumu*: Turizm faaliyetlerinin yoğunluğunun elde bulunan doğal kaynaklar ile orantılı olarak sürdürülmesini ifade eder (Miller, Spoolman, 2013).

Ekosistem hizmetleri kavramı çerçevesinde, sürdürülebilirlik, doğal ekosistemlerin sağladığı hizmetlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması anlamına gelir. Çevre, bu hizmetlerin üretildiği ve tüketildiği bir sistem olarak ele alındığında, sürdürülebilir kalkınmanın merkezinde yer alır. Doğal kaynakların korunması, ekosistem hizmetlerinin devamlılığını sağlamak için kritik öneme sahiptir. Eko-turizm literatüründe, turizmin çevresel etkileri üzerine yapılan çalışmalar, turistlerin ekosistemler üzerindeki baskılarını ve bu baskıların ekosistem hizmetleri üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır. Urry (1999), bu durumun turistlerin çevresel bilincinin artmasıyla birlikte daha net bir şekilde görüldüğünü belirtmektedir. Brown (1997), taşıma kapasitesinin aşılması durumunda ekosistemlerin direncinin azaldığını ve bu durumun ekosistem çöküşüne yol açabileceğini ifade etmektedir. Syamlal (2008) ekosistem hizmetlerinin korunmasının turizm için uzun vadeli sürdürülebilirlik açısından kritik olduğunu vurgulamaktadır. Tokmak (2008) ise turizm bölgelerinde biyolojik çeşitliliğin turizm gelişimine olan katkısını vurgulayarak, doğal çevrenin turizm faaliyetleri için ne denli önemli olduğunu ifade etmektedir. Buna göre doğal faktörlerin sadece ekosistem hizmetleri açısından değil aynı zamanda kültürel ve tarihi miras değerleri açısından da turizm çekiciliğini artırdığını göstermektedir. Dolayısıyla, sürdürülebilir turizm planlamalarında doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesi öncelikli hedefler arasında yer almalıdır.

2.8. Turizmde Taşıma Kapasitesi Yönetimi

Turizm taşıma kapasitesi, bir destinasyonun belirli bir zaman diliminde ekonomik, sosyal ve ekolojik etkileri asgari düzeye çekerek kabul edebilecek en fazla turist sayısını ifade eder. Bu kapasite, destinasyonun altyapısı, doğal kaynakları, sosyo-kültürel yapısı ve mevcut hizmet seviyesi gibi çoklu faktörlerin etkileşimi sonucu belirlenir (Çeti, 2018, s.3). Taşıma kapasitesinin aşılması, hizmet kalitesinde düşüşe, çevresel bozulmaya ve yerel halk ile turistler arasında çatışmalara yol açarak, destinasyonun uzun vadeli sürdürülebilirliğini tehdit eder. Bu nedenle, taşıma kapasitesinin belirlenmesi ve yönetimi, turizm planlama süreçlerinin merkezinde yer almalıdır. Avcı (2007, s.495) ve bazı araştırmacılar, turizm faaliyetlerinin türü, sektörün büyüme hızı ve teknolojik gelişmelerin taşıma kapasitesini etkileyen önemli değişkenler olduğunu vurgulamaktadır.

- Taşıma kapasitesi kavramı, destinasyon planlamacılarına, destinasyonun taşıyabileceği maksimum yükü belirlemede ve bu doğrultuda sürdürülebilir bir turizm modeli geliştirmede önemli bir araç sunar. Kapasitenin belirlenmesi, altyapı yatırımlarının optimize edilmesi, pazarlama faaliyetlerinin hedeflenmesi ve kaynakların etkin kullanımı açısından stratejik bir öneme sahiptir.
- Taşıma kapasitesinin aşılması, doğal ve kültürel kaynakların taşıma kapasitesini aşması anlamına gelmekte olup bu durum ekosistemlerin restorasyon kapasitesini aşan bir baskı oluşturur. Sonuç olarak, habitat kaybı, biyoçeşitlilik kaybı ve kültürel kirlilik gibi olumsuz etkiler ortaya çıkar. Taşıma kapasitesinin belirlenmesi, bu olumsuz etkileri minimize ederek, destinasyonun ekolojik ve kültürel bütünlüğünü korur.
- Aşırı turist yoğunluğu, yerel halkın yaşam alanlarına müdahale ederek, sosyal etkileşimleri ve kültürel değerlerini olumsuz etkiler. Bu durum, yerel halk ile turistler arasında çatışmalara yol açarak, toplumsal kohezyonu zayıflatır. Taşıma kapasitesi kavramı, yerel halkın refahını ve kültürel mirasını koruyarak, turizmin olumsuz sosyal etkilerini minimize eder.
- Sürdürülebilir turizm perspektifinden bakıldığında, taşıma kapasitesinin aşılması, turistlerin deneyimlerini olumsuz etkileyerek, destinasyonun imajını zedeler. Bu durum, destinasyonun rekabet gücünü zayıflatarak, uzun vadede ekonomik büyümeyi sınırlar (Simon vd., 2004, s. 278).

Taşıma kapasitesi yönetimi, turizm destinasyonlarının sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla, sistematik bir planlama ve uygulama süreci gerektirmektedir. Aşağıda sunulan adımlar, bu sürecin temel bileşenlerini oluşturmaktadır.

- Bir destinasyonun taşıma kapasitesini belirlemek için, bilimsel yöntemler ve veriler ışığında, o destinasyonun sürdürülebilir bir şekilde ağırlayabileceği maksimum ziyaretçi sayısı titizlikle hesaplanmalıdır.
- Destinasyondaki turist hareketliliğini gerçek zamanlı olarak takip etmek ve yönetmek için veri toplama ve analiz sistemleri geliştirilmelidir. Bu sistemler, turizm etkinliklerinin çevresel ve sosyal etkilerini izlemek ve gerekli önlemleri almak için kullanılmalıdır.
- Taşıma kapasitesini aşmamak için destinasyonun doğal ve kültürel kaynaklarını koruyacak şekilde proje ve stratejiler geliştirilmeli ve bu stratejiler sahada etkin bir şekilde uygulanmalıdır.
- Destinasyondaki tüm paydaşlar (yerel halk, turizm işletmeleri, sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları) ile iş birliği içinde çalışarak katılımcı bir planlama süreci oluşturulmalıdır.

Yukarıda belirtilen planlama ve uygulamalar kapsamında örnek olarak oluşturulabilecek taşıma kapasitesi yönetimine yönelik aşağıdaki örnekler verilebilir.

- Turizm destinasyonlarında taşıma kapasitesi sınırlamaları belirlenerek, bölgenin ekolojik, sosyal ve kültürel taşıma kapasiteleri aşılmadan sürdürülebilir bir turizm yönetimi sağlanmalıdır.
- Turizm destinasyonlarında, mevsimsel talep dalgalanmalarını yönetmek amacıyla, belirli dönemlerde ziyaretçi sayısında kısıtlamalar uygulanarak, aşırı yoğunluğun neden olduğu olumsuz etkilerin önüne geçilmelidir.
- Kültürel miras değerlerinin korunması amacıyla, turizm destinasyonlarında özel koruma stratejileri geliştirilerek, bu değerlerin gelecek nesillere aktarılması sağlanmalıdır.
- Turizm destinasyonlarındaki altyapı yatırımları, sadece yerel halkın değil aynı zamanda turistlerin de ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde planlanmalı ve boyutlandırılmalıdır. Bu sayede, turizmden kaynaklanan altyapı yetersizlikleri önlenmelidir.

- Taşıma kapasitesi kavramının tüm paydaşlar (yerel halk, turizm işletmeleri, turistler vb.) arasında yaygınlaştırılması için eğitim ve farkındalık programları düzenlenmelidir. Bu sayede, sürdürülebilir turizm hedeflerine ulaşmak için gerekli iş birliği sağlanmalıdır.

Taşıma kapasitesinin planlaması ve yönetimi sürdürülebilir gelişimin kritik adımlarındandır. Zacarias vd. (2011) ve Lobo (2015), taşıma kapasitesinin turizm planlaması ve yönetiminde merkezî bir rol oynadığını belirtmektedir. Bu kavram, destinasyonların ekolojik sınırlarını belirleyerek, aşırı turizmden kaynaklanan olumsuz etkilerin önlenmesine yardımcı olur. Aynı zamanda, yerel halkın katılımını teşvik ederek, turizm gelirinin adil dağılımını sağlayarak, sürdürülebilir bir turizm modeli oluşturur.

Taşıma kapasitesi yönetimi, turizm destinasyonlarının ekolojik, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği için temel bir stratejidir. Bu süreç, taşıma kapasitesi analizleri, ziyaretçi yönetimi planları ve yerel paydaşlarla iş birliği gibi çok boyutlu bir yaklaşım gerektirmektedir. Özellikle, turist sayısının optimum seviyelerde tutulması, altyapı yatırımlarının planlanması ve çevresel etkilerin minimize edilmesi, sürdürülebilir turizm hedeflerine ulaşmada kritik öneme sahiptir. Sürdürülebilir turizm literatürü, taşıma kapasitesi yönetiminin, turizm destinasyonlarının taşıma gücünü aşmadan, ekonomik büyüme ile çevresel koruma arasındaki dengeyi sağlamada kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, ekolojik ayak izi, taşıma kapasitesi analizi ve yerel katılım gibi kavramlarla yakından ilişkilidir.

2.9. Turizmde Taşıma Kapasitesi Yöneticisi Olarak Yerel Halk

Turizm, destinasyonların ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerini şekillendiren karmaşık bir sosyo-ekonomik fenomendir. Ziyaretçiler ile yerel halk arasındaki etkileşim, bu dinamiklerin temelini oluşturur. Bu etkileşim, turizm destinasyonlarının kimliğini, yerel halkın yaşam tarzını ve ekonomik yapısını derinlemesine etkileyebilecek çok yönlü bir süreçtir (Yıldız, 2022, s.97). Turistlerle yerel halk arasındaki etkileşim, turizm destinasyonlarının sosyal, kültürel ve ekonomik dinamiklerini şekillendiren karmaşık bir süreçtir. Bu etkileşim, hem olumlu (ekonomik kalkınma, kültürel zenginleşme gibi) hem de olumsuz (kültürel erozyon, sosyal çatışmalar gibi) sonuçlar doğurur. Yerel halkın turizme yönelik tutumları, misafirperverlikleri ve kültürel katkıları, turistlerin

deneyimlerini ve destinasyona olan bağılıklarını doğrudan etkileyerek turizm sektörünün başarısını belirler (Çelikkanat ve Güçer, 2016, s.288).

Sosyo-kültürel antropoloji ve turizm çalışmaları kapsamında, turizmin yerel topluluklar üzerindeki etkilerini anlamak için çeşitli teorik modeller geliştirilmiştir. Bu modellerden biri, Doxey (1995) tarafından belirlenen ve sosyal taşıma kapasitesi kavramı ile ilişkilendirilen tolerans modelidir. Bu model, turizmin yerel halkın tutum ve davranışları üzerindeki etkilerini zaman içinde nasıl değiştirdiğini açıklamak için kullanılmaktadır (Avcıkurt, 2015). Turizm literatüründe yer alan tolerans modelleri, yerel halkın turizme karşı tutumlarındaki değişimi zaman içindeki bir süreç olarak ele almaktadır. Doxey'in (1975) tolerans modeli, bu süreçte yerel halkın hoşgörü düzeyindeki değişimleri *mutluluk, ilgisizlik, kızgınlık ve nefret* olmak üzere dört aşamada sınıflandırarak açıklamaktadır (Alrwajfah vd., 2021).

Butler (1980) tarafından geliştirilen destinasyon yaşam eğrisi modeli, turizm destinasyonlarının zaman içindeki evrim sürecini altı aşamalı bir modelle açıklamaktadır. Bu model destinasyonların *keşif, gelişme, büyüme, doygunluk, durgunluk ve gerileme* aşamalarından geçtiğini öne sürmektedir. Bu model, turizm planlama ve yönetimi alanında sıklıkla referans alınan önemli bir teorik çerçevedir (Gore vd., 2022). Sosyal hareketlerin ortaya çıkışı ve yayılışı, sosyal değişim teorisinin önemli bir inceleme alanıdır. Bu teori, turistik hareketlerin toplumları nasıl şekillendirdiğini ve dönüştürdüğünü anlamak noktasında çerçeve sunar (Bahar, 2019). Sosyal değişim teorisi, toplumların ve sosyal yapıların zaman içindeki dönüşümünü inceleyen sosyolojinin alt dalıdır. Bu teori, toplumları statik değil sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde olan dinamik sistemler olarak ele alır. Sosyal değişim teorisinin temel amacı, değişim süreçlerinin nedenlerini, mekanizmalarını ve sonuçlarını belirleyerek sosyal sistemlerin işleyişine dair daha kapsamlı bir açıklama sunmaktır. Nguyen ve Nguyen (2012) sosyal değişimin bireysel, toplumsal ve kültürel düzeylerde meydana gelebileceğini vurgulamaktadır (Erdoğan, 2003).

Turizm destinasyonlarında yerel halkın turizme yönelik tutumları, birçok faktörden etkilenmektedir. Bu faktörlerden biri de toplumsal bağlardır. Doh (2006) tarafından geliştirilen topluluğa bağlılık modeli, yerel halkın turizme yönelik tutumlarının, toplumsal bağlarının gücü ile doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu modele göre, toplulukla güçlü bağları olan bireyler, turizmi bir fırsat olarak görürken toplumsal bağları zayıf olan bireyler turizmi bir tehdit olarak algılayabilmektedir (McKercher ve Ho, 2011). Bu çerçevede turizm taşıma kapasitesi,

yerel halkın yaşam kalitesini olumsuz etkilemeden sürdürülebilir turizm gelişimi için kritik bir kavramdır. Taşıma kapasitesinin belirlenmesinde, sadece ekonomik faktörler değil aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekolojik faktörler de dikkate alınmalıdır. Bu sayede, turizm destinasyonları hem ekonomik büyümeyi hem de yerel halkın refahını sağlayacak dengeli bir gelişme süreci ortaya çıkacaktır.

2.10. Turizmde Hizmet Çıktıları

Turizm, müşterilere hizmet sunumu aracılığıyla deneyimsel bir değer sunan bir sektördür. Bu hizmetlerin sonucunda ortaya çıkan, müşteri memnuniyeti, tekrar ziyaret niyeti ve aidiyet davranışı gibi çeşitli çıktılar turizmde hizmet kalitesinin bir göstergesidir (Doğan ve Gümüş, 2014:7). Buna karşın hizmet çıktıları birçok faktörün etkisi altında şekillenmektedir. Turist taşıma kapasitesi, bir destinasyonun belirli bir süre içerisinde belirli bir kalite düzeyini koruyarak kabul edebileceği maksimum turist sayısı olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda turistik taşıma kapasitesi, turistlerin tekrar ziyaret niyeti, memnuniyeti ve aidiyet davranışlarını belirleyici bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır (Oliver, 1997, s.710). Mauss (1950) turist taşıma kapasitesi ile memnuniyet ve tekrar ziyaret niyeti arasında doğrudan bir ilişki bulunduğunu ifade etmektedir. Parasuraman vd. (1988, s. 40), taşıma kapasitesi ve hizmet çıktılarının ilişkili olduğunu savunmaktadır. Bundan ötürü, bir destinasyonun taşıma kapasitesini doğru bir şekilde belirlemek ve yönetmek, turist memnuniyetini artırmak, tekrar ziyaret niyetini teşvik etmek, aidiyet davranışlarını güçlendirmek ve böylece sürdürülebilir bir turizm modelini oluşturmak için önemlidir. Bu bölümde, turizm literatüründe önemli bir hizmet çıktısı olarak kabul edilen memnuniyet, tekrar ziyaret niyeti ve aidiyet davranışlarına yönelik yapılan çalışmalara genel bir bakış sunulacak, bu kavramlar arasındaki ilişkiler ve bu konudaki mevcut teorik çerçeveler incelenecektir.

2.10.1. Memnuniyet

Turizm sektöründe başarı, yalnızca kısa vadeli kazançlarla değil aynı zamanda uzun soluklu ve sürdürülebilir bir büyümeyle ölçülmektedir. Bu bağlamda, müşteri memnuniyeti kavramı, sektörün kalbinde yer alan ve sürdürülebilirliğin temel taşlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Müşteri memnuniyeti, müşterilerin algıladığı hizmet kalitesi ile ideal olarak düşündükleri hizmet kalitesi arasındaki farkın bir fonksiyonu olarak

değerlendirilebilir (Çılgınoğlu ve Aytuğar, 2021, s.1093). Müşteri memnuniyetini, “hizmet alan bireyin verilen hizmetten algıladığı pozitif veya negatif duygulardır” şeklinde tanımlamak da mümkündür (Albayrak ve Örnek, 2017, s.299). Tüketicinin hizmet deneyimi sonucu oluşan bu duygusal tepkiler, tekrar satın alma niyetini, olumlu sözlü iletişimi ve dolayısıyla işletmenin uzun vadeli başarısını doğrudan etkilemektedir. Pozitif müşteri deneyimleri, tüketicilerin sadakatini artırarak, işletmelerin rekabet avantajı elde etmesini ve sektörün sürdürülebilirliğini sağlamasına katkıda bulunmaktadır (Arıca ve Ukav, 2020).

Müşteri memnuniyeti, müşteri sadakati ve doyumluğu gibi olumlu sonuçlar doğurarak işletmelerin rekabet avantajı elde etmesine ve pazar payını artırmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle, işletmelerin müşteri odaklı bir yaklaşım benimsemesi ve müşteri memnuniyetini sürekli olarak geliştirmeye yönelik çaba sarf etmesi gerekmektedir. Müşteri memnuniyeti sonucunda gelişen müşteri sadakati, işletmelere birçok avantaj sunmaktadır. Bu faydalar arasında, satışların artması, maliyetlerin düşmesi, müşterilerin inovasyon ve pazarlama süreçlerine aktif katılımı ve çalışanların motivasyonunun yükselmesi sayılabilir (Çoban, 2005, s.297). Bundan ötürü müşteri memnuniyetinin tesis edilmesi amacıyla, müşteri deneyimini şekillendiren çeşitli faktörlerin kapsamlı bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, fiziksel ortamın nitelikleri, müşteri-personel etkileşimleri, ücret algısı, hizmet kalitesi, müşteri beklentilerinin karşılanması, şikâyet yönetimi süreçleri ve müşteri ihtiyaçlarının tespiti gibi unsurlar, müşteri memnuniyeti üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilere sahip bulunmaktadır (Çelikkol ve Bakır, 2022)

2.10.2. Tekrar ziyaret niyeti

Turizm sektöründe uzun vadeli başarıyı sağlamanın temel taşlarından biri, müşterilerin tekrar ziyaret etme niyetini artırmaktır. Bu durum, bir önceki başlıkta incelenen müşteri memnuniyeti ile doğrudan ilişkili olup ikincisi olmadan birincisinin gerçekleşmesi oldukça zordur. Nitekim, bir hizmeti veya ürünü deneyimleyen bireyin tekrar aynı tercih yapması, o deneyimden memnun kalmasına bağlıdır (Arıca ve Ukav, 2020). Bu bağlamda müşteri memnuniyeti, turistlerin belirli bir destinasyonu veya hizmeti tekrar tercih etme kararını etkileyen en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilebilir.

Yeniden ziyaret niyeti, müşterinin bir işletmeden memnun kaldığının en büyük davranışsal yansıması, tüketicinin aynı işletmeyi tekrar tercih etmesi ve bu tercihin zamanla artarak devam etmesidir (Albayrak ve Örnek, 2017, s.300). Müşteride tekrar ziyaret niyeti meydana getirmek için farklı faktörler kullanılabilir. Çabuk vd. (2013) müşterilerin konaklama tesislerini tekrar tercih etme davranışları üzerine gerçekleştirdiği araştırmada konaklama yerinin fiziksel özellikleri (temizlik, konfor), hizmet kalitesi (yiyecek-içecek, aktiviteler), personel ilişkileri (misafirperverlik) ve fiyat gibi faktörlerin yeniden ziyarette önemli bir rol oynadığı belirlemiştir (Albayrak ve Örnek, 2017, s.301). Sonuç olarak müşteri tekrar ziyaret niyeti kazandığında işletmeye tekrar uğrayacak ve bu tekrar ziyaret niyeti ile işletmeye uğrama fiili bir döngü haline gelecektir. Bu sayede müşteri, işletmeye yeniden tercih edecek ve aidiyet davranışı kazanacaktır (Akan, 2016, s.53-54).

2.10.3. Aidiyet davranışı

Aidiyet, bireyin sosyal bağ kurma ve bir topluluğun parçası olma ihtiyacından kaynaklanan bir kavramdır. Bu ihtiyaç, temelde, insanın biyolojik ve psikolojik varlığının korunmasına yönelik bir adaptasyondur (Bezirgân, 2014, s.48). Her birey, çeşitli sosyal gruplara ait olma ihtiyacı duyar ve bu gruplarla özdeşleşme eğilimi göstermektedir. Bu aidiyet duygusu hem duygusal hem de psikolojik bir bağ kurma sürecidir. Örneğin, her birey öncelikle insanlık ailesinin bir üyesi olarak kendini tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra, bireyler: millet, spor takımı, şehir, aile ve arkadaş grupları gibi daha spesifik sosyal gruplara da aidiyet hissedebilmektedir (Aşık, 2018; Ağın, 2022).

Aidiyet, bireyin kendisini ait hissettiği çeşitli bağlamlara göre farklı türlere ayrılmaktadır. Bu bağlamlar genel olarak fiziksel ve sosyal alanlar olmak üzere iki başlık altında incelenebilmektedir. Bireylerin fiziksel mekânlarla kurduğu ilişkileri altı boyuta incelenmektedir. Bunlar; *soy ilişkisi*, *yıkım ve hüznün ilişkisi*, *ekonomik ilişki*, *dinsel ilişki*, *milliyetçilik ilişkisi* ve *öyküsel ilişki*dir. *Soy ilişkisi*, bireyin atalarından gelen ve kültürel bir kimlik oluşturan bağları ifade ederken; *Yıkım ve hüznün ilişkisi*, mekânla ilgili olumsuz tecrübelerin psikolojik etkisini vurgular. *Ekonomik ilişki*, mekânın bireyin maddi yaşamındaki rolünü, *dinsel ilişki* ise kutsal sayılan yerlerle kurulan manevi bağı belirtir. *Milliyetçilik ilişkisi*, bireyin ulusal kimliğiyle mekân arasındaki bağı, *öyküsel ilişki* ise bireyin toplumsal hafıza ve başarılarla kurduğu duygusal bağları açıklar. Aidiyet, sosyal bağlamlarda incelendiğinde, bireylerin sosyal aktörlerle kurdukları etkileşimler ve

yaşadıkları deneyimler aracılığıyla şekillenen dinamik bir süreç olarak tanımlanabilir (Bezirgân, 2014, s.52).

Turizm sektöründe aidiyet davranışı ise bir tüketicinin bir işletmeyle kurduğu etkileşimler sonucunda gelişen, olumlu marka algısı ve psikolojik bağlanma olarak ifade edilmektedir. Bu durum tekrar ziyaret etme niyeti, olumlu sözlü iletişim ve marka savunuculuğu gibi neticeler doğurmaktadır (Kılıç ve Genç, 2023). Aidiyet davranışının olumlu olması müşteri memnuniyeti ve yeniden ziyaretini teşvik edecektir (Bezirgân, 2014, s.58; Arıca ve Çorbacı, 2019). Turizmde aidiyet davranışı turistlerin belirli bir işletmeyle duygusal bağ kurması olarak ifade edilmektedir (Türkeri, 2014, s.56). Aidiyet davranışına “sadakat” ve “müşteri sadakati” de denir. Müşteri sadakati, müşterinin belirli bir işletmeyle uzun vadeli ve tekrarlayan bir alışveriş ilişkisi içerisinde olması ve işletmeyi tavsiye tutumunda bulunmasıdır (Güney, 2015, s.33).

Sonuç olarak, turizmde hizmet çıktıları olarak değerlendirilen müşteri memnuniyeti, tekrar ziyaret niyeti ve aidiyet davranışı arasında güçlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Müşteri memnuniyeti, tekrar ziyaret niyetini ve aidiyet davranışını ortaya çıkaran temel bir faktördür. Başka bir deyişle, bir turizm işletmesini ziyaret eden müşterinin işletmeden duyduğu memnuniyet, hem tekrar ziyaret etme niyetini artırmakta hem de işletmeye karşı duygusal bir bağ (aidiyet) oluşturmaktadır. Bu bağlamda, tekrar ziyaret niyeti ve aidiyet davranışı, müşteri memnuniyetinin bir sonucu olarak açıklanmaktadır (Duman ve Öztürk, 2005, s.11). Ancak işletmeye olan aidiyet duygusu bazen bir ziyaretten, bazen birkaç ziyaretten, bazen de ziyaret gerçekleşmeden de ortaya çıkabilmektedir. Aidiyet duygusunu oluşturacak şey: turistlere güven, cazibe ve keyif hissi verilmesine bağlıdır (Türkeri, 2014, s.56).

2.11. Hasankeyf Turistik Destinasyonu

Bu bölümde, zengin tarihi ve kültürel mirası ile öne çıkan bir turizm destinasyonu olan Hasankeyf, kapsamlı bir şekilde incelenecektir. Hasankeyf'in tarihsel süreçteki evrimi, coğrafi konumu, sosyokültürel dokusu ve günümüzdeki kültürel miras envanteri, detaylı bir analizle ortaya konacaktır. Hasankeyf, Mezopotamya'nın kalbi Asur medeniyetinden Roma İmparatorluğu'nun kozmopolit yapısına, Uzak Doğu ve Yakın Doğu arasındaki etkileşimin önemli bir merkezi olan Orta Asya-İran kültür ortamına kadar uzanır. Bu antik şehir, sadece Anadolu coğrafyasının değil aynı zamanda Asya ve Avrupa kıtalarının kültürlerinin iç içe geçtiği bir kesişim noktasında yer almaktadır. Bu bağlamda Hasankeyf'in coğrafi konumu ve tarihi süreçteki yeri adeta kültürlerin sentezlendiği bir laboratuvarıdır (Arık, 2003, s.8). Klasik dönemde Mezopotamya'nın, Orta Çağ'da ise Diyarbakır'ın önemli bir parçası olan Hasankeyf, jeolojik yapısının sunduğu imkanlar sayesinde binlerce yıllık süreçte yerleşim görmüştür. Bölgedeki tüf kayalarının yumuşaklığı sebebiyle oyulmaya müsait olması, kolayca mağaralardan konutlar oluşturulmasını sağlamıştır. Bu durum Hasankeyf'e 'Mağaralar Şehri' veya 'Kayalar Kenti' adını kazandırmıştır (Yurttaş, 1991, s.11). Hasankeyf, turizm literatüründe incelendiğinde, benzersiz coğrafi konumu, karmaşık jeomorfolojik yapısı, binlerce yıllık tarihi süreç boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapması ve zengin kültürel mirası ile öne çıkan, çok boyutlu bir kültürel miras alanıdır. Bu özellikleri dikkate alındığında, Hasankeyf, uluslararası turizm pazarında önemli bir potansiyele sahip, çekici bir destinasyon olarak değerlendirilebilir.

Tablo 2.11. Turizm literatüründe Hasankeyf destinasyonuna yönelik çalışmalar

Araştırmacı(lar) Ve Araştırma Yılı	Araştırmanın Yöntemi	Araştırmanın Konusu ve Amacı	Araştırmanın Sonuçları
Dilek, Çoban, Harman (2017)	Araştırmanın tasarımı, tarama modeline dayanmaktadır.	Çalışmada da Batman’ın Hasankeyf ilçesindeki turizm gelişiminin yerel halkın bakış açısıyla ele alınması ve turizmin her üç temel etki alanındaki olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.	Turizmin bir destinasyonda başarılı ve sürdürülebilir bir şekilde gelişebilmesi için, yerel halkın turizmin varlığı, gelişimi ve potansiyel etkileri hakkındaki görüşleri ve beklentileri dikkate alınmalı ve turizm planlamalarına dahil edilmeli, sonucuna varılmıştır.
Öztürk, Işınkaralar, Yılmaz, Çılgınoğlu, (2021)	Araştırmanın nicel boyutunda, alan çalışması yoluyla gerçekleştirilen anket uygulaması ile birincil verilere ulaşılmıştır.	Araştırma, destinasyon pazarlama literatürü çerçevesinde, Hasankeyf’in turizm destinasyonu olarak algılanışını ve imajını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir	Araştırma sonuçları, ziyaretçilerin Hasankeyf’teki genel deneyimleri hakkında olumlu görüşlere sahip olduklarını ve özellikle destinasyonun atmosferinden memnun kaldıklarını göstermiştir.
Can, Tan, Dagaşan, Gül, (2023)	Çalışmanın nicel verileri, araştırmanın amacına uygun olarak belirlenen kriterlere göre seçilen 292 katılımcıya uygulanan anketler aracılığıyla elde edilmiştir.	Çalışmanın temel amacı, Hasankeyf’teki turizm faaliyetlerine doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlayan tüm paydaşların sürdürülebilir turizm anlayışına yönelik algı ve tutumlarını belirlemek ve bu konudaki görüş farklılıklarını ortaya koymaktır.	Çalışmanın nicel verileri, paydaşların sürdürülebilir turizmin çevresel ve ekonomik boyutlarını önemseydiğini ortaya koymuştur. Özellikle, çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik fayda boyutlarına ilişkin ortalama puanların yüksek olması, bu konulardaki olumlu algıyı desteklemektedir. Ayrıca, paydaşların turizmin sosyal maliyetleri hakkındaki endişelerinin düşük olması, bölgenin turizm potansiyelinin daha iyi değerlendirilmesi için önemli bir bulgu olarak değerlendirilebilir.
Öztürk (2023)	Araştırmada, nicel araştırma yöntemi olarak anket tekniği kullanılmıştır.	Araştırma, turizm gelişiminin yerel halk tarafından kabul görmesi ve desteklenmesi için gereken koşulları ortaya koyarak, yerel yönetimlerin ve diğer paydaşların sürdürülebilir turizm stratejileri geliştirmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.	Araştırma bulguları, Batman’ın Hasankeyf ilçesini ziyaret eden turistlerin sergiledikleri vatandaşlık davranışlarının olumlu olduğu yönünde önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, turizm sektörünün geliştirilmesi ve yönetilmesi için değerli bilgiler sunmaktadır.

Tablo 2.11. (Devamı)

Güneş (2023)	Bu çalışmada, verilerin toplanmasında temel araç olarak anket yöntemi kullanılmıştır	Araştırma, Hasankeyf turizm destinasyonunda karşılaşılan sorunları belirlemek ve bu sorunlara yönelik sürdürülebilir çözümler üretmek amacıyla gerçekleştirilmiştir	Araştırma sonuçları, turizm gelişimi ile turistlerin vatandaşlık davranışları arasında negatif bir korelasyon olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle, altyapı eksiklikleri, çevresel sorunlar ve hizmet kalitesindeki yetersizlikler gibi
Bıçakçı (2024)	Araştırmanın veri toplama aşamasında, nicel araştırma yöntemleri arasında yaygın olarak kullanılan anket tekniği tercih edilmiştir.	Çalışma, Hasankeyf’te yaşayan bireylerin turistlere karşı tutumlarını, yerel halk ile turistler arasındaki iletişimin niteliğini, turizmin yerel halkın günlük yaşamına olan etkilerini ve bölgenin sosyal sisteminin turizme karşı gösterdiği direnç sınırlarını ortaya koymayı hedeflemektedir.	Elde edilen veriler, sosyal taşıma kapasitesinin, yerel halkın turizm süreçlerine aktif olarak dahil olma düzeyi üzerinde belirgin bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir
Kalkan, Arıca (2024)	Araştırma kapsamında belirlenen zaman aralığında yayınlanmış toplam 144 haber incelenmiştir. Verilerin incelenmesinde içerik analizi yönteminden faydalanılmıştır.	Araştırmanın amacı Batman ili için son derece hassas bir turizm bölgesi olan Hasankeyf’in sular altında kalmadan önce Son Şans Turizmi kapsamında kullanımına ilişkin yerel medyanın teşvik edici rolünün incelenmesidir.	Hasankeyf ile ilgili haber içeriklerinde "turizm" temasının daha yoğun kullanıldığı ve söz konusu temanın Son Şans Turizmi açısından daha çok genel anlamı ile kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Haber metinleri ve içeriklerinde son şans turizm algısının zayıf kaldığı ve Hasankeyf’e yönelik yeterli farkındalık oluşturulmadığı saptanmıştır.

2.11.1. Hasankeyf ilçesinin tarihçesi

Hasankeyf, Dicle Nehri kıyısındaki stratejik konumu ile tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış köklü bir yerleşim yeridir. Artuklu ve Eyyubi devletlerinin başkentliğini yapmış olan Hasankeyf, günümüzde Türkiye sınırları içerisinde yer almaktadır. Bölge sırasıyla Asurlular, Urartular, Persler, Romalılar ve Bizanslılar tarafından hâkimiyet altına alınmıştır. Bu durum Hasankeyf'in konumunun ve tarihi değerinin ne kadar önemli olduğunun ispatı niteliğindedir (Mıynat, 2009, s.50). Hasankeyf Kalesi, Yukarı Mezopotamya'dan Anadolu'ya geçiş güzergâhı üzerinde ve Dicle Nehri'nin kenarında, stratejik açıdan önemli bir konuma inşa edilmiştir. İnşa tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, kale milattan sonra 4. yüzyılda Sasanilerin Roma topraklarına yönelik tehdidinin arttığı bir tarihte, Roma İmparatoru II. Constantius (337-361) tarafından yaptırılmış olduğu düşünülmektedir. Kale, Erzen bölgesinin merkezi olarak da hizmet vermiştir. Şehirde bu döneme ve önceki döneme ait tarihi eserlerin bulunmaması onun o zamanlarda küçük bir yerleşim yeri olduğunu gösterir. (Sinanoğlu, 2017, s.45).

Hasankeyf, İslam'ın II. Halifesi Ömer b. Hattap döneminde Müslümanların yönetimine geçmiştir. Daha sonra Emevî ve Abbasi halifeleri tarafından atanan valiler tarafından yönetilen Hasankeyf, 10. yüzyılın sonlarında Mervânî Hanedanlığı'nın kurucusu Bâd bin Dûstek tarafından başkent olarak seçilmiştir. Bu durum, Hasankeyf'in siyasi ve idari açıdan önemli bir merkez haline gelmesini sağlamıştır. Daha sonra bölgeye tarihin iki önemli medeniyeti olan Artuklular ve Eyyubiler hakimiyet sağlamıştır. (Baluken, 2016). 1232 yılında, dönemin saldırgan gücü olan Moğol devletinin işgaliyle Hasankeyf'te yapılmış olan tüm kültür varlıkları yok edilmiştir. (Bilgin, 2012, s.46).

15. yüzyılın başlarında Hasankeyf, Anadolu'da yükselen iki önemli Türkmen beyliği olan Karakoyunlu ve Akkoyunlular'ın hâkimiyetine girmiştir. Bu dönemde Eyyubi melikleri, kimi zamanlar bu iki beyliğe bağlılık göstererek siyasi varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. 15. yüzyılın sonlarında Akkoyunlu Beyi Uzun Hasan tarafından fethedilen Hasankeyf, 1501'den sonra Safevi topraklarına katılmıştır. Şah İsmail, Eyyubi Meliki Halil'i Tebriz'de hapse atarak Siirt ve Hasankeyf'i kontrol altına almıştır. Kısa bir süre sonra, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı'ndaki zaferiyle hapisten kurtulan Melik Halil, diğer bazı beylerle birlikte Osmanlılara bağlılık

bildirmiştir. Siirt'i geri aldıktan sonra Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi (1517) sırasında Mardin'in fethinin ardından Osmanlı desteğiyle Hasankeyf'i ele geçirmiştir. Şehrin yönetimi Melik Halil'e bırakılmış ve bu sayede Hasankeyf'te Osmanlı dönemi başlamıştır. 16. yüzyılda bölgenin önemli yerleşim yerlerinden iken, 17. yüzyılda yaşanan değişimlerden dolayı yavaş yavaş önemini kaybetmiştir. 19. yüzyılda önemli bir Osmanlı idari kaynağı olan 1867 tarihli Vilâyet Nizamnâmesi'ne göre Diyarbakır eyaleti içinde kaza merkezi statüsünde görülen Hasankeyf, 1831 nüfus sayımı tutanaklarında da yer almaktadır. Daha sonra Midyat'a bağlı bir nahiye merkezi konumuna gelen Hasankeyf, 1926 yılında Mardin'in Gercüş ilçesine bağlı bir nahiye iken, Batman'ın 1990 yılında il yapılması üzerine ilçe olarak Batman'a bağlanmıştır. (Yıldırım, 2004).

2.11.2. Hasankeyf ilçesinin coğrafi yapısı

Hasankeyf Batman'a bağlı Dicle nehrinin kenarında bulunan bir ilçedir. Türkiye'nin genç tektonik birliklerden oluşan kenar kıvrımları kuşağında, Arap Plakasının kuzey ucunda yer alan (Sinanoğlu, 2017, s.49), Hasankeyf'in ilçe merkezi, Dicle Nehri'nin kuzeyinde, önemli petrol yataklarına ev sahipliği yapan Raman Dağları ve güneyinde Midyat Dağları ile çevrilidir. Doğuda Karakaş Dağı ile komşu olan ilçe merkezi, batısında Mardin-Midyat dağ sistemine dâhil olan Gercüş antiklinalinin kuzey kanatları ile sınırlanır. Kuzeyde Batman ilinin merkezi ve Beşiri ilçesi, doğuda Siirt ili, güneyde ve batıda ise Gercüş ilçesi yer alır (Yıldırım, 2006). Raman ve Gercüş antiklinalleri arasındaki dar vadilerde akan Dicle Nehri, aşındırma ve biriktirme yoluyla çeşitli şekiller oluşturmuş ve dik kayalıklar meydana getirmiştir. Bölgeyi etkileyen bir diğer jeomorfolojik süreç karstik faaliyetlerdir. Oyulmaya ve aşınmaya elverişli kayaç yapısı, Hasankeyf'i geçmişten günümüze birçok uygarlık için cazip kılmıştır. Bu uygarlıklara ait kaya oymaları, sığınaklar, ibadet yerleri ve mezarların bir kısmı sular altında kalırken, günümüze ulaşan önemli sayıda kaya içi mekân mevcuttur (Çakmak, 2021).

2.11.3. Hasankeyf ilçesi nüfus, sosyal yapı ve ekonomik hayat

Hasankeyf daha önceleri Diyarbakır eyaletinin bir kazası iken, 1926 yılında Mardin'in Gercüş ilçesine bağlanmıştır (Yıldırım, 2004). Hasankeyf 1990 yılında Batman iline bağlı bir ilçe merkezi haline gelmiştir. 1935 yılında 1425 olan nüfusu 1990 sayımına

göre 4399'a ulaşmıştır. 2023'teki verilere göre Hasankeyf'in toplam nüfusu 7969'dur. Bunların 4.161'i erkek nüfustan oluşuyorken, 3.808 da kadın olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2024). Hasankeyfe komşu köylerin nüfusunun büyük bir kısmı Kürtlerden oluşurken, Hasankeyf'in kendisi ağırlıklı olarak Arap nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır. 1980 yılına kadar ilçede Ermeni, Hristiyan ve Süryaniler de yaşamaktadır. Ancak 1980 yılından sonra bölgede oluşan güvenlik sorunlarından dolayı Avrupa ülkelerine göç etmek zorunda kalmışlardır. Aynı dönemde civar köylerden ilçe merkezine Kürt nüfusu göç etmiştir (İslamansiklopedisi, 2024).

Hasankeyf'teki nüfusun yarısının kırsal kesimlerde yaşamasına bağlı olarak düşük bir nüfus yoğunluğuna sahiptir. İlçe hem nüfus hem de yüz ölçümü bakımından Batman ili sınırları içindeki en küçük idari birimdir. Coğrafi konumu itibarıyla Batman-Mardin karayolu üzerinde yer alan (İsen, 2014, s.7), Hasankeyf'in sosyo-ekonomik dönüşümünde Ilısu Baraj Gölü'nün oluşturduğu yeni turizm potansiyeli belirleyici bir role sahiptir. Göl çevresinde inşa edilen sosyal tesisler, su sporları altyapısının geliştirilmesi, yürüyüş yollarının düzenlenmesi gibi faaliyetler, ilçenin turizm potansiyelini önemli ölçüde artırmıştır. Hasankeyf Müzesi ise tarihi ve kültürel mirasın modern yöntemlerle sunulduğu, aynı zamanda eğitimsel faaliyetlerin gerçekleştirildiği bir merkez olarak ilçenin sosyal ve kültürel yaşantısına katkı sağlayan önemli bir unsurdur (Dika, 2024).

2.11.4. Hasankeyf destinasyonunda bulunan kültürel miras öğeleri

Hasankeyf'teki arkeolojik ve tarihi eserlerin büyük bir kısmı, Artuklu, Eyyûbî, Akkoyunlu ve Osmanlı dönemlerine ait medeniyetlerin izlerini taşımaktadır (Tuna ve Belge, 2003, s. 477). Hasankeyf'in zengin kültürel mirasını oluşturan yapıların arasında; Rızık Camii, Koç Camii, Süleyman Camii, Kızlar Camii, Küçük Camii, Zeynel Bey Türbesi, İmam Abdullah Zaviyesi, Eski Dicle Köprüsü, Kale ve Artuklu Köprüsü gibi dini ve sivil mimariye ait eserler bulunmaktadır. Bu yapılar, özellikle Artuklu dönemi mimarisinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır (Tuna ve Belge, 2003:278). Ilısu Barajı projesinin hayata geçirilmesiyle, Hasankeyf'in zengin kültürel dokusunu oluşturan eserlerin bir kısmı su baskınına uğramış, bir kısmı ise yeni bir lokasyona taşınarak yeniden düzenlenmiştir. Aşağıda, Hasankeyf'in kültürel mirasının bazı temel unsurlarının özellikleri ve tarihçesi sunulmaktadır.

1. *Eski Dicle Köprüsü*: Bugün, Türk mimarisi ile yapılmış olan Eski Dicle Köprüsünün sadece ayak kalıntıları kalmıştır. Ilısu barajının tamamlanmasıyla köprü suyun içinde kalmıştır. Köprü'nün ne zaman yapıldığı tam bilinmemekle beraber, Artuklular döneminde yapıldığı tahmin edilmektedir. Köprü'nün XVII. yüzyıldan itibaren yıkılmaya başlamış olabileceği tahmin edilmektedir (İslamansiklopedisi, 2024).
2. *Kale*: Hasankeyf'in kültürel ve tarihi zenginlikleri arasında önemli bir yere sahip olan kale, yerleşimin yapılanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Dicle Nehri'nin 100 metre yukarisındadır. Bu stratejik konumu şehre doğal bir savunma hattı oluşturmaktadır. Kale, coğrafi olarak şehir merkezinden derin bir sel yatağı ile ayrılarak, yerleşimin üç ana bölgeye ayrılmasına neden olmuştur. Bu bölgeler; yukarı şehir (kale), aşağı şehir ve Dicle Nehri'nin sol yakasındaki üçüncü kesimdir (İslamansiklopedisi, 2024).
3. *Büyük Saray ile Ulucami*: Büyük saray kalenin kuzey tarafında Dicle'ye hâkim kayalıklar üzerinde inşa edilmiştir. Artuklulara mal edilen Büyük Saray bugün tamamen yıkılmış ve harabe olmuştur. Ulucami ise kalenin kuzeybatısında bir tepe üzerindedir. Ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmemektedir. 1324 ve 1501-1502 yıllarında Eyyûbîler ve Akkoyunlular tarafından tamiri yapıp genişletilmiştir. Camiye giriş, arazinin eğimli olması nedeniyle teraslarla yükseltilmiş avludan sağlanmaktadır. Avluya doğu ve batı yönlerindeki kapılardan giriş yapılmaktadır. Altında sarnıca inen kemerli merdiven vardır. Ulu Cami'nin taş döşemeli avlusu, antik döneme ait bir tapınağa aittir. Avlunun ortasında havuzla su kuyusu vardır (İslamansiklopedisi, 2024).
4. *Zeynel Bey Türbesi*: Türbenin ismi 15. yüzyılda bölgede hüküm süren Akkoyunlu Hanedanı'nın önemli şahsiyetlerinden biri olan Zeynel Bey'den gelmektedir. Zeynel Bey'in, 1473 yılında ölmesinin ardından, babası Uzun Hasan tarafından yaptırılmış, mimar Pir Hasan tarafından tasarlanmıştır. Ilısu Barajı projesi kapsamında su altında kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalan türbe, 2017 yılında yeni Hasankeyf Kültür Parkı'na taşınmıştır ("Hasankeyf", 2024). Türbe plan, mimari ve süslemeleriyle Anadolu'daki türbe ve kümbetler arasında tek örnektir. Farklı medeniyetlerin izlerini barındırır. Türbe taşınan eserlerden biri olarak yeni Hasankeyf'te konumlandırılmıştır. (İsen, 2014, s.78).
5. *İmam Abdullah Türbesi*: Türbe küp şeklinde olup yeni köprü'nün batısında bulunmaktadır. İmam Abdullah, Hz. Muhammed'in kuzeni Caferi Tayyar'ın

torunudur. Türbenin üzerindeki kitabede türbenin Eyyubiler döneminde restore edildiği belirtilmektedir. Türbe, Ilısu Barajı projesi kapsamında yeni Hasankeyf Kültür Parkı'na taşınmıştır (Sevgi, vd., 2021).

Sonuç olarak; 5 Ağustos 2006 tarihinde başlanılan ve 7 Şubat 2018 Tarihinde yapımı tamamlanarak açılışı yapılan Ilısu Barajı projesinin tamamlanmasıyla birlikte, Mardinike Külliyesi, Salihye Yapıları, Artuklu Köşkü, Kasımiye Köşkleri ve Hasankeyf Höyük gibi önemli kültürel miras varlıkları, taşınma işlemlerine dahil edilmediği/edilemediği için su altında kalmıştır (Orhun, 2020, s.7). Zeynel Bey Türbesi, Er Rızk Camisi, Artuklu Hamamı, Orta Kapı, İmam Abdullah Türbesi, Süleyman Han Camisi'nin belirli kısımları (minare, taş kapı, çeşme) ve Kızlar Camisi gibi önemli kültürel miras varlıkları, Ilısu Barajı projesi kapsamında gerçekleştirilen taşınma çalışmalarıyla Hasankeyf Yeni Kültürel Park Alanı'na nakledilerek yeniden yerleştirilmiştir (Orhun, 2020, s.10). Ilısu Barajı projesi kapsamında taşınan kültürel miras varlıkları, eski Hasankeyf'in kuzeydoğusunda, Dicle Nehri'nin karşı kıyısında yer alan yeni yerleşim birimi olan Hasankeyf Kültür Parkı'nda sergilenmektedir. Bu sayede, tarihi eserlerin coğrafi bağlamları korunmaya çalışılarak, bölgenin kültürel sürekliliği sağlanmaya yönelik bir çaba gösterilmiştir (Şırkı ve Ergen, 2022, s.3). Aşağıda sunulan görsel materyaller, Ilısu Barajı projesi kapsamında taşınan kültürel miras varlıklarının yerleştirildiği Hasankeyf Kültürel Parkı'nın güncel durumunu ve yeni düzenlemesini detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Resim 2.1. Yeni Hasankeyf Şehir Görünümü
Kaynak: <https://www.hasankeyf.gov.tr>

Resim 2.2. Yeni Hasankeyf Karşıdan Görünüm
Kaynak: <https://www.hasankeyf.gov.tr>

Resim 2.3. Yeni Hasankeyf Kültür Parkı
Kaynak: <https://www.hasankeyf.gov.tr>

Resim 2.4. Zeynel Bey Türbesi yeni konumlandırılmış
Kaynak: <https://www.hasankeyf.gov.tr>

Resim 2.5. Yeni Hasankeyf şehir görünümü 2
Kaynak: <https://www.hasankeyf.gov.tr>

Resim 2.6. Yeni Hasankeyf Kültür Parkı
Kaynak: <https://www.hasankeyf.gov.tr>

3. YÖNTEM

Yöntem, bir araştırma sorusuna cevap bulmak veya bir hipotezi test etmek amacıyla kullanılan sistematik bir süreç olup veri toplama, analiz etme ve yorumlama gibi aşamaları içerir, Metodoloji ise bir araştırmanın temelini oluşturan ve araştırma sürecinin her aşamasında kullanılan genel yaklaşım ve stratejilerin bütünüdür (Ekiz, 2009, s.7). Bu çalışmanın metodolojik kısmında, turist taşıma kapasitesi algısının hizmet çıktıları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmanın genel yaklaşımı, araştırma yöntemi, araştırma modeli, hipotezler, evren ve örneklem belirleme süreçleri, veri toplama araç ve yöntemleri, veri toplama süreci, veri analizi ve kullanılan istatistiksel teknikler detaylı bir şekilde sunulmuştur.

3.1. Araştırmanın Gerekçesi

Tarihi ve kültürel zenginlikleriyle tanınan Hasankeyf, baraj inşaatı sebebiyle su altında kalmış ve yeni bir yerleşim alanına taşınmıştır. Bu süreç, bölgenin özgün dokusu ve turistik çekiciliği üzerinde önemli ölçüde tahribat yaratmış, dolayısıyla turizm gelirlerinde düşüşe yol açmıştır. Eski yerleşim yerinin yıllık 500.000 civarında ziyaretçi ağırladığı göz önüne alındığında, yeni yerleşim yerine ziyaretlerin 70.000 ile sınırlı kalması, turizmde yaşanan kaybın boyutunu ortaya koymaktadır. Bu durum, turizm paydaşlarının yeni yerleşim yerinin turizm potansiyelini geliştirme odaklı çabalarını arttırmaktadır.

Turizmde niceliksel büyüme, bölgesel ekonomilere önemli katkı sağlarken, niteliksel büyümenin (turizmin kalitesinin artması) sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından önemlidir. Turist sayısındaki artış ekonomik faydaları sağlarken aynı zamanda çevresel ve sosyal maliyetleri de beraberinde getirir. Bu nedenle, turizm politikaları hem ekonomik büyümeyi hem de çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği dengeleyecek şekilde tasarlanmalıdır. Bölgeye yapılan yatırımların tetikleyeceği turist akını, bölgenin doğal, sosyal ve ekonomik altyapısının taşıma kapasitesini aşarak, çevresel bozulma, kültürel erozyon ve yerel halkın yaşam kalitesinin düşmesi gibi olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Buna ek olarak, Hasankeyf'teki yerleşim yerinin taşınması, bölgenin sosyo-kültürel yapısında köklü değişimlere yol açtığı gerçeği, yerel halkın büyük bir kısmının bölgeden ayrılması ve yerini ağırlıklı olarak kamu çalışanlarının alması, turizm gelişim sürecinde yerel halkın turizm girişimlerine olan katılımını sınırlamış ve turizmin

sürdürülebilirliği açısından risk oluşturmıştır. Bölgedeki turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve ekonomik büyümenin sağlanması hedefiyle yürütülen çalışmalar, yerel halkın kültürel kimliği ve yaşam tarzı üzerindeki etkileri göz ardı edildiğinde sürdürülebilir gelişme ilkelerine aykırı sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle, turizm gelişimi sürecinde ekonomik faydalarla sosyo-kültürel değerlerin korunması arasındaki dengeyi sağlamak büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmada, Hasankeyf'e yönelik taşıma kapasitesi algısının turistik paydaşlarla ekseninde incelenerek, kapsamlı bir anlayışa ulaşılması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda mevcut araştırma, turizm paydaşlarının taşıma kapasitesi algılarını ölçmek amacı ile tasarlanmıştır. Araştırma, turist algıları üzerine yapılan çalışmalara önemli bir katkı sunarak, yerel yönetimlerin ve işletmelerin turizm politikalarını geliştirmesine yardımcı olacak bilimsel bir temel oluşturmaktadır.

3.2. Çalışmanın Metodu

Araştırma sorularının kapsamlı bir şekilde yanıtlanabilmesi amacıyla nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin bir araya getirildiği karma yöntem desenine başvurulmuştur. Bu desen hem sayısal verilerin gücünden hem de derinlemesine anlamların ortaya çıkarılmasında nitel verilerin sunduğu imkânlardan yararlanmayı hedeflemektedir (Kozak, 2021, s.35). Nicel yöntemler, araştırmanın genellenebilir bulgularını ortaya koyarken, nitel yöntemler ise bu bulguların derinlemesine anlaşılmasını sağlayarak araştırmanın iç geçerliliğini artırmaktadır (Creswell, 2017).

Araştırmada öncelikle turizm paydaşlarının daha nüanslı ve derinlemesine görüşlerine ulaşmak için taşıma kapasitesi konusundaki düşünce ve değerlendirmelerini belirlemek üzere nitel araştırma yöntemi kullanılmış, akabinde araştırmanın ana hedeflerinden biri olan turistlerin taşıma kapasitesi algıları ve hizmet çıktılarına ilişkin genellenebilir bulgular elde etmek amacıyla geniş bir örneklem üzerinden nicel araştırma yöntemine başvurulmuştur.

3.3. Çalışma Modeli ve Hipotezleri

Çalışmanın amacı, taşıma kapasitesi algısının hizmet çıktıları üzerindeki etkisini belirlemektir. Bu amaçla, literatür taraması yapılarak araştırma sorusu ve hipotezler oluşturulmuştur. Araştırmada öncelikle nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Bu kapsamda turizm paydaşlarının taşıma kapasitesi konusundaki düşünce ve

değerlendirmelerini belirlemek üzere görüşme yönetimi kullanılmıştır. Toplamda yedi turizm paydaşından yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile veriler toplanmış, betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri ile değerlendirilmiştir.

Araştırmada, turistlerin bir destinasyonun taşıma kapasitesi hakkındaki algılarının, turizm hizmetlerinin kalitesiyle ilgili önemli çıktıları olan memnuniyet, tekrar ziyaret niyeti ve aidiyet davranışı üzerindeki etkileri incelenerek, taşıma kapasitesi algısının turizm deneyimi üzerindeki rolü daha iyi anlaşılmasına çalışılmıştır. Araştırmanın temel sorusu ‘‘turist taşıma kapasitesi algısının hizmet çıktılarına etkisi nedir?’’ olarak belirlenmiştir. Önceki çalışmalar, turistlerin bir destinasyonun taşıma kapasitesi hakkındaki algılarının, hizmet kalitesi ve turist davranışları arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır. Bu bağlamda, bu araştırma, taşıma kapasitesi algısının memnuniyet, tekrar ziyaret niyeti ve aidiyet davranışı gibi hizmet çıktıları üzerindeki etkisini daha detaylı incelemeyi amaçlayarak aşağıdaki hipotezleri ileri sürmektedir:

H₁: *Turistlerin taşıma kapasitesine yönelik olumlu algısı ile turist memnuniyeti arasındaki ilişki anlamlı ve pozitifdir.*

H₂: *Turistlerin taşıma kapasitesine yönelik olumlu algısı ile aidiyet davranışı arasındaki ilişki anlamlı ve pozitifdir.*

H₃: *Turistlerin taşıma kapasitesine yönelik olumlu algısı ile yeniden ziyaret niyeti arasındaki ilişki anlamlı ve pozitifdir.*

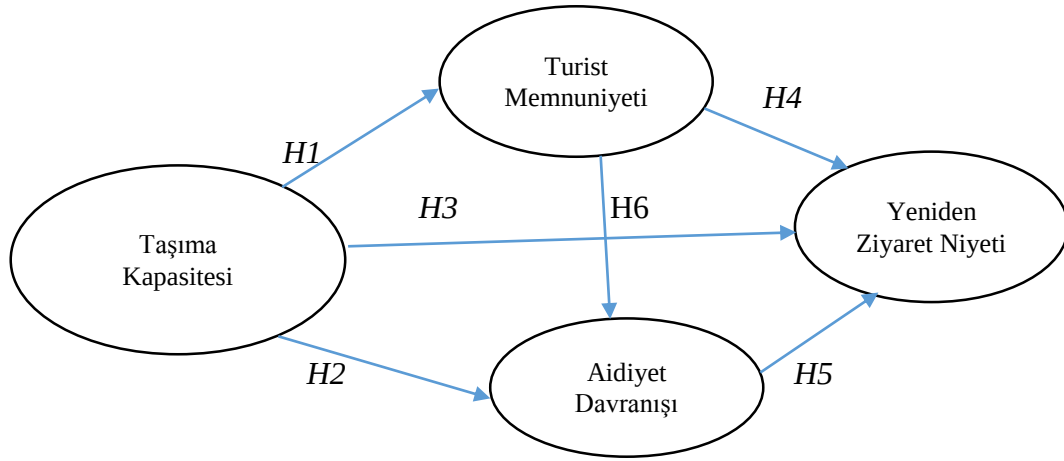
H₄: *Turistlerin aidiyet davranışı turist memnuniyeti arasındaki ilişki anlamlı ve pozitifdir.*

H₅: *Turistlerin aidiyet davranışı yeniden ziyaret niyeti arasındaki ilişki anlamlı ve pozitifdir.*

H₆: *Turistlerin memnuniyet algısı yeniden ziyaret niyeti arasındaki ilişki anlamlı ve pozitifdir.*

H₇: *Turistlerin taşıma kapasitesine yönelik olumlu algısı memnuniyet algısı aracılığı ile yeniden ziyaret niyeti üzerinde anlamlı ve pozitif etkiye sahiptir.*

H₈: *Turistlerin taşıma kapasitesine yönelik olumlu algısı aidiyet davranışı aracılığı ile yeniden ziyaret niyeti üzerinde anlamlı ve pozitif etkiye sahiptir.*

Şekil 3.1. Araştırma modeli

3.4. Araştırma Kapsamı ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın amacına uygun örneklem seçimi hem nitel hem de nicel araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği için kritik bir adımdır (Yağar, Dökme, 2018, s.11). Araştırmanın sonuçlarının geçerliliğini belirlemek ve genellemek amacıyla incelenen, ortak özelliklere sahip tüm birimlerin oluşturduğu topluluğa evren adı verilir (Ekiz, 2009, s.102). Araştırmanın evreni, belirlenmiş ve bu evrenden, araştırma sorularına cevap verebilecek nitelikte bir örneklem seçilmiştir. İstatistiksel çıkarımların yapılabilmesi amacıyla, araştırma evreninden belirlenen kriterlere göre seçilen ve evreni temsil eden alt kümeye örneklem denir (Ekiz, 2009, s.103). Çalışmada nitel ve nicel araştırma sürecinde kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Kolayda örnekleme, ana kütle içerisinde seçilecek örnek kesimin araştırmacının yargılarına belirlendiği tesadüfi olmayan örnekleme yöntemidir (Ekiz, 2009, s.104).

Çalışmada nitel süreçte kapsamı, turizm paydaşları; nicel süreçte kapsamı turistler oluşturmaktadır. Bu bağlamda nitel araştırma sürecinde turizm paydaşlarının taşıma kapasitesi algısı değerlendirilirken, nicel araştırma sürecinde Hasankeyf'i ziyaret eden yerli turistlerin taşıma kapasitesi algıları ve bu algının hizmet çıktıları üzerindeki etkilerinin değerlendirilmiştir. Araştırmanın nitel verileri, yerel halktan yedi kişi ile 10.07.2024-10.10.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla toplanmıştır. Görüşmeler katılımcıların kendi deneyimleri ve perspektifleri doğrultusunda konuya ilişkin düşüncelerini özgürce ifade etmelerine olanak tanımıştır. Nicel veri toplama sürecinde, araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliğini sağlamak

amacıyla, örneklem büyüklüğü istatistiksel olarak hesaplanmıştır. Evrenin heterojen yapısı göz önüne alınarak, %95 güvenilirlik düzeyinde, Basit olasılık örnekleme yöntemiyle 390 katılımcıdan veri toplanmıştır. Bu araştırma için hazırlanan anket formu, beş farklı bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde, katılımcıların demografik özellikleri hakkında bilgi toplamak amacıyla ilgili sorulara yer verilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde, Hasankeyfi ziyaret eden turistlerin taşıma kapasitesi algıları, beşli Likert tipi 2 boyutlu 12 maddelik bir ölçek ile ölçülmüştür. Taşıma kapasitesi algısı ölçeği, Yılmaz (2022) tarafından Tokmak (2008), Harrill ve Potts (2003), Saveriades (2000), Papageorgiou ve Brotherton (1999) ile Baysan (2001) gibi öncü çalışmalardan yararlanılarak geliştirilmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde, ziyaretçilerin memnuniyet düzeylerini belirlemek amacıyla altı maddeden oluşan tek boyutlu bir turist memnuniyeti ölçeği kullanılmıştır. Ziyaretçilerin memnuniyet algılarını ölçmek için Demirci vd. (2020) çalışmasındaki ölçek uyarlanmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde, ziyaretçilerin tekrar ziyaret niyetlerini ölçmek amacıyla dört maddeden oluşan tek boyutlu tekrar ziyaret niyeti ölçeği kullanılmıştır. Tekrar ziyaret niyeti ölçeği oluşturulmasında Yılmaz'ın (2022) çalışmasından faydalanılmıştır. Beşinci ve son kısmında, ziyaretçilerin destinasyona duygusal olarak bağlanma düzeylerini belirlemek için üç boyutlu on dört ifadelik bir aidiyet davranışı ölçeği uygulanmıştır. Aidiyet davranışı ölçeği, Yi ve Gong (2013) tarafından geliştirilmiş ve geçerliliği kanıtlanmıştır.

3.5. Veri Toplama Tekniği ve Aracı

Araştırma sorularına daha kapsamlı yanıtlar bulabilmek amacıyla karma yöntem benimsenmiştir. Bu bağlamda yarı yapılandırılmış görüşme ve yüz yüze anket aracılığıyla araştırma verileri toplanmıştır. İlk olarak görüşmeler yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinde, katılımcıların deneyimlerini, düşüncelerini ve perspektiflerini derinlemesine anlamak için en sık kullanılan veri toplama tekniklerinden biri görüşmedir (Kozak, 2021, s.26). Görüşme, önceden hazırlanmış sorular doğrultusunda katılımcılarla yapılan karşılıklı bir iletişim süreci olup, yapılandırma düzeyine göre farklı türlere ayrılır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden faydalanılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme, incelenmek istenen konu hakkında katılımcılardan aynı türde bilgilerin toplanması amacıyla yapılan bir görüşme türüdür (Ekiz, 2009). Çalışmanın nitel boyutu kapsamında turizm paydaşları ile yapılan görüşmeler, önceden belirlenen katılımcılarla yüz yüze ve bireysel olarak

gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler öncesinde katılımcılara araştırmanın amacı ve taşıma kapasitesi kavramı hakkında bilgi verilmiş, ardından yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak veriler toplanmıştır. Tüm görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş ve kayıtlar deşifre edilip katılımcıların onayına sunulmuştur.

Anket ise önceden belirlenmiş sorular aracılığıyla, araştırma evrenini temsil eden bir örneklemden veri toplamaya yönelik yapılandırılmış araçtır (Padem vd., 2012, s.68). Anket yöntemi araştırma sorularına yanıt bulmak ve hipotezleri test etmek için sıklıkla tercih edilir (Büyüköztürk, 2007). Sosyal bilimlerde nicel araştırmaların en yaygın veri toplama araçlarından biri olan anket, önceden belirlenmiş sorular aracılığıyla araştırma konusuna ilişkin standardize edilmiş verilerin toplanmasını sağlar. Bu sayede, elde edilen nicel veriler istatistiksel yöntemlerle analiz edilerek, araştırma sorularına ilişkin genellenebilir sonuçlar elde edilir (Eral ve Vehid, 2013, s.140).

Araştırmanın veri toplama aracı olarak kullanılan anket, kapsamlı bir ölçme aracı geliştirme süreci sonucunda oluşturulmuştur. Anketin geliştirilmesi sürecinde, uzman görüşü, kapsam geçerliği ve güvenirlik analizleri gibi aşamalar takip edilmiştir. Güvenirlik, bir araştırma aracının ölçtüğü özelliği gerçekten ölçtüğü ve farklı zamanlarda veya farklı örneklem gruplarında uygulandığında benzer sonuçlar verdiği ölçüsündedir (Saruhan ve Özdemirci, 2011, s.140).

3.5.1. Kapsamın geçerliliği

Kapsam geçerliği, bir ölçme aracının, ölçmeyi hedeflediği kavramı ne derece tam ve doğru bir şekilde temsil ettiğini gösteren bir geçerlik türüdür. Uzman görüşleri temel alınarak hesaplanan kapsam geçerlik oranları ve indeksleri, ölçme araçlarının kuramsal geçerliğini değerlendirmede önemli bir araçtır. Özellikle nitel verilerin nicel analizlere dönüştürülmesi sürecinde bu yöntemin kullanımı yaygındır (Yurdugül, 2005, s.1). Başka bir ifade ile bir ölçeğin kapsam geçerliği, ölçmek istediği özellik veya kavramı ne kadar kapsamlı ve doğru bir şekilde yansıttığının bir göstergesidir. Ölçme aracındaki maddelerin, ölçülmek istenen kuramsal yapıyı temsil etme düzeyi, uzman değerlendirmeleri ile belirlenmiştir. Ölçek maddelerinin ölçmeyi amaçladığı kavramı ne derece temsil ettiği, Lawshe tekniği ile yapılan uzman görüşleri ve istatistiksel analizler sonucunda ortaya konmuştur. Şencan (2005)'a göre, kapsam geçerliği, ölçme aracının ölçmek istediği kavramsal yapının temel boyutlarını ortaya çıkarması ve bu boyutları ölçme alanında uygun bir şekilde temsil etmesi açısından kritik öneme sahiptir. Lawshe

(1975) tarafından geliştirilen uzman görüşü tekniği, özellikle çoklu maddeden oluşan ölçeklerin kapsam geçerliğinin değerlendirilmesinde yaygın olarak kullanılır (Kesicioğlu vd., 2011, s.1099).

Ölçek madde havuzu, alanında uzman altı öğretim üyesinin değerlendirmesine sunulmuş ve her bir maddenin ölçmeyi amaçladığı kavramı ne derece yansıttığına dair görüşleri alınmıştır. Kapsam geçerliliğinin güvenilir bir şekilde belirlenebilmesi için, uzmanların nitelikleri ve sayıları (ideal olarak 5 ile 40 arasında) titizlikle değerlendirilmelidir. Uzmanların konu alanındaki bilgi ve deneyimleri, elde edilen sonuçların objektifliğini doğrudan etkilemektedir (Lawshe, 1975; Ayre ve Scally, 2014). Kapsam geçerliği çalışmalarında sıklıkla kullanılan Lawshe tekniğinde, uzman görüşü sayısı konusunda net bir sınır olmamakla birlikte, literatürde genellikle 5-40 arasında bir uzman sayısı önerilmektedir (Yurdugül, 2005). Ancak, hakem sayısının belirlenmesinde, ölçme aracının amacı ve içeriği gibi faktörler de dikkate alınmalıdır (Kesicioğlu vd., 2011, s.1100). Uzmanlara, ölçek maddelerinin ölçme aracının amacına uygunluğunu değerlendirmeleri için 'gerekli', 'gerekli ancak yetersiz' ve 'gereksiz' olmak üzere üçlü bir derecelendirme ölçeği sunulmuştur. Uzmanların değerlendirmeleri sonucunda, her bir maddenin kapsam geçerliği, Lawshe tekniği ile hesaplanan kapsam geçerliği oranı kullanılarak nicel olarak belirlenmiştir. Bu oran, bir maddenin ölçme aracının amacına uygunluğunu belirlemek için gerekli ve yeterli sayıda uzman tarafından gerekli olarak değerlendirildiğini göstermektedir (Brinkman, 2009). Uzmanların 'gerekli ancak yetersiz' olarak değerlendirdiği maddeler, ölçme aracının amacına uygun hale getirilmek üzere revize edilmiştir. Bu revizyon sürecinin ardından, ölçeğin kapsam geçerliği tekrar değerlendirilmiş ve nihai olarak 36 maddeden oluşan bir ölçek elde edilmiştir.

3.5.2. Ölçüm aracının güvenilirliği

Güvenirlilik, bir ölçme aracının aynı özelliği tekrarlanan ölçümlerde aynı sonuçları verme derecesidir (Ercan, Kan, 2004, s.212). Başka bir deyişle, bir ölçme aracının güvenilirliği, ölçtüğü özelliği ne kadar tutarlı bir şekilde ölçtüğünün bir göstergesidir. Pilot uygulama sonucunda elde edilen verilerin içsel tutarlılığını değerlendirmek amacıyla Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Cronbach's Alpha, özellikle Likert tipi ölçeklerde sıklıkla kullanılır. Likert tipi ölçek araştırılan konuya ilişkin tutum veya görüşleri ölçmek amacıyla tasarlanmış, iki zıt kutbun arasında yer alan derecelendirilmiş seçeneklerden oluşan bir ölçme aracıdır. Bu ölçeklerde katılımcılar,

sunulan seçeneklerden birini seçerek ifade ettikleri görüşün şiddetini belirtirler. Analiz aşamasında, seçenekler sayısal değerlere dönüştürülerek nicel verilere dönüştürülür ve istatistiksel analiz yöntemlerine tabi tutulur (Turan vd., 2015, s.190). Cronbach's Alpha Likert tipi ölçeklerde sıklıkla kullanılan ve maddelerin birbirleriyle ne kadar tutarlı olduğunu gösteren bir güvenilirlik katsayısıdır. Cronbach Alpha katsayısı, iç tutarlılığı ölçmede yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir (Agbo, 2010, s.234).

3.5.3. Son ölçüm aracı

Çalışmada karma yöntem benimsendiğinden iki ölçüm aracı kullanılmıştır. Nitel araştırma kapsamında katılımcılara sekiz (8) soru yöneltilmiştir. İkinci aşamada ise nicel veri toplama yöntemi benimsenmiştir. Bu kapsamda geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda belirlenen nihai ölçek 36 maddeden ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla demografik soruları içermektedir. İkinci bölüm ise araştırmanın temel değişkenleri olan taşıma kapasitesi algısı, aidiyet düzeyi, memnuniyet düzeyi ve tekrar ziyaret niyeti ile ilgili maddeleri kapsamaktadır. Veri toplama aracı, çoğunlukla çoklu seçim sorularından oluşmaktadır. Araştırmanın demografik değişkenlerini belirlemek amacıyla katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, çalışma durumu, medeni durum, kişisel gelir, ziyaret sıklığı, ziyaret nedenleri, rahatsız edici buldukları davranışlar, ziyaret biçimi ve kaynaklara zarar veren faktörler gibi sosyo-demografik ve davranışsal özelliklerine dair sorulara yer verilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçme aracında, bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin tüm sorular çoklu seçim formatında tasarlanmıştır. Katılımcıların taşıma kapasitesi algısı, tekrar ziyaret niyeti, memnuniyet ve aidiyet düzeyleri gibi değişkenler, Likert tipi bir ölçek kullanılarak ölçülmüştür. Bu ölçekleme tekniği, psikolog Rensis Likert tarafından 1932 yılında geliştirilmiş ve adını da buradan almıştır (Bayat, 2014, s.14). Likert ölçeği, katılımcıların belirli ifadelerle ilişkin görüşlerini, tamamen katılmaktan tamamen katılmamaya kadar uzanan bir süreklilik üzerinde derecelendirmelerine imkân tanıyan bir ölçme aracıdır (Çalışkan, 2021, s.46). Araştırmada, katılımcıların görüşlerini ölçmek için beşli Likert tipi bir ölçek kullanılmıştır. Bu ölçekte, 'Kesinlikle katılmıyorum' ile 'Kesinlikle katılıyorum' arasında beş farklı seçenek sunulmuştur. Ölçek maddelerinin bir kısmı olumlu, bir kısmı ise olumsuz ifade edilerek, katılımcıların yanıtlama eğilimlerinde ortaya çıkabilecek sistematik yanlılıkların minimize edilmesi amaçlanmıştır.

3.6. Araştırmanın Gerçekleştirilmesi

Çalışmada toplanan nitel ve nicel veriler, araştırmanın amacına uygun olarak ayrı ayrı analiz edilmiş ve elde edilen bulgular, daha sonra birleştirilerek değerlendirilmiştir. Araştırmada turizm paydaşları ile yapılan görüşmelerden elde edilen nitel verilerin derinlemesine analizinde içerik analizi yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem sayesinde, verilerdeki temalar, kategoriler ve alt kategoriler sistematik bir şekilde belirlenerek, katılımcıların görüşlerinin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır (Taylan, 2011).

Araştırmada kullanılan anket verileri ise nicel analizlerin gerçekleştirilmesi amacıyla SPSS istatistik paket programı ile derinlemesine incelenmiştir. 01 Mart 2024-25 Eylül 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilen anket çalışması sonucunda toplam 390 katılımcıdan veri elde edilmiştir. Verilerin kapsamlı incelemesi neticesinde, herhangi bir veri kaybına yol açacak nitelikte bir durum tespit edilmemiştir. Bu doğrultuda, elde edilen 390 anket verisi, araştırmanın analiz aşamasında kullanılmıştır.

3.7. Veri Hazırlık Süreci

Nitel ve nicel verilerin analizinde elde edilen sonuçların geçerliliği, verilerin doğruluğu ve tutarlılığı ile yakından ilişkilidir (Karataş, 2015, s.69). Bu bağlamda, veri temizleme, dönüştürme, eksik veri analizi ve aykırı değerlerin tespiti gibi ön işlemler, analiz öncesinde mutlaka gerçekleştirilmelidir. Ayrıca, verilerin frekans dağılımları ve betimsel istatistikleri incelenerek, verilerin genel özellikleri hakkında bilgi edinilmeli ve normallik varsayımının uygunluğu değerlendirilmelidir.

Araştırma nicel verilerinin analiz öncesinde gerekli tüm hazırlık işlemleri gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, toplanan ham veriler bilgisayar ortamına aktarılmak üzere kodlama işlemine tabi tutulmuştur. Anket maddelerine karşılık gelen sayısal kodlar belirlenmiş ve ters soru formatındaki maddeler yeniden kodlanmıştır. Ayrıca, açık uçlu olarak sorulan demografik bilgiler (yaş, çalışma durumu, kişisel gelir gibi) kategorize edilerek veri seti oluşturulmuştur. Bu süreçte, veri giriş hatalarını minimize etmek amacıyla titizlikle çalışılmış ve elde edilen veri seti, istatistiksel analizler için hazır hale getirilmiştir.

Elde edilen veri seti, betimsel istatistik analizlerine tabi tutularak, verilerin dağılımı, merkezi eğilim ölçütleri (ortalama) ve dağılım ölçütleri (standart sapma) incelenmiştir. Aykırı değerlerin tespiti amacıyla veri setinde derinlemesine bir inceleme

yapılmış ve herhangi bir aykırı gözlemin bulunmadığı görülmüştür. Ayrıca, veri setinde eksik gözlem bulunmadığı tespit edilmiştir.

Veri setinin güvenilirliğini sağlamak amacıyla, aykırı değer analizi gerçekleştirilmiştir. ± 3 standart sapma kriteri kullanarak belirlenen aykırı değerler, veri setinden çıkarılmıştır. Aykırı değerlerin varlığı, analiz sonuçlarını yanıltabileceği için bu işlem, araştırmanın geçerliliği açısından önemlidir. Aykırı değerlerin olası nedenleri arasında veri giriş hataları, örneklemin temsiliyetini yansıtmayan gözlemler ve ölçüm hataları sayılabilir. Veri setinin normallik varsayımı, çarpıklık ve basıklık katsayıları kullanılarak değerlendirilmiştir. Analiz sonuçları, verilerin normal dağılım gösterdiği hipotezinin kabul edilebileceğini desteklemektedir.

3.8. Veri Analiz Teknikleri

Çalışmada turizm paydaşları ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen nitel verilerin derinlemesine analizinde betimsel analiz ve içerik analizi yöntemi tercih edilmiştir. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu analizde temel amaç derlenen bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). İçerik analizi ise verilerdeki temaları, kategorileri ve alt kategorileri sistematik olarak belirleyerek, katılımcıların görüşlerini daha iyi anlama imkanı sunan bir analiz tekniğidir (Olgun, 2008; Metin ve Ünal, 2022).

Nicel araştırma verileri ise Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA), Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ve Yapısal Eşitlik Modellemesi ile analiz edilmiştir. Ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında, ölçme aracının yapı geçerliğini değerlendirmek amacıyla AFA ve DFA gibi istatistiksel yöntemlere sıklıkla başvurulmaktadır. Bu yöntemler, ölçeğin alt boyutlarını belirleme ve ölçme aracının teorik modelle uyumunu değerlendirme gibi önemli işlevler görmektedir (Orçan, 2018, s.413). Ölçek geliştirme süreçlerinde, ölçme aracının yapı geçerliğini değerlendirmek amacıyla faktör analizi sıklıkla kullanılan bir istatistiksel yöntemdir. Bu yöntem, ölçeğin alt boyutlarını belirleme ve bu boyutların birbirleriyle olan ilişkilerini ortaya koyma konusunda önemli bir araçtır (Acun vd., 2013, s.78).

Araştırmanın nicel verilerinin analizinde, ilk olarak betimsel istatistik yöntemleri (yüzde ve frekans analizi) kullanılarak örneklemdaki turistlerin demografik ve

sosyoekonomik özellikleri detaylı bir şekilde ortaya konmuştur. Betimsel istatistik, bir veri kümesinin merkezi eğilim, dağılım ve ilişki gibi temel özelliklerini tanımlamak, özetlemek ve görselleştirmek amacıyla kullanılan bir dizi istatistiksel yöntem ve tekniklerin bütünüdür. Bu sayede, toplanan veriler hakkında daha derinlemesine bir anlayış elde edilerek, veri setinin genel yapısı hakkında çıkarımlar yapılabilir (Suleymanova ve Ömüraliev, 2015, s.20). İkinci aşamada ise verilerin yapısal karmaşıklığını anlamayı amaçlayan AFA gerçekleştirilmiştir. Elde edilen faktör yapısı, DFA ile doğrulanarak modelin uygunluğu değerlendirilmiştir. AFA, veri keşfi için kullanılırken, DFA teorik model doğrulaması için kullanılır (Goodwin, 1999, s.91; Uyumaz vd., 2016, s.660). Üçüncü aşamada, değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri ortaya koymak için YEM yöntemi tercih edilmiştir. YEM, karmaşık teorik modellerin doğrulanması ve geliştirilmesi için kullanılan, ölçüm hatalarını hesaba katan ve aracılık-moderasyon etkilerini incelemeye olanak tanıyan güçlü bir istatistiksel yöntemdir (Dursun, Kocagöz, 2010, s.2).

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Analiz bölümünde öncelikle, nitel veriler akabinde nicel veriler analiz edilmiştir. Nitel analizde betimsel analiz ve içerik analizi kullanılmıştır. Nicel analizde ise öncelikle katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesine yönelik betimsel analizler yapılmıştır. Ardından ölçüm modellerine yönelik gerçekleştirilen AFA ve DFA neticesinde tespit edilen bulgular değerlendirilmiştir. En nihayetinde ilişki modeline yönelik analizler yapılmış ve bulgulara yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur.

4.1. Nitel Analize İlişkin Bulgular

Katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde kadın ve erkek sayılarının birbiri ile yakın olduğu, katılımcıların yarısından fazlasının 26-35 yaş aralığından olduğu, evlilerin ve lisans mezunlarının yoğunlaştığı görülmektedir. Buna ek olarak, katılımcıların çoğunluğunun Hasankeyf'te 10 seneden fazla ikamet ettiği görülmektedir.

Tablo 4.1. Katılımcıların demografik özellikleri

Cinsiyet	Yüzde	Frekans
Erkek	4	57
Kadın	3	43
Yaş		
26-35 yaş	4	57
36-45 yaş	2	29
46-55 yaş	1	14
Medeni Durum		
Evli	5	71
Bekar	2	29
Eğitim Durumu		
Ön lisans	1	14
Lisans	4	57
Lisansüstü	2	29
Hasankeyf'te İkamet Süresi		
1-3 yıl	1	14
4-6 yıl	1	14
7-9 yıl	1	14
10-12 yıl	1	14
13 yıl ve üzeri	2	44

Katılımcıların Hasankeyf'teki güvenlik ve temizlik hizmetlerinin yeterliliğine ilişkin görüşleri incelendiğinde çoğunluğun güvenlik hizmetlerinin yeterli olduğu ancak temizlik hizmetlerinin yetersiz olduğu yönünde görüş beyan ettikleri bulgusuna erişilmektedir.

Tablo 4.2. Hasankeyf'teki güvenlik ve temizlik hizmetlerinin yeterlilik durumuna ilişkin turizm paydaşlarının görüşleri

Kodlar	Yeterli	Yetersiz
Güvenlik hizmetleri	5	2
Temizlik hizmetleri	1	6

K₁: *Güvenlik hizmetlerinin* yeterli olduğunu düşünüyorum. Çünkü insan nüfusunun çok fazla olmadığı yerel bir nüfus yaşıyor Hasankeyf'te...fakat *temizlik* konusunda aynı şeyi söylemem mümkün değil. Hem genel olarak çevre temizliği hem de turizm anlamın da temizliğin yetersiz olduğunu düşünüyorum....

K₂: *Güvenlik hizmetleri* yeterli ama *temizlik* konusunda çok yeterli olduğunu düşünmüyorum...

K₃: *Güvenlik* yeterli ama *temizlik* yeterli değil,...yollar kirli caddeler kirli...

K₄: Evet sanki *güvenlik hizmetleri* yeterli, *temizlik* konusunda aynı şeyleri söyleyemeyiz...

K₅: Turist yoğunluğunun olduğu dönemde *güvenliğin* yetersiz kaldığını düşünüyorum. *Temizlik* açısından baktığımızda ise özellikle turist yoğunluğunun arttığı dönemde kirlilik artıyor. Bu dönemlerde daha fazla kirlilik gözlemleyebiliyoruz...

K₆: İkisi de yeterli değil. Yeni yerleşim yeri olduğundan hem *güvenlik* hem de *temizlik* bakımından yeterlilik yok....

K₇: Yeni yerleşim yeri için *güvenlik* ve *temizlik* hizmetlerinin yeterli olduğunu düşünüyorum....

Turizm paydaşlarının Hasankeyf'te turizm sebebi ile kalabalık oluşmadığından, yerel halk ve turistler üzerinde herhangi bir olumsuz etki gözlemlenmediğini ifade ettiği bulgusuna erişilmiştir.

Tablo 4.3. Hasankeyf'in kalabalık olma durumunun yerel halk ve turistler üzerindeki etkisine ilişkin turizm paydaşlarının görüşleri

Kodlar	Evet	Hayır
Kalabalık yerel halkı rahatsız ediyor	-	7
Kalabalık turistleri rahatsız ediyor	-	7

K₁: ...Hasankeyf turizm sezonunda bile çok kalabalık olmuyor. ...*turistlerin* bölgede zaman harcayacağı aktiviteler olmadığından vakit ayırıp bölgede kalmıyorlar. ...turist sayısı *yerel halk*ıda rahatsız etmiyor.

K₂: Hasankeyf'in yeterince kalabalık olduğunu düşünmüyorum. Gezilecek ve konaklayacak yer yok. Şu an hazır değil turizme....Kalabalık bazen turlarda oluyor ama oda çok nadir. Bu sebeple ne *yerel halk* nede *turistlerin* rahatsız olma durumu yok.

K₃: *Kimseyi rahatsız etmiyor*, kalabalık yok yani. Kalabalık Eski Hasankeyf'e göre hiç yok yani....

K₄: Yani turizm mevsiminde bile Hasankeyf'e eski turistler gelmiyor. Eski Hasankeyf'e daha fazla turist geliyordu....*Halkı* rahatsız etmiyorlar, kalabalık olmadığından *turistler* birbirlerini de rahatsız etmiyorlar.

K₅: Turistler memnun ayrılmıyorlar buradan. Zaten az sayıda turist geliyor, onlarda gelip görüp gidiyorlar. *Yerel halk* ve *turistlerle* etkileşimleri olmuyor...

K₆: Hasankeyf eski Hasankeyf'e nazaran kalabalık olmuyor. Eski Hasankeyf'te kalabalık olması rahatsızlık oluşturuyordu ama şimdi *kimseyi* rahatsız edecek bir ortam yok....

K₇: Kalabalık olmadığından bir rahatsızlık yok henüz. Ama ilerleyen süreçte turist sayısı arttıkça özellikle yerel halkın rahatsızlık duyacağını düşünüyorum....

Turistlerin doğal çevre ve sosyo-kültürel yapıya zarar verme durumuna ilişkin turizm paydaşları genel itibari ile aynı görüştedir. Buna göre turistik anlamda yeterli sayıya erişilmediğinden, kalabalık ve doğal çevre ile sosyo-kültürel yapıya zarar verecek bir tehdidin oluşmadığı ifade edilmektedir.

Tablo 4.4. Hasankeyf'i ziyaret eden turist sayısının doğal ve sosyo-kültürel çekiciliklere zarar verme durumuna ilişkin turizm paydaşlarının görüşleri

Kodlar	Evet	Hayır
Doğal çekiciliklere zarar veriyor	2	5
Sosyo-kültürel çekiciliklere zarar veriyor	2	5

K₁: Kesinlikle zarar vermediğini düşünüyorum. Çünkü ziyaretçi sayısı bölge kapasitesinin altında olduğundan herhangi bir zarar vermiyor...

K₂: Zarar veriyor bence...Yalan söylemeyelim bazen çöpünü yere atıyor, bazen tarihi bir eseri çiziyor...Yerel halkta turist diye buna ses çıkarmıyor...

K₃: Yok zarar verecek düzeyde değil...

K₄: ... Turist sayısı zaten azaldığından, gelenlerde sadece gezip şehirden çıkıyorlar. Yani öyle sosyo-kültürel ve doğal çevreye zarar verecek bir kalabalık yok.

K₅: Mevcut şu andaki sayı o seviyede olmadığı için zarar verecek düzeyde değiller...

K₆: Şöyle ifade edelim gelen ziyaretçiler doğal güzelliklere zarar veriyor, tarihi eserlerin üzerini çiziyor, çöpler çevreye atılıyor, yeni olmasına rağmen bu tarz olumsuzluklar var....

K₇: Şu an için yoğunluk yok, bu sebeple tahribattan söz etmek için erken. İlerleyen süreçte önlem alınırsa bu zarar engellenir

Hasankeyf'teki turist sayısına ilişkin yöneticilerin henüz yeterli seviyeye erişilmediği görüşünce birleştiği görülmektedir. Bu bağlamda eski ile kıyas yapıldığında yeni alana çok az turistin geldiği belirtilmektedir. Bundan ötürü henüz taşıma kapasitesi sorunu olmadığı turizm paydaşları tarafından savunulmaktadır.

Tablo 4.5. Hasankeyf'in ziyaretçi sayısına ilişkin turizm paydaşlarının görüşleri

Kod	Evet	Hayır
Taşıma kapasitesini aştı	-	7

K₁: ...turistlerin ziyaret edebilecekleri alanlar sınırlı olduğundan, turist sayısı düşük kalıyor...

K₂: ...dışarıdan gelen turist bölgede çok durmuyor. Zaten sayı seviyenin çok altında.....

K₃: Turist sayısı yetersiz...

K₄: Turist sayısı çok düşük. Turizmin teşvik edilmesi, turistlerin Hasankeyf'i daha iyi tanınması lazım....yerel halkın bile ihtiyaçlarını karşılamada sorun yaşadığı bir yere dönüştü burası, turist gelince ihtiyaçlarını karşılayacak bir yer yoksa niye gelsin...

K₅: Yok hala yetersiz...gelenlerde hemen gidiyor...

K₆: Turist sayısı az. Taşıma kapasitesini aştılar mı? Hayır tabiki....

K₇: Turist sayısı düşük kalıyor, bu durum ilerleyen süreçte tartışılmalı....

Hasankeyf'teki ziyaretçi sayısının artmasının turist memnuniyeti üzerinde etkili olup olmadığı noktasından turizm paydaşlarının farklı fikirlere sahip olduğu görülmektedir. Buna göre çoğunluğun turist sayısının artmasının turist memnuniyetini arttıracakını ifade

ettiği görülmektedir. Ayrıca turist sayısının artmasının turist memnuniyetini üzerinde etkisi olmayacağını savunan paydaşlarda mevcuttur.

Tablo 4.6. Hasankeyf'teki ziyaretçi sayısının turist memnuniyeti üzerindeki etkisine ilişkin turizm paydaşlarının görüşleri

Kod	Olumlu	Olumsuz	Etkisi Yok
Turist memnuniyetine etkisi	4	1	2

K₁: ...turist memnuniyetini olumlu etkiler. Çünkü insanlar geldikleri bölge kalabalık ise cazip ve çekici algısına kapılabilir. Buda memnuniyeti olumlu etkiler...

K₂: ...turistler sayısı daha memnun olmalarını sağlar...Yani ufak bir Marmaris neden olmasın Hasankeyf...

K₃: Turist sayısı az memnuniyet etkisi yok şimdilik...

K₄: Hasankeyf bir kalış noktası değil turistler için, gelen Midyat'a geçiyor. Şehre sakinlik hâkim. Turistlerin birbirini görmediği yerde bu etki ölçülemez.

K₅: Turistler memnuniyet oluşturur, en azından memnun kalırsa kendi gelir...

K₆: Turist sayısı az zaten, gelen de bir daha gelmem diyor, yani geleni memnun edemiyoruz ki....

K₇: Turist memnuniyeti turizmde çok önemli. Turist sayısı arttıkça olumlu dönüşler sağlanması halinde memnuniyet artacaktır....

Turizm paydaşlarının Hasankeyf'teki ziyaretçi sayısına sınır getirilmesi noktasında herhangi bir girişimin gerekli olup olmadığı sorusuna ortak yanıt verdikleri görülmektedir. Buna göre Hasankeyf'te ağırlanan turist sayısı henüz yeterli olmadığından herhangi bir sınırlamaya gerek olmadığı tüm paydaşlar tarafından ifade edilmektedir.

Tablo 4.7. Hasankeyf'teki ziyaretçi sayısına sınır getirilmesi durumuna ilişkin turizm paydaşlarının görüşleri

Kod	Evet	Hayır
Turist sayısına sınır getirilmeli	-	7

K₁: ...kesinlikle getirilmesi gerekmiyor. Hatta daha fazla tanıtım yapıp, turist sayısı arttırılarak daha cazip ve çok turist çeken bir merkez oluşturulmalıdır....

K₂: Henüz buna gerek yok...

K₃: Yok, yani sınırlama gerektirecek bir durum yok...

K₄: Kesinlikle hayır...Daha çok arttırılması lazım, teşvik edilmesi lazım...

K₅: Mevcut sayı daha üst seviyeye çıkmadığı için sınırlama gelmesine gerek yok...

K₆: Zaten turist gelmiyor, gelende bir daha gelmem diyor. Gereksinim yok ki....

K₇: Turist sayısında bir yoğunluk yok, herhangi bir sınırlama getirilmesi de gerekmiyor....

Hasankeyf'teki turist sayısında yaşanacak artışın bölge turizmine sağlayacağı yarar konusunda turizm paydaşları ortak fikre sahiptir. Paydaşlar turist sayısında yaşanacak artışın bölge turizminde gelişimi sağlayacağı görüşünde birleşmektedir.

Tablo 4.8. Hasankeyf'teki ziyaretçi sayısının artmasının bölge turizmine yarar sağlama durumuna ilişkin yöneticilerin görüşleri

Kod	Evet	Hayır
Ziyaretçi sayısının artmasının bölge turizmine yarar sağlar	7	-

K₁: ...bölgedeki turist sayısının artırılması insanlara yarar sağlayacaktır. Çünkü evet bizim amacımız bölgenin turizm destinasyonu olarak kalkınmasını sağlarken aynı zamanda buranın doğal güzelliklerini de korumasını sağlamaktır....

K₂: ...elbette turist sayısı arttıkça ekonomik fayda artacaktır....

K₃: ...olsa yarar sağlar esnaf ve halk kazanır...

K₄: Şu an eski turist sayısına ulaşmadığı için yaradan çok söz edemiyoruz, ama eski haline gelince elbette katkısı yüksek olacaktır...

K₅: Turizmin gelişmesi gerekli. Mevcuttaki haliyle fayda yetersiz. Hem turist sayısı hem de tanıtım artarsa yarar artacaktır...

K₆: Tabi turist sayısı artarsa ciddi fayda sağlayacaktır....

K₇: Turizmin gelişimi Hasankeyf'e ekonomik anlamda çok yarar sağlar....

Hasankeyf'teki turist sayısında yaşanacak artışın bölge halkına sağlayacağı fayda konusunda ise turizm paydaşlarının çoğunun olumlu yönde görüş belirttiği bulgusuna erişilmiştir. Ziyaretçi sayısı arttıkça bölge halkının turizmden sağlayacağı fayda da artış gösterecektir.

Tablo 4.9. Hasankeyf'teki ziyaretçi sayısının artmasının bölge halkına fayda sağlama durumuna ilişkin turizm paydaşlarının görüşleri

Kod	Evet	Hayır
Ziyaretçi sayısının artması yerel halka yarar sağlar	5	2

K₁: ...sağlamıyor. Çalışanlar ve iş yapanlar genelde yerel halktan değil...

K₂: ...sağlayacaktır. Turistler para bıraktıkça bundan herkes faydalanır...

K₃: Turist arttıkça fayda gelir...

K₄: Turist sayısı ne kadar artarsa bizim için o kadar fayda sağlanacaktır ...

K₅: Turist sayısı yetersiz olduğu için bir faydası yok, ama sayı artarsa doğal olarak bizde turizmin faydalarından istifade edeceğiz ...

K₆: Eskiden herkes bir şekilde turizmden fayda sağlıyordu ama şimdi öyle değil. Turist gelirse eskisi gibi yerel hakta bu durumdan payına düşeni alacaktır....

K₇: Turist sayısının artması yerel halk üzerinde rahatsızlığı arttırabilir. Sakin yerde yaşamak varken, yoğun bir ortamda yaşamanın dezavantajlarını yaşayabiliriz....

4.2. Nicel Analize İlişkin Bulgular

Nicel analizde ise öncelikle katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesine yönelik betimsel analizler yapılmıştır. Ardından ölçüm modellerine yönelik gerçekleştirilen AFA ve DFA neticesinde tespit edilen bulgular değerlendirilmiştir. En nihayetinde ilişki modeline yönelik analizler yapılmış ve bulgulara yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur.

4.2.1. Demografik verilere ilişkin bulgular

Araştırmaya katılan turistlerin demografik özelliklerine ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde erkek katılımcıların kadınlara nispeten yüksek olduğu, evli katılımcı sayısının bekarlardan fazla olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, katılımcıların yaşlarının 18 ve 69 arasında değişim gösterdiği, yoğunluğun (%30,6) 26-35 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumlarına ilişkin bulgular, turistlerin %12,3'ü lise seviyesinden daha aşağı bir düzeyde eğitim sahipken, %19,9'ü lise düzeyinde eğitim almış ve %67,8'i ise herhangi bir ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitim programından mezun durumundadır. Bunun yanı sıra katılımcıların çalışma durumları dikkate alındığında çoğunluğun özel sektörde herhangi bir işle meşguliyeti olduğu gözlemlenmiştir. Tüm bunlarla beraber katılımcıların hane gelirleri incelendiğinde oldukça değişken bir gelir yapısı olmakla beraber, %29,5'inin 40 bin TL'den fazla gelire sahip olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte, turistlerin %47,4'ü Hasankeyf'i ilke kez seyahat etmişken, 85,4'ünün konaklama gerçekleştirmediği bulgusuna erişilmiştir.

Tablo 4.10. Katılımcıların demografik özellikleri

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Erkek	208	53.3
Kadın	182	46.7
Medeni Durum		
Evli	219	56.2
Bekar	171	43.8
Yaş		
18-25 yaş	55	14.1
26-35 yaş	119	30.6
36-45 yaş	106	27.1
46-55 yaş	58	14.8
56 yaş ve üzeri	52	13.4
Öğrenim Durumu		
İlköğretim	16	4.1
Ortaöğretim	32	8.2
Lise	78	19.9
Lisans	220	56.5
Lisansüstü	44	11.3
Meslek		
İşçi	70	18.0
Memur	104	26.7
Esnaf	56	14.4
Emekli	20	5.1
Serbest Meslek	35	9.0
Ev Hanım	30	7.7
Diğer	75	19.2
Aylık Hane Geliri		
10 bin TL'den az	111	28.5
10.001 TL-20.000 TL	47	12.1
20.001 TL-30.000 TL	25	6.4
30.001 TL-40.000 TL	92	23.6
40.001 TL'den fazla	115	29.5
Hasankeyf'i Kaç Kez Ziyaret Ettiniz		
1 Kez	186	47.4
2 Kez	92	23.7
3 Kez	62	15.9
4 Kez	40	10.4
5 Kez	10	2.6
Ziyaret Türü		
Konaklamalı	57	14.6
Günübirlik	333	85.4
Toplam	390	100

4.2.2. Açıklayıcı faktör analizine yönelik bulgular

Turistlerin Taşıma Kapasitesi Algısı, Aidiyet Davranışı, Memnuniyet Algısı ve Yeniden Ziyaret Niyeti ölçüm modellerinin faktör yapısının belirlenmesi amacıyla veri seti Açıklayıcı Faktör Analiziyle (AFA) incelenmiştir. Açıklayıcı faktör analizi; çok sayıda gözlenen değişken arasındaki doğrusal ilişkilerden yola çıkarak kavramsal olarak anlamlı ve nispeten daha az sayıda gizil değişken keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli istatistiksel bir yöntemdir (Çelik, 2018, s.292). Araştırmada ölçüm modelleriyle ilişkili belirlemeleri sağlayacak AFA süreci, faktör analizine uygunluğun belirlenmesi, döndürme yönteminin belirlenmesi, ifade çıkartma, faktörleştirme gerçekleştirilmiştir.

Faktör setleri tespit edilmeden önce, araştırma veri setinin faktör analizi için uygunluk varsayımlarını taşıyıp taşımadığı incelenmiştir. Ölçeğin AFA'ya uygun olup olmama durumu, ifadeler arası korelasyon katsayısı değerleri, Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett Sphericity Testi sonuçları ile değerlendirilebilmektedir (Alpar, 2011, s.285-288). Bu kapsamda ilk olarak, ifadeler arası korelasyon değerleri incelenmiş, analizler neticesinde korelasyon matrisinde, 0,30'un altında ilişki katsayısını ifade eden değerlerin olmadığı saptanmıştır. Altunışık vd. (2012, s.271) ifadeler arası korelasyon değerlerinin büyük bölümünün 0,30'dan yüksek olmasının faktör analizi yapılması için uygunluğun sağladığını ifade etmektedir. İkinci olarak, örneklem büyüklüğünün faktörleştirmeye uygunluğu incelenmiştir. Kalaycı (2016) örneklem büyüklüğünün test edilmesinde KMO örneklem yeterliliği değerinden faydalanılabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda her bir ifade veya değişken için belirlenen KMO örneklem değerinin 0,60'dan yüksek olması gereklidir (Worthington ve Whittaker, 2006: 816). Buradan hareketle, araştırmada 390 katılımcıdan oluşan örneklem uygunluğu her ölçüm modeli için ayrı ayrı hesaplanmıştır. *Turistlerin Taşıma Kapasitesi Algısı* ölçeğine ilişkin KMO örneklem değeri 0,858, *Turistlerin Aidiyet Davranışı* ölçeğinde ise KMO örneklem değeri 0,889 olarak hesaplanmıştır. Buna ek olarak, *Turistlerin Memnuniyet Algısı* ölçeğine ilişkin 0,815 KMO örneklem değeri elde edilirken, *Turistlerin Tekrar Ziyaret Niyeti* ölçeğine ilişkin KMO değerinin 0,839 olduğu belirlenmiştir. Söz konusu bulgular, KMO değerlerinin tümünün mükemmel, çok iyi ve iyiye yakın (0,70 ve üstü) olduğunu, örneklem sayısının faktör analizi için yeterli olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Bartlett Küresellik Testi (Bartlett' test of Sphericity) sonuçlarının anlamlı olması, faktör analizine uygunluğun belirlenmesinde bir diğer varsayımdır. Ana kütle korelasyon

matrisinin birim matris olup olmadığını test eden Bartlett testinin sonucu (Bayram, 2012: 206), hipoteze yönelik ‘p’ değerinin anlamsız ($p>0,05$) veya anlamlı ($p<0,05$) olmasını açıklar (Çolakoğlu ve Büyükekşi, 2014: 60). Araştırmada, ölçüm modellerinin tümü ayrı ayrı Bartlett Küresellik Testi’ne tabi tutulmuştur. Ölçeklerin tümünde elde edilen veri $p<,000$ olarak hesaplanmıştır. Buradan hareketle, araştırma verilerinin faktör analizi için uygun olduğunu söylemek mümkündür. Faktör analizine uygunluğun tespitinde faydalanılan bir diğer kriter bireysel örneklem uygunluk değerinin (Measure of Sampling Adequacy-MSA) 0,50’nin üzerinde olmasıdır (Sart, 2020). Çapraz ilişki matrisinde (anti-image correlation matrice) katsayıları 0,50’nin altında olan ifadeler incelenmesi neticesinde, katsayıların 0,50’nin altında olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmada veri derleme aracının faktör yapısını belirlemek, faktörleştirme sonuçlarını yorumlamada varimax rotasyon (maksimum değişkenlik) yöntemi tercih edilmiştir. Varimax rotasyonu, faktör analizinde kullanılan ve faktörler arasındaki ilişkiyi açıklığa kavuşturmakta faydalanılan istatistiksel bir tekniktir (Dilbeck, 2017). Döndürme yönteminin tespitinin ardından veri setinin içsel tutarlılık derecesini belirlemek amacıyla, Cronbach Alpha (α) katsayıları belirlenmiştir. Cronbach’s Alpha katsayısının 0,60’tan yüksek olması verilerin güvenilir olduğunu açıklar (Hair vd. 2010, s.127). Turistlerin taşıma kapasitesi algısı ölçeğinde α katsayısı 0,792; turistlerin aidiyet davranışı ölçeğinde α katsayısı 0,926; turist memnuniyetinde α katsayısı 0,861 ve yeniden satın alma niyetinde α katsayısı 0,894 olarak belirlenmiştir. Söz konusu tespitler veri setlerinin güvenilir olduğunu açıklamaktadır. Verilerin analiz sürecinde açıklanan ortak faktör varyansı (communality) değerlerine her bir veri seti için bakılmıştır. Ortak faktör varyansı, her bir ifadenin ortak bir faktördeki varyansı birlikte açıklama oranıdır, bu değer 0,50’nin üzerinde olması öngörülmektedir (Çokluk vd. 2016, s.229; Kalaycı, 2016, s.321). Analizler neticesinde, ortak faktör varyans değeri 0,50’nin altında olan herhangi bir değer belirlenmemiştir. Ortak faktör varyanslarının değerlendirilmesinin ardından, her bir ifadenin sadece bir faktöre yük vermesi kuralı (simple structure) göz önünde bulundurulmuştur. Birden çok faktöre 0,40’tan daha yüksek değer veren (complex structure) ve birden çok faktörde yük değeri 0,10’dan yakın, binişik değere sahip ifadeler analiz dışında tutulmaktadır (Bayram, 2012, s.205). Araştırmada birden çok faktöre 0,40’tan daha yüksek değer veren ve birden çok faktörde yük değeri 0,10’dan yakın ifade olmadığı tespit edilmiştir. Tüm bunlarla beraber araştırmadaki tüm ölçeklerin açıkladığı varyansın 0,50’nin üzerinde olduğu bulgusuna erişilmiştir. Faktör sayılarına karar

verilmesi aşamasında ise özdeğerler (eigenvalue) katsayısı dikkate alınmış, özdeğeri 1,00 veya 1,00'in üzerinde olan faktörler önemli faktörler değerlendirilmiştir.

Turistlerin taşıma kapasitesine yönelik algılarını belirlenmek amacıyla uygulanan AFA sonuçları aşağıda gösterilmektedir. Buna göre, iki (2) faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Elde edilen faktörler kalabalık ve hizmet olarak isimlendirilmiştir. İki faktörün varyansa yaptığı katkı %59,594 olarak hesaplanmıştır. Bununla birlikte, faktörlerin ve ölçeğin iç tutarlılık güvenirliklerinin tümünün kabul edilen alt sınırdan yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.11. Turistlerin taşıma kapasitesi algısı ölçeği açıklayıcı faktör analizi değerleri

Faktörler ve İfadeler	Faktör Yükleri	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Cronbach's Alpha Katsayısı
Kalabalık		4,163	37,250	,900
Hasankeyf'teki turist sayısı Ilısu Barajını kirletebilecek düzeydedir.	,861			
Hasankeyf'teki turist sayısı doğal alanlara zarar verebilecek düzeydedir.	,859			
Hasankeyf'teki turist kalabalığı doğal güzelliklerin hızla tahrip olmasına sebep olmaktadır.	,849			
Hasankeyf'i ziyaret edecek turist sayısının sınırlanması gereklidir.	,813			
Hasankeyf'e daha az sayıda turistin olduğu bir dönemde gelmek isterim.	,810			
Hasankeyf'teki doğal alanlarda taşıma kapasitesi aşılmaktadır.	,686			
Hizmet		2,393	22,344	,732
Hasankeyf'teki rekreasyon (park, eğlence alanı gibi) alanları rahatlıkla gezabildim.	,777			
Hasankeyf'teki güvenlik hizmetlerinin yeterli olduğunu düşünüyorum.	,769			
Hasankeyf'te temizlik hizmetlerinin yeterli olduğunu düşünüyorum.	,679			
Hasankeyf'e ulaşım kolaydır.	,663			
Hasankeyf'teki deneyimim esnasında kalabalıktan rahatsız olmadım.	,585			
Açıklanan Toplam Varyans (Total Variance Explained) 59,594 Toplam Cronbach's Alpha Güvenirlik Katsayısı (%) ,792 Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ,858 Bartlett' Test of Sphericity ,000				

Turistlerin aidiyet davranışlarının belirlenmesi amacıyla uygulanan AFA sonuçları Tablo 4.12.'de gösterilmektedir. Buna göre, üç (3) faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Elde edilen faktörler tavsiye etme, yardımcı olma ve tolerans olarak isimlendirilmiştir. Üç faktörün varyansa yaptığı katkı %73,695 olarak hesaplanmıştır. Buradan hareketle, çok faktörlü desende açıklanan varyansın standartların üzerinde olduğu söylenebilir. Bununla

birlikte, faktörlerin ve ölçeğin iç tutarlılık güvenirliklerinin tümünün kabul edilen alt sınırdan yüksek olduğu belirlenmiştir

Tablo 4.12. Turistlerin aidiyet davranışı ölçeği açıklayıcı faktör analizi değerleri

Faktörler ve İfadeler	Faktör Yükle ri	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Cronbach's Alpha Katsayısı
Tavsiye Etme		7,171	28,176	,900
Hasankeyf'teki turizm işletmelerini tercih etmeleri için arkadaşlarımı teşvik edeceğim.	,891			
Hasankeyf'teki turizm işletmelerini tercih etmeleri için akrabalarımı teşvik edeceğim.	,863			
Hasankeyf'teki turizm işletmelerini başkalarına önereceğim.	,862			
Hasankeyf'teki turizm işletmelerini ile ilgili başkalarına olumlu düşünceler aktaracağım.	,837			
Hasankeyf'teki turistik hizmetlerin nasıl geliştirilebileceğine yönelik faydalı bir düşüncem olursa bunu hizmet sağlayıcılara ileteceğim.	,565			
Hasankeyf'teki turizm işletmelerinden aldığım hizmet ile ilgili yorum yapacağım.	,533			
Yardımcı Olma		2,079	26,479	,909
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde diğer turistler turizm işletmelerinden kaynaklanan sorun yaşadığında onlara yardımcı oldum.	,862			
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde diğer turistlerin turizm işletmelerindeki hizmetlerden daha doğru faydalanmaları için onlara bilgi sundum.	,854			
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde diğer turistler turizm işletmeleri ile ilgili öneriler sundum.	,788			
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde diğer turistlerin yardıma ihtiyacı olduğunda onlara destek oldum.	,728			
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde karşılaştığım herhangi bir problemi turizm işletmesinin bilmesini sağladım.	,675			

Tablo 4.12. (Devamı)

Tolerans		1,067	19,040	,894
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde turizm işletmeleri çalışanları hata yaptığında bu duruma sabırla yaklaştım.	,883			
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde turizm işletmelerinin hizmet sunumları beklediğimden daha uzun süre aldığına bu durumu sabırla karşıladım.	,806			
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde turizm işletmelerinden aldığım hizmet beklediğim gibi gerçekleşmezse bu durumu sabır gösterdim.	,806			
Açıklanan Toplam Varyans (Total Variance Explained) 73,695 Toplam Cronbach's Alpha Güvenirlilik Katsayısı (%) ,926 Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ,889 Bartlett' Test of Sphericity ,000				

Turistlerin memnuniyet algısını belirlemeye yönelik yapılan AFA sonucu neticesinde, turist memnuniyet algısının tek boyutlu bir yapıya sahip olduğu bulgusuna erişilmiştir. Memnuniyet algısındaki ifadelerin açıkladığı toplam varyans 59,640, KMO değeri ,815 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4.13. Memnuniyet algısı ölçeği açıklayıcı faktör analizi değerleri

Faktörler ve İfadeler	Faktör Yükleri	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Cronbach's Alpha Katsayısı
Memnuniyet		3,578	59,640	,861
Hasankeyf'i ziyaret etme kararından memnunum.	,849			
Hasankeyf'i ziyaret ederek doğru bir karar verdiğimi düşünüyorum.	,821			
Hasankeyf'teki deneyim beklentilerimi tam olarak karşıladı.	,780			
Hasankeyf iyi turizm destinasyonlarından biridir.	,757			
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde tüm faaliyetlerden memnun kaldım.	,721			
Hasankeyf'teki deneyim beklentilerimi tam olarak karşıladı.	,695			
Açıklanan Toplam Varyans (Total Variance Explained) 59,640 Toplam Cronbach's Alpha Güvenirlilik Katsayısı (%) ,861 Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ,815 Bartlett' Test of Sphericity ,000				

Turistlerin Hasankeyf'i tekrar ziyaret eğilimini belirlemeye yönelik yapılan AFA sonucu neticesinde, turistlerin tekrar ziyaret eğilimi tek boyutlu bir yapıya sahip olduğu bulgusuna erişilmiştir. Tekrar ziyaret etme eğiliminde ifadelerin açıkladığı toplam varyansın 75,976, KMO değerinin ,839 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.14. Tekrar ziyaret etme eğilimi ölçeği açıklayıcı faktör analizi değerleri

Faktörler ve İfadeler	Faktör Yükleri	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Cronbach's Alpha Katsayısı
Tekrar Ziyaret Etme Niyeti		3,039	75,976	,894
Hasankeyf ile ilgili olumlu tavsiyelerde bulunacağım.	,904			
Hasankeyf'i başkalarına önereceğim.	,886			
Hasankeyf'i tekrar ziyaret etmek isterim.	,867			
Hasankeyf'teki turistik deneyimim beklentilerimi karşıladı.	,827			
Açıklanan Toplam Varyans (Total Variance Explained) 75,976				
Toplam Cronbach's Alpha Güvenirlilik Katsayısı (%) ,894				
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ,839				
Bartlett' Test of Sphericity ,000				

4.2.3. Doğrulayıcı faktör analizine yönelik bulgular

Araştırma kapsamında kuramsal bir yapı doğrultusunda geliştirilen ölçme aracından elde edilen verilere dayanarak söz konusu yapıların doğrulanıp doğrulanmadığını test edilmiştir (Çokluk vd. 2016, s.177). Bu bağlamda Doğrulayıcı Faktör Analizi'nden (DFA) faydalanılmıştır. DFA Daha önce kullanılan bir ölçeğin, güncel bir araştırmada kullanıldığında orijinal faktör yapısı ile uyumlu olup olmadığı, uyumlu ise hangi derece uygun olduğunu denetlemeye yarayan analiz tekniğidir (Suhr, 2006). DFA hipotez oluşturulan model ile veri arasındaki uyum test edilir veya doğrulanır, çeşitli gizil yapılar arasındaki ilişkilerini örüntülerini açıklanır (Bayram, 2016, s.42). Bu kapsamda araştırmada belirlenen dört (4) ölçüm modelinden oluşan, yedi (7) faktörlü yapının geçerliliğini ve güvenirliliğini sınanmak üzere, araştırma yapısı ve modelinin doğrulanması için veri seti DFA'ya tabi tutulmuştur.

DFA sonuçlarının değerlendirilmesinde uyum indekslerinden faydalanılmaktadır. Modelin ortalama ve genel uyumunu χ^2/sd (ki-kare/serbestlik derecesi), GFI (Goodness of Fit Index), AGFI (Adjusted Goodness of Fit Index), SRMR (Standardized Root Mean Square Residual), NFI (Normed Fit Index), TLI/NNFI (Trucker Fit Index/Normed Fit Index), RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) ve CFI (Comperative Fit Index) vb. uyum indeksleri gösterir (Anderson ve Gerbing, 1988; Çokluk, vd. 2016). Söz konusu uyum indeksleri ve bu indekslerin kabul edilebilir değer aralıkları Tablo'6.6'da özetlenmiştir.

Tablo 4.15. Model uyum göstergeleri

Model Uyum Kriteri	Eşik Değerleri	
	Mükemmel Uyum	İyi Uyum
χ^2/sd	$\chi^2/sd \leq 3$	$\chi^2/sd \leq 5$
P	$p \leq 0,001$	$p \leq 0,005$
NFI	$0,95 \leq NFI$	$0,90 \leq NFI$
TLI/NNFI	$0,95 \leq TLI/NNFI$	$0,90 \leq TLI/NNFI$
CFI	$0,95 \leq CFI$	$0,90 \leq CFI$
RMSEA	$RMSEA \leq 0,05$	$RMSEA \leq 0,08$
GFI	$0,95 \leq GFI$	$0,90 \leq GFI$
AGFI	$0,95 \leq AGFI$	$0,90 \leq AGFI$
SRMR	$0 < SRMR \leq 0,05$	$0 < SRMR \leq 0,08$

Kaynak: Anderson ve Gerbing, 1988; Bayram, 2016: 72-79; Karagöz, 2016: 975

Araştırmalarda uyumu saptamak adına, analizlerde yararlanılan çeşitli uyum indeksleri vardır. Genel olarak ki-kare/serbestlik derecesi, CFI, GFI, RMSEA uyum göstergeleri model-veri uyumluluğunu göstermek adına kullanılmaktadır (Karagöz, 2016, s.975). Söz konusu göstergelerde uyum değerleri yeterli değilse model üzerinde modifikasyonlar yapılabilmektedir (Evcı ve Aylar, 2017, s.405). Modifikasyonlar, modelin ki-kare ve uyum iyiliği değerlerinin düzeltilmesini sağlayan iyileştirmelerdir (Karagöz, 2016, s.976). Bu bilgilerden hareketle araştırmada taşıma kapasitesi algısı, aidiyet davranışı, memnuniyet ve yeniden satın alma ölçüm modellerinin faktör geçerliliğini sınamak üzere her bir ölçeğe DFA uygulanmıştır. Analiz neticesinde ölçek ifadelerine ait standardize edilmiş yüklerin kareleri alınarak (R^2) her bir ifadenin faktör boyutunu açıklamadaki etkisini değerlendirilmiştir.

Turistlerin taşıma kapasitesi algısına yönelik gerçekleştirilen DFA’da, χ^2/sd değeri 3,194 olarak belirlenmiştir. Bu değer, model-veri uyumunda orta düzey bir uyumu açıklamaktadır. Ayrıca, $p=,000$ olarak hesaplanırken bu değer değişkenlerin tümünün önemli düzeyde faktör oluşumuna katkı sunduğunu izah etmektedir. Tüm bunlarla beraber, SRMR NFI, CFI, RMSEA, GFI ve AGFI değerlerinin iyi uyum değerini yansıttığı belirlenmiştir. Söz konusu tespitlerden hareketle, ölçüm modelinin kabul edilebilir uyum değerleri taşıdığı ve bütünsel olarak anlamlı olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 4.16. Taşıma kapasitesi algısı ölçeği uyum indeksleri

Uyum İndeksi	Araştırma Değeri	Uyum
χ^2 / sd	2,763	Mükemmel Uyum
p değeri	,000	Anlamlı
Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI)	,947	İyi Uyum
Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI)	,965	Mükemmel Uyum
Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (RMSEA)	0,67	İyi Uyum
Uyum İyiliği İndeksi (GFI)	,955	Mükemmel Uyum
Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi (AGFI)	,927	İyi Uyum
Standartlaştırılmış Hata Kareleri Ortalamasının Karekökü (SRMR)	,006	İyi Uyum

Turistlerin taşıma kapasitesi algısı ölçeğine yönelik gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi ile standardize edilmiş faktör yükleri belirlenmiştir. Bu değerlerin kareleri alınarak (R^2) her bir ifadenin ölçüm modelini açıklamadaki etkisi değerlendirilmiştir (Bkz: Tablo 6.8.). Analizler neticesinde ölçüm modelinde faktör yükü kabul edilebilir sınırların altında olan ‘*Hasankeyf’teki deneyimim esnasında kalabalıktan rahatsız olmadım*’ ($\beta = 397$; $R^2=0,16$) ifadesi analiz dışı tutulmuştur. Turistlerin taşıma kapasitesi algısı ölçüm modelini açıklama gücü en fazla olan ifade kalabalık faktörü altında yer alan ‘*Hasankeyf*’teki turist sayısı Ilısu Barajını kirletebilecek düzeydedir ($R^2=0,74$)’ ifadesidir. En az katkı sağlayan ifadenin ise ‘*Hasankeyf*’e ulaşım kolaydır’ ($R^2=0,24$) olduğu belirlenmiştir. Araştırmada faktörlerin altında yer alan ifadelerin ilgili yapıları temsiliyetinin değerlendirilmesi amacıyla faktörlerin yapı güvenirliliği ve açıkladıkları varyans hesaplanmıştır. Ölçüm modelindeki yapının güvenilir olması için yapı değerinin 0,70’ten fazla (Hair vd. 2010, açıklanan varyansın ise 0,50’nin üzerinde olması gereklidir (Huang Wang, Wu ve Wang, 2013). Tablo 4.17.’de görüldüğü üzere turistlerin taşıma kapasitesi algısına ilişkin yapı güvenirliği 0,85 açıklanan varyans 0,54 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4.17. Taşıma kapasitesi algısı ölçeği doğrulayıcı faktör analizi değerleri

Faktörler ve İfadeler	Standardize Edilmiş Faktör Yükleri	R ²	Hata Katsayıları	Yapı Güvenirliği	Açıklanan Varyans
Kalabalık				0,92	0,66
Hasankeyf'teki turist sayısı Ilısu Barajını kirletebilecek düzeydedir.	,860	0,74	0,26		
Hasankeyf'teki turist sayısı doğal alanlara zarar verebilecek düzeydedir.	,607	0,37	0,63		
Hasankeyf'teki turist kalabalığı doğal güzelliklerin hızla tahrip olmasına sebep olmaktadır.	,847	0,72	0,28		
Hasankeyf'i ziyaret edecek turist sayısının sınırlanması gereklidir.	,849	0,72	0,28		
Hasankeyf'e daha az sayıda turistin olduğu bir dönemde gelmek isterim.	,856	0,73	0,27		
Hasankeyf'teki doğal alanlarda taşıma kapasitesi aşılmaktadır.	,823	0,68	0,32		
Hizmet				0,75	0,43
Hasankeyf'teki rekreasyon (park, eğlence alanı gibi) alanları rahatlıkla gezebildim.	,684	0,47	0,53		
Hasankeyf'teki güvenlik hizmetlerinin yeterli olduğunu düşünüyorum.	,764	0,58	0,42		
Hasankeyf'te temizlik hizmetlerinin yeterli olduğunu düşünüyorum.	,649	0,42	0,58		
Hasankeyf'e ulaşım kolaydır.	,484	0,24	0,76		
Açıklanan Toplam Varyans: 0,54					
Yapı Güvenirliği: 0,85					

Aidiyet davranışı ölçeğine yönelik gerçekleştirilen DFA'da, χ^2/sd değeri 4,398 olarak belirlenmiştir. Bu değer, model-veri uyumunda orta düzey bir uyumu açıklamaktadır. Ayrıca, $p=,000$ olarak hesaplanırken bu değer değişkenlerin tümünün önemli düzeyde faktör oluşumuna katkı sunduğunu izah etmektedir. Tüm bunlarla beraber, SRMR NFI, CFI, GFI ve AGFI değerlerinin iyi uyum değerini yansıttığı belirlenmiştir. RMSEA değerinin ise 0,90 ile zayıf uyumu gösterdiği tespit edilmiştir. Bu tespitlerden hareketle, ölçüm modelinin kabul edilebilir uyum değerleri taşıdığı ve bütünsel olarak anlamlı olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 4.18. Aidiyet davranışı ölçeği uyum indeksleri

Uyum İndeksi	Araştırma Değeri	Uyum
χ^2 / sd	4,398	Orta Düzeyde Uyum
p değeri	,000	Anlamlı
Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI)	,927	İyi Uyum
Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI)	,943	İyi Uyum
Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (RMSEA)	0,90	Zayıf Uyum
Uyum İyiliği İndeksi (GFI)	,906	İyi Uyum
Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi (AGFI)	,861	İyi Uyum
Standartlaştırılmış Hata Kareleri Ortalamasının Karekökü (SRMR)	,006	İyi Uyum

Turistlerin aidiyet davranışı ölçeğine yönelik gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizinde tespit edilen standardize edilmiş yüklerin kareleri alınarak (R^2) her bir ifadenin ölçüm modelini açıklamadaki etkisi değerlendirilmiştir (Bkz: Tablo 6.9.). Turistlerin aidiyet davranışı ölçüm modelini açıklama gücü en fazla olan ifade tavsiye faktörü altında yer alan ‘Hasankeyf’teki turizm işletmelerini tercih etmeleri için arkadaşlarımı teşvik edeceğim ($R^2=0,83$)’ ifadesidir. Ölçüm modeline en az katkı sağlayan ifadenin ise ‘Hasankeyf’teki turizm işletmelerinden aldığım hizmet ile ilgili yorum yapacağım. ($R^2=0,30$)’ ifadesi olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, ölçüm modelinde yer alan ifadelerin turistlerin aidiyet davranışını açıklama üzerinde etkisinin birbirinden farklı ve uzak değerler aldığı gözlemlenmektedir. Buna ek olarak, Tablo 4.19.’de görüldüğü üzere turistlerin aidiyet davranışı ölçüm modelinin yapı güvenirliği 0,90 açıklanan varyans 0,66 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4.19. Turistlerin aidiyet davranışı ölçeği doğrulayıcı faktör analizi değerleri

Faktörler ve İfadeler	Standardize Edilmiş Faktör Yükleri	R ²	Hata Katsayıları	Yapı Güvenirliği	Açıklanan Varyans
Tavsiye Etme				0,90	0,61
Hasankeyf'teki turizm işletmelerini tercih etmeleri için arkadaşlarımı teşvik edeceğim.	,909	0,83	0,17		
Hasankeyf'teki turizm işletmelerini tercih etmeleri için akrabalarımı teşvik edeceğim.	,887	0,79	0,21		
Hasankeyf'teki turizm işletmelerini başkalarına önereceğim.	,847	0,72	0,28		
Hasankeyf'teki turizm işletmelerini ile ilgili başkalarına olumlu düşünceler aktaracağım.	,822	0,68	0,32		
Hasankeyf'teki turistik hizmetlerin nasıl geliştirilebileceğine yönelik faydalı bir düşüncem olursa bunu hizmet sağlayıcılara ileteceğim.	,572	0,33	0,67		
Hasankeyf'teki turizm işletmelerinden aldığım hizmet ile ilgili yorum yapacağım.	,548	0,30	0,70		
Yardımcı Olma				0,91	0,68
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde diğer turistler turizm işletmelerinden kaynaklanan sorun yaşadığında onlara yardımcı oldum.	,878	0,77	0,23		
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde diğer turistlerin turizm işletmelerindeki hizmetlerden daha doğru faydalanmaları için onlara bilgi sundum.	,887	0,79	0,21		
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde diğer turistler turizm işletmeleri ile ilgili öneriler sundum.	,877	0,77	0,23		
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde diğer turistlerin yardıma ihtiyacı olduğunda onlara destek oldum.	,739	0,55	0,45		
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde karşılaştığım herhangi bir problemi turizm işletmesinin bilmesini sağladım.	,710	0,50	0,50		
Tolerans				0,99	0,74
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde turizm işletmeleri çalışanları hata yaptığında bu duruma sabırla yaklaştım.	,908	0,82	0,18		
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde turizm işletmelerinin hizmet sunumları beklediğimden daha uzun süre aldığında bu durumu sabırla karşıladım.	,839	0,70	0,30		
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde turizm işletmelerinden aldığım hizmet beklediğim gibi gerçekleşmezse bu durumu sabır gösterdim.	,838	0,70	0,30		
Açıklanan Toplam Varyans: 0,66					
Yapı Güvenirliği: 0,90					

Müşteri tatmini ölçüm modelinde yer alan ifadeler tek boyut altında toplanırken, ifadelerin hata katsayılarının 0.90'dan düşük, p değerleri anlamlı (,000), χ^2/sd 4,410 iyi uyuma işaret etmektedir. Bununla birlikte, ölçüm modelinin uyum indeksleri olan NFI, CFI, GFI, AGFI ve SRMR değerleri (sırasıyla, ,973; ,979; ,975; ,924; 0,005) modelin veriye uyumlu olduğunu göstermektedir. Memnuniyet ölçüm modelinin yapı güvenirliği 0,85 ve açıklanan toplam varyansı 0,50 Olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4.20. Turistlerin memnuniyet algısı ölçeği doğrulayıcı faktör analizi değerleri

Faktörler ve İfadeler	Standardize Edilmiş Faktör Yükleri	R ²	Hata Katsayıları	Yapı Güvenirliği	Açıklanan Varyans
Memnuniyet				0,85	0,50
Hasankeyf'i ziyaret etme kararından memnunum.	,890	0,79	0,21		
Hasankeyf'i ziyaret ederek doğru bir karar verdiğimi düşünüyorum.	,848	0,72	0,28		
Hasankeyf'teki deneyim beklentilerimi tam olarak karşıladı.	,482	0,23	0,77		
Hasankeyf iyi turizm destinasyonlarından biridir.	,707	0,50	0,50		
Hasankeyf'teki deneyim sürecinde tüm faaliyetlerden memnun kaldım.	,531	0,28	0,72		
Hasankeyf'teki deneyim beklentilerimi tam olarak karşıladı.	,688	0,47	0,53		
Açıklanan Toplam Varyans: 0,50 Yapı Güvenirliği 0,85					

Yeniden ziyaret niyeti ölçüm modelinde yer alan ifadeler tek boyut altında toplanırken, ifadelerin hata katsayılarının 0.90'dan düşük, p değerleri anlamsız (,061), χ^2/sd 1,181 mükemmel uyuma işaret etmektedir. Bununla birlikte, ölçüm modelinin uyum indeksleri olan NFI, CFI, GFI, AGFI ve SRMR değerleri (sırasıyla, ,997; ,999; ,997; ,985; 0,003) modelin veriye uyumlu olduğunu göstermektedir. Yeniden ziyaret niyeti ölçüm modelinin yapı güvenirliği 0,90 ve açıklanan toplam varyansı 0,68 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4.21. Yeniden ziyaret niyeti ölçeği doğrulayıcı faktör analizi değerleri

Faktörler ve İfadeler	Standardize Edilmiş Faktör Yükleri	R ²	Hata Katsayıları	Yapı Güvenirliği	Açıklanan Varyans
Yeniden Ziyaret Niyeti				0,90	0,68
Hasankeyf ile ilgili olumlu tavsiyelerde bulunacağım.	,885	0,78	0,22		
Hasankeyf'i başkalarına önereceğim.	,846	0,72	0,28		
Hasankeyf'i tekrar ziyaret etmek isterim.	,818	0,67	0,33		
Hasankeyf'teki turistik deneyimim beklentilerimi karşıladı.	,749	0,56	0,44		
Açıklanan Toplam Varyans: 0,68 Yapı Güvenirliği: 0,90					

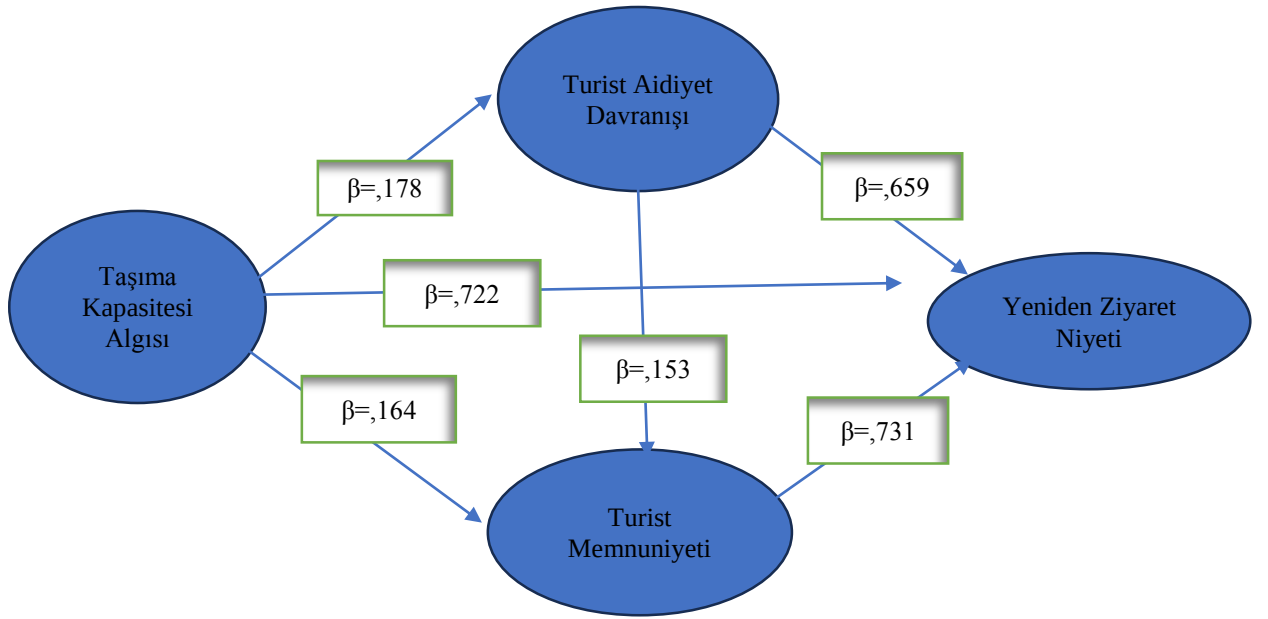
4.2.4. Yapısal eşitlik modellemesine yönelik bulgular

Turistlerin taşıma kapasitesi algısı, turistlerin aidiyet davranışı, turist memnuniyeti ve yeniden ziyaret niyeti ölçüm modelleri AFA ile değerlendirilmiş, belirlenen faktör yapısı DFA ile doğrulanmıştır. İstatistiksel düzeyde geçerliliği sağlanan yapılar arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkiler, etkilerin tespiti ve hipotezlerin testi için yapısal eşitlik analizi gerçekleştirilmiştir. Yapısal eşitlik modellemesi (YEM), teoriye dayanan ve değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri tahmin etmeye yarayan istatistiksel bir yöntemdir. (Alkış, 2016, s.108). Araştırmada toplam 390 katılımcıdan elde edilen veri seti üzerinden gerçekleştirilen analizlerle uyum değerleri saptanmıştır. Model uyum göstergeleri incelendiğinde tüm parametrelerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. 4,687 olarak belirlenen χ^2/sd modelin veriye uyumunun orta düzeyde uyuma işaret ettiği görülmektedir. Uyum iyiliği indekslerine göre, teorik olarak belirtilen ilişki modelin kovaryans matrisiyle örneklem kovaryans matrisi arasında farkın olmadığı, yani teorik modelin örneklem verisine uyduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.22. İlişkisel modele ait uyum indeksleri

Uyum İndeksi	Araştırma Değeri	Uyum
χ^2 / sd	4,687	Orta Düzeyde Uyum
p değeri	,000	Anlamlı
Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI)	,910	İyi Uyum
Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (RMSEA)	0,97	Orta Düzeyde Uyum
Uyum İyiliği İndeksi (GFI)	,886	Orta Düzeyde Uyum
Standartlaştırılmış Hata Kareleri Ortalamasının Karekökü (SRMR)	,006	İyi Uyum

Uyum iyiliği indeksleriyle geçerliliği sınanan ve DFA ile doğrulanan yapısal modele ait yol şeması Şekil 6.1’de gösterilmektedir.

Şekil 4.1. Yapısal modele ait yol şeması

Şekil 4.1’de yer alan yol diyagramı incelendiğinde turistlerin taşıma kapasitesine yönelik olumlu algısı ile turist aidiyet davranışı arasındaki ilişkinin pozitif yönlü ve anlamlı olduğu belirlenmiştir ($H_1: \beta = 0,178, p=0,000$). Turistlerin taşıma kapasitesine yönelik olumlu algısı ile turist memnuniyeti arasındaki ilişkinin pozitif yönlü ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($H_2: \beta = 0,164, p=0,000$). Turistlerin taşıma kapasitesine yönelik olumlu algısı ile yeniden ziyaret niyeti arasındaki ilişki ise anlamsızdır ($H_3: \beta = 0,722, p=0,150$). Turist aidiyet davranışı ile turist memnuniyeti ($H_4: \beta = 0,153, p=0,000$) ve

yeniden ziyaret niyeti (H_5 : $\beta = 0,659$, $p=0,000$) arasındaki ilişki anlamlı ve pozitif yönlüdür. Turist memnuniyeti ile yeniden ziyaret niyeti arasında ilişkinin anlamlı ve pozitif yönlü olduğu belirlenmiştir (H_5 : $\beta = 0,731$, $p=0,000$). Turistlerin taşıma kapasitesine yönelik olumlu algısının turist memnuniyeti üzerinden yeniden ziyaret niyetine dolaylı etkisi anlamsızdır (H_6 : $\beta = 0,153$, $p=0,457$). Turistlerin taşıma kapasitesine yönelik olumlu algısının turist aidiyet davranışı üzerinden yeniden ziyaret niyetine dolaylı etkisinin anlamsız olduğu bulgusuna erişilmiştir (H_7 : $\beta = 0,153$, $p=0,773$).

H₇: Turistlerin taşıma kapasitesine yönelik olumlu algısı memnuniyet algısı aracılığı ile yeniden ziyaret niyeti üzerinde anlamlı ve pozitif etkiye sahiptir.

H₈: Turistlerin taşıma kapasitesine yönelik olumlu algısı aidiyet davranışı aracılığı ile yeniden ziyaret niyeti üzerinde anlamlı ve pozitif etkiye sahiptir.

Tablo 4.23. Turistlerin taşıma kapasitesi algısının, turist aidiyet davranışı, turist memnuniyeti ve yeniden ziyaret niyeti üzerindeki etkilerine yönelik yol analizlerine ilişkin değerler

Hipotezler	β	Standart Hatalar	C.E.	p	Sonuç
Taşıma Kapasitesi Algısı → Turist Memnuniyeti Algısı	0,178	0,048	3,491	,000	Kabul
Taşıma Kapasitesi Algısı → Aidiyet Davranışı	0,164	0,062	5,754	,000	Kabul
Taşıma Kapasitesi Algısı → Yeniden Ziyaret Niyeti	0,722	0,044	1,482	,150	Red
Aidiyet Davranışı → Turist Memnuniyet Algısı	0,153	0,037	13,235	,000	Kabul
Aidiyet Davranışı → Yeniden Ziyaret Niyeti	0,659	0,041	5,741	,000	Kabul
Turist Memnuniyet Algısı → Yeniden Ziyaret Niyeti	0,731	0,046	15,201	,000	Kabul
Taşıma Kapasitesi Algısı → Turist Memnuniyeti Algısı → Yeniden Ziyaret Niyeti	0,153	0,065	0,744	,457	Red
Taşıma Kapasitesi Algısı → Aidiyet Davranışı → Yeniden Ziyaret Niyeti	0,153	0,079	0,288	,773	Red

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın amacı, turizm sektöründeki çeşitli paydaşların, bir destinasyonun turizm taşıma kapasitesine ilişkin görüş ve değerlendirmelerini derinlemesine incelemektir. Bu çalışmada, ilk olarak turizm sektöründeki çeşitli paydaşların taşıma kapasitesi hakkındaki görüşleri belirlenmiş, ardından turistlerin taşıma kapasitesi algılarının, aidiyet, memnuniyet ve tekrar ziyaret niyeti gibi deneyimsel çıktıları üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturmak için ilk adım olarak, yerel yönetim, işletme ve yerel halk temsilcileri ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yerel yönetimler, işletmeler ve yerel halk ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, bu paydaşların turizm taşıma kapasitesi konusunda belirgin algılara sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ancak, görüşme sonuçları ilginç bir şekilde, paydaşların taşıma kapasitesinden ziyade turist sayısının yetersizliğine odaklandıklarını ve bu sayıyı artırmak için yapılması gerekenlere vurgu yaptıklarını göstermiştir. Paydaşlar, görüşmelerde ağırlıklı olarak eski ve yeni Hasankeyfi karşılaştırarak, yeni Hasankeyf'in turist kapasitesinin henüz doymadığını ve bu nedenle bölgenin turizm potansiyelinden yeterince yararlanılamadığını belirtmişlerdir. Paydaşların taşıma kapasitesinden ziyade turist sayısı ve turistik fırsatlara odaklanmaları, turizm planlama ve yatırım süreçlerinde taşıma kapasitesinin göz ardı edilmesi riskini artırmakta ve sürdürülebilir turizm hedeflerinin gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır. Sürdürülebilir turizm perspektifinden bakıldığında, yerel turizm paydaşlarının, destinasyonun uzun vadeli canlılığını sağlamak amacıyla kapsamlı bir turizm planlaması yapmaları ve bu planlama sürecinde gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurmaları önem taşımaktadır. Taşıma kapasitesinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilecek kapsamlı bir çalışma; fiziksel planlama ve ilgili mevzuat, ulaşım erişimi, enerji ve su temini, atık su arıtımı, ekolojik sistemlerin korunması, istihdam olanakları ve turizm hizmetlerinin kalitesi gibi değişkenlerin detaylı bir şekilde analiz edilmesini gerektirmektedir. Hasankeyf'in taşıma kapasitesinin belirlenmesi ve bu doğrultuda oluşturulacak bir standardizasyon, bölgenin doğal ve kültürel kaynaklarının korunması ve turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu yaklaşımla,

Hasankeyf'in doğal ve kültürel mirasının korunması ile turizm faaliyetlerinin dengeli bir şekilde yürütülmesi hedeflenerek hem bölgenin sürdürülebilir kalkınması hem de yerel halkın refah seviyesinin artırılması amaçlanmaktadır. Araştırmanın ikinci bölümünde, turistlerin taşıma kapasitesi hakkındaki düşünceleri ile turizm hizmetlerinin çıktıları arasındaki korelasyon analiz edilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak turistlerin taşıma kapasitesi algısı ve aidiyet davranışının faktör yapısı belirlenmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında, turistlerin taşıma kapasitesi hakkındaki düşüncelerinin, destinasyon aidiyeti, memnuniyet ve tekrar ziyaret etme niyeti gibi turizm performans göstergeleri üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, turistlerin taşıma kapasitesi algılarının, destinasyona duyulan aidiyet, turist memnuniyeti ve tekrar ziyaret etme niyeti gibi turizm çıktıları üzerindeki dolaylı etkileri incelenerek, bu değişkenler arasındaki aracı ve moderatör etkileşimler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk aşamasında, turistlerin taşıma kapasitesi algısı ve destinasyona duyulan aidiyet davranışının alt boyutları belirlenmek üzere faktör analizi yapılmıştır. Çalışmada, turistlerin taşıma kapasitesi algılarının alt boyutlarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen faktör analizi, "hizmet" ve "kalabalıklık" faktörlerinin varlığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, literatürdeki önceki çalışmalarla paralellik göstermektedir ((Zhang vd., 2017; Seçilmiş ve Kılıç, 2018; Yılmaz, 2022). Araştırmada, turistlerin aidiyet davranışları, "tavsiye etme", "tolerans" ve "yardım etme" davranışları gibi belirgin boyutlar altında incelenmiştir. Yi ve Gong, (2013), Assiouras et al. (2019) ve Arıcı vd. (2023) aidiyet davranışına ilişkin tespit ettiği boyutlar mevcut araştırmadaki sonuçlarla örtüşmektedir. Araştırma sonuçları, taşıma kapasitesi algısının "hizmet" ve "kalabalıklık" boyutları üzerinde yoğunlaşan önceki çalışmalarla uyumlu bulunmuştur. Hasankeyf özelinde yapılan bu araştırma, hizmet kalitesi ve kalabalık düzeyinin, turistlerin bölgeye yönelik aidiyet davranışları olan "tavsiye etme", "tolerans" ve "yardım etme" üzerindeki doğrudan etkilerini ortaya koymuştur. Bu bulgular ışığında, bölgede hizmet kalitesinin iyileştirilmesi ve ziyaretçi yoğunluğunun kontrol altına alınması, turistlerin aidiyet duygularını artırarak destinasyonun sürdürülebilirliğini sağlayacak önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, değişkenler arasındaki doğrudan ilişkiler incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda, turistlerin taşıma kapasitesi algılarının, destinasyon bağlılığı, memnuniyet ve tekrar ziyaret niyeti üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bulgular, taşıma kapasitesi algısının farklı seviyelerinde, turistlerin destinasyona yönelik duygusal bağları, deneyimledikleri

memnuniyet ve gelecekte ziyaret etme niyetleri arasında önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Taşıma kapasitesi algısının etkin yönetilememesi durumunda, turistlerin destinasyon aidiyeti zayıflamakta, memnuniyet düzeyleri düşmekte ve tekrar ziyaret olasılıkları azalmaktadır. Bu durum, Hasankeyf gibi kültürel ve doğal miras değerlerine sahip destinasyonlarda, taşıma kapasitesi algısını şekillendiren "hizmet" ve "kalabalıklık" boyutlarının optimize edilmesinin hem turist deneyimini zenginleştirmek hem de destinasyonun sürdürülebilirliğini sağlamak açısından büyük önem taşıdığını göstermektedir. Turizm sektörünün hizmet egemen ve emek yoğun yapısı, hizmet algılarının bireysel farklılıklar, sosyo-kültürel faktörler, deneyimler ve pazarlama stratejileri gibi çok boyutlu bir yapıya sahip olmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, Hasankeyfte sunulan hizmetlerin ve hizmet sağlayıcılarının, müşteri beklentilerini karşılama ve aşma kapasiteleri, hizmet kalitesi standartları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu durum, hem turist memnuniyetini artırarak tekrar ziyaret oranlarını yükseltmek hem de destinasyonun rekabet gücünü güçlendirmek açısından büyük önem taşımaktadır. Araştırma sonuçları, Hasankeyfte sürdürülebilirlik ilkelerinden uzaklaşan turizm uygulamalarının ve etkin bir kalabalık yönetimi mekanizmasının bulunmamasının, turizm hizmetlerinin kalitesini olumsuz etkileyerek turist memnuniyetini düşürdüğünü ve dolayısıyla destinasyonun itibarına zarar verebileceğini ortaya koymaktadır. Turistik destinasyonların sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihsel zenginlikler, turistleri çekerek karmaşık sosyal etkileşim ağları oluşturmaktadır. Bu etkileşimler sonucu ortaya çıkan turist-yerel halk, turist-turist ve turist-turizm çalışanı arasındaki dinamikler, uygun yönetim mekanizmalarının eksikliği durumunda çevresel bozulma, kültürel erozyon ve sosyal çatışmalar gibi istenmeyen sonuçlara yol açabilmektedir. Arıca (2020) ve Özgürel ile Yılmaz (2021) tarafından yürütülen araştırmalar, turizm destinasyonlarında yaşanan aşırı kalabalık sorunuyla etkin bir şekilde mücadele etmek için ziyaretçi sayısı yönetimi, taşıma kapasitesi planlaması ve akıllı teknolojik uygulamaların birlikte kullanılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmalarda vurgulandığı üzere, söz konusu yöntemlerin uygulanması, hem turizm sektöründen elde edilen ekonomik faydaların maksimize edilmesi hem de doğal ve kültürel mirasın korunması açısından kritik bir öneme sahiptir. Stanchev (2018) tarafından yapılan literatür taraması, aşırı turizmin olumsuz etkilerini azaltmak için çeşitli yönetsel ve pazarlama stratejilerinin uygulanabileceğini ortaya koymaktadır. Talep yönetimi araçlarının kullanımı, pazarlama stratejilerinin çeşitlendirilmesi, ekonomik araçların devreye alınması ve sürdürülebilir turizm ilkelerine dayalı uygulamalar, turizm

destinasyonlarındaki aşırı kalabalık sorunuyla mücadele etmek için başvurulabilecek stratejiler arasındadır. Özellikle Hasankeyf gibi popüler destinasyonlarda, turizm planlamacılarının sürdürülebilir turizm ilkelerine uygun stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir. Bu stratejiler kapsamında; destinasyon içindeki turist dağılımının dengelemek amacıyla yeni turizm ürünlerinin geliştirilmesi, pazarlama faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve turizm altyapısının güçlendirilmesi gibi adımlar atılabilir. Turizm destinasyonlarının rekabet gücünü artırmak için, hizmet kalitesi ve kapasite yönetimi konularında entegre bir yaklaşım benimsenmesi gerekmektedir. Bu sayede hem turizmden elde edilen ekonomik faydalar maksimize edilecek hem de doğal ve kültürel kaynakların korunarak sürdürülebilir bir turizm modeli oluşturulacaktır.

Araştırma bulguları, turistlerin bir destinasyona duydukları aidiyet duygusunun hem turist memnuniyeti hem de tekrar ziyaret etme niyeti üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, turizm literatüründeki önceki çalışmalarla paralellik göstermektedir. Yi ve Gong (2013), Assiouras ve arkadaşları (2019) ile Arıca ve diğerleri (2022) gibi araştırmacılar da turistlerin destinasyon aidiyetlerinin, turist memnuniyeti ve tekrar ziyaret etme niyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Aidiyet duygusu, sosyal psikoloji literatüründe sıklıkla incelenen, bireylerin belli bir gruba veya mekâna karşı duydukları bağlılık hissi olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, turizm destinasyonlarına yönelik aidiyet duygusu, turistlerin destinasyonla kurdukları duygusal bağın bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Yi ve Gong (2013) ile Assiouras ve arkadaşlarının (2019) çalışmaları da bu görüşü desteklemektedir. Turizm deneyimi literatürü, turistlerin destinasyonlarla kurdukları duygusal bağ olan aidiyet duygusunun, turist davranışları üzerindeki belirleyici rolünü sıklıkla vurgulamaktadır. Hasankeyf örneği, bu bağlamda, aidiyet duygusunun turist memnuniyeti ve tekrar ziyaret etme niyeti üzerindeki etkileşimi gösteren önemli bir vaka çalışması olarak değerlendirilebilir. Assiouras ve arkadaşları (2019) tarafından da belirtildiği gibi, turist aidiyeti sadece bireysel bir deneyim olmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal bir inşa sürecidir. Bu durum, turistlerin bir destinasyona olan bağlılıklarını artırarak hem bireysel düzeyde memnuniyet ve tatmin duygularını güçlendirmekte hem de toplumsal düzeyde destinasyon imajının olumlu yönde şekillenmesine katkı sağlamaktadır. Sosyal etkileşim kuramı perspektifinden değerlendirildiğinde, turistlerin deneyim sürecinde sergiledikleri sosyal davranışlar, hem bireysel düzeyde deneyim memnuniyetini artırmakta hem de sosyal normların oluşumuna katkıda bulunarak destinasyon imajını güçlendirmektedir. Bu durum, turizm

işletmelerinin rekabet gücünü artırarak, pazar paylarını genişletmelerine ve sektördeki konumlarını güçlendirmelerine olanak tanımaktadır. Yi ve Gong (2013)'a göre, turistlerin bir destinasyona duydukları aidiyet duygusu, sosyal öğrenme teorisi çerçevesinde, bireylerin sosyal etkileşimler ve gözlem yoluyla öğrenme süreçleri sonucunda kazanılan bir deneyimdir. Bu bağlamda, turistlerin bir destinasyona aidiyet hissetmelerini sağlamak için yerel halk ve turizm işletme çalışanlarının turistlerle etkili iletişim kurmaları, olumlu davranışlar sergilemeleri ve yerel bilgi ve deneyimlerini paylaşmaları büyük önem taşımaktadır. Aidiyet duygusunun sosyal öğrenme yoluyla geliştiği düşünülürse, Hasankeyf gibi destinasyonlarda yerel halk ve işletme çalışanlarının model olarak davranmaları, turistlere yerel kültürü deneyimleme frsat sunmaları, aidiyet davranışlarını teşvik etmede kritik bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, Hasankeyf'te yerel halkın turizm sektörüne katılımının artırılması ve sürdürülebilir turizm ilkelerinin benimsenmesi için turizm farkındalığı programları düzenlenmesi ve iletişim becerileri eğitimleri verilmesi elzemdir. Benzer şekilde, turizm işletmelerinin sürdürülebilir bir başarı elde edebilmeleri için çalışanların turizm sektöründeki gelişmeler ve müşteri beklentileri konusunda sürekli olarak eğitimler almaları ve bilinçlenmeleri gerekmektedir. Çalışanlara yönelik etkili iletişim, hizmet kalitesi ve müşteri odaklılığı üzerine düzenlenecek eğitimler, Hasankeyf'te ziyaretçilerin destinasyona duydukları aidiyet duygularını güçlendirerek, destinasyonun sürdürülebilir turizm hedeflerine ulaşmasına önemli katkı sağlayacaktır. Aidiyet duygusu yüksek olan turistlerin deneyim memnuniyetlerinin artması, sözlü tanıtım yapma eğilimlerini güçlendirerek bölgenin tanıtımına katkı sağlayacak ve diğer ziyaretçilere karşı yardımsever tutumlar sergilemelerine neden olacaktır. Bu durum, hem Hasankeyf'in sürdürülebilir gelişimi için gerekli olan sosyal etkileşimleri artıracak hem de destinasyonun rekabet gücünü yükselterek daha fazla turist çekmesine olanak tanıyacaktır.

Bu araştırmada, Hasankeyf'e yönelik taşıma kapasitesi algısı, turizm paydaşlarının perspektifinden incelenerek, bu algının hizmet ıktıları üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Gelecekteki çalışmalarda, taşıma kapasitesini etkileyen öncüllerin daha detaylı bir şekilde incelenmesi, konuya daha kapsamlı bir bakış açısı kazandıracaktır. Ayrıca, yerel halkın taşıma kapasitesi algısının ayrıntılı olarak incelenmesi, turizm planlama süreçlerine daha güçlü bir temel sağlayacak ve yerel halkın katılımını artırarak daha sürdürülebilir turizm uygulamalarına olanak tanıyacaktır.

KAYNAKLAR

- Acun, N., Kapıkıran, Ş., ve Kabasakal, H. Z. (2013). Merak ve keşfetme ölçeği II: Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*.
- Agbo, A. A. (2010). Cronbach's alpha: Review of limitations and associated recommendations. *Journal Of Psychology In Africa*, 20(2), 233-239.
- Ağın, K. (2022). "Grupların genel oluşumları, yapıları ve özellikleri açısından grup içi iletişim süreçlerinin incelenmesi", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 10(1), 494-518.
- Akan, A. N. (2016). Turist destinasyonunda restoran deneyiminin tekrar ziyaret niyeti üzerine etkisi: Kapadokya örneği. Erzurum: *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir kalkınma: uygulamalı antropolojinin eylem alanı. *Antropoloji*, (24), 133-164.
- Albayrak, A. ve Örnek, E. (2017). "Müşterilerin yalova-armutlu 'da yer alan termal tesislerden memnuniyet düzeyi ve tekrar ziyaret niyetleri", *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 62, 295-315.
- Alim, A. R. L. I. (2010). Habitat II tartışmaları ve İstanbul'da toplumsal dönüşüm. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (16), 367-388.
- Alkan Erdoğan, C. (2015). *Sürdürülebilir turizm kapsamında doğal ve sosyo-kültürel varlıkların değerlendirilmesi ve korunması: Alaçatı örneği*.
- Alkış, N. (2016). Bayes yapısal eşitlik modellemesi: kavramlar ve genel bakış. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*. 2(3), 105- 116
- Alpar, R. (2011). Çok değişkenli istatistiksel yöntemler. (3.Baskı). Ankara: *Detay Yayıncılık*.
- Alrwajfah, M. M., Almeida-García, F., ve Cortés-Macías, R. (2021). The satisfaction of local communities in world heritage site destinations. The case of the petra region, jordan. *Tourism Management Perspectives*, 39, 100841.
- Anderson, J.C. ve Gerbing, D.W. (1988). Structural equation modeling pratice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*. 103 (3): 411-423
- Anderson, A. (2013). 'Together we can save the arctic': celebrity advocacy and the rio earth summit 2012. *Celebrity Studies*, 4(3), 339-352.

- Anderson, D. H., Nickerson, R., Stein, T.V. And Lee, M.E. (2000). planning to provide community and visitor benefits from public lands. in trends in outdoor recreation, leisure and tourism. Gartner, W. And Lime, D.W. (Editors), (P. 197-211). New York: Cabi Publishing.
- Andreasyan, H. D. (1962). 63, Bir Ermeni kaynağına göre celali isyanları, *Uieftd* (Vol. 42). XII/17-18, 27. Ankara.
- Arıca, R. (2013). *Seyahat acentalarında ekolojik sürdürülebilir ürün yönetimi: türkiye üzerine nitel bir araştırma* (Master's Thesis, Anadolu University (Turkey)).
- Arıca, Ş. Ç., ve Kağar, C. (2018). gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmanın anahtarı: ekolojik okuryazarlık. *Doğanın Sesi*, (2), 31-42.
- Arıca, R. (2020). Travellife üyesi seyahat acentalarının sürdürülebilirlik faaliyetleri üzerine bir araştırma. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 7 (3), 350-374.
- Arıca, R. & Çorbacı, A. (2019). Müşterilerin ortak üreticilik rolünü konu edinen araştırmaların incelenmesi: scopus veri tabanında taranan turizm ve otelcilik dergilerinin bibliyometrik açıdan değerlendirilmesi, *Turizm Akademik Dergisi*, 5 (1), 263-276.
- Arıca, R. ve Ukav, İ. (2020). Effects of tourism development problems on tourist satisfaction and revisit intention: example of Adıyaman. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8 (1), 371-387
- Arıca, R. ve Kafa, N. (2020). Seyahat acentalarında sürdürülebilirlik: karadeniz bölgesinde faaliyet gösteren seyahat acentaları üzerine bir inceleme, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3): 1847-1866.
- Arıca, R. (2023). Turizm işletmelerinde ekolojik sürdürülebilirlik, uygulamadan örnekler. Çanakkale: *Paradigma Yayınları*.
- Arıca, R., Kodas, B., Cobanoğlu, C., Parvez, M. O., Ongsakul, V., ve Della Corte, V. (2023). The role of trust in tourists' motivation to participate in co-creation. *Tourism Review*, 78(4), 1182-1202.
- Aslı Üner, Nedensellik ilkesi: Hume'a karşı Kant, *Mavi Atlas*, 3/2014: 100-108.
- Aşık, N. A. (2018). "Aidiyet duygusu ve nomofobi ilişkisi: turizm öğrencileri üzerinde bir araştırma", *Turizm ve Araştırma Dergisi* 7(2), 24-42.
- Atvur, S. (2009). Yerel gündem 21 ve çevre: Antalya kent konseyi örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 35(2), 231-241.
- Avcı, N. (2007). Turizmde taşıma kapasitesinin önemi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 7(2), 485-501.
- Aydın, M. (2020). Yaşam tarzı ve çevreye yönelik tutumun destinasyon aidiyetine etkisi: Olympos örneği.

- Aydın, A. F. (2017). Sosyal medya kullanımı ve kurumsal markalaşma: vodafone örneği. *Global Media Journal Tr Edition*, 8, 15.
- Ayre, C., ve Scally A. J. (2014). Critical values for lawshe's content validity ratio: revisiting the original methods of calculation. *Measurement And Evaluation In Counseling And Development*, 47 (1), 79–86. Doi: 10.1177/0748175613513808
- Bahar, O. (2003). Kitle turizminin çevre üzerindeki olası etkileri: Bodrum örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, Ss. 150-158.
- Bahar, B. (2019). Sosyal öğrenme kuramı ve sosyal değişim kuramı perspektifinden etik liderlik. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 237-242.
- Bahar, Türk., ve Erciş, A. (2019). Türkiye'de çevre politikası ve uluslararası çevre sözleşmeleri. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 1(54), 351-362.
- Baluken, Y. (2016). Hasankeyf Eyyubileri (630-866/1232-1462) (Doktora Tezi). *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı*, Erzurum. S. 42.
- Banu Ergin Yıldırım (2006). Hasankeyf ilçe merkezinin beşeri ve ekonomik coğrafyası (Yüksek Lisans Tezi). *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Ana Bilim Dalı*, Elazığ, S.1.
- Baran, A. G. (1993). Toplum, birey ve çevre ilişkileri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1).
- Barbosa, G. S., Drach, P. R., ve Corbella, O. D. (2014). A conceptual review of the terms sustainable development and sustainability. *Journal Of Social Sciences*, 3(2), 1.
- Bayat, B. (2014). Uygulamalı sosyal bilim araştırmalarında ölçme, ölçekler ve “likert” ölçek kurma tekniği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 1-24.
- Bayram, N. (2016). Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Amos uygulamaları. (3. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Beeby, A., ve Brennan, A. M. (2008). *First ecology: Ecological principles and environmental issues*. Oxford University Press.
- Begon, M., ve Townsend, C. R. (2021). *Ecology: From individuals to ecosystems*. John Wiley ve Sons.
- Beyhan, Ş. G., ve Ünügür, S. M. (2010). Çağdaş gereksinimler bağlamında sürdürülebilir turizm ve kimlik modeli. *İtüdergisi/a*, 4(2).
- Bezirgan, M. (2014) Destinasyon imajı, algılanan değer, aidiyet ve davranışsal niyetler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi: Bir araştırma. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir: *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

- Bıçakçı, Ş. (2024) Turistik destinasyonlarda sosyal taşıma kapasitesinin değerlendirilmesi: Hasankeyf örneği, yüksek lisans tezi. *Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Batman
- Bilgili, M. Y. (2017). Ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutlarıyla sürdürülebilir kalkınma. *Journal Of International Social Research*, 10(49).
- Bilgin, A., Arslan, S., Şenay, Y., Polat, S. (2012). Hasankeyf ve yöresindeki kayaçlardaki ayrışma ve bu ayrışmanın yerleşim alanına olan etkisi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(2), 43-55.
- Bindé, J. (1998). Cities and environment in the twenty-first century: a future-oriented synthesis after habitat II. *Futures*, 30(6), 499-518.
- Boniface, B. G. And Cooper, C. (1994). The geography of travel and tourism, (2. Edition), Oxford: Butterworth Heinemann.
- Boniface, Brian G. ve Chris Cooper (1994). The geography of travel and tourism (2nd Ed), Oxford: Butterworth Heinemann Ltd.
- Bozlağan, R. (2005). Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı. In *Journal of Social Policy Conferences* (No. 50, pp. 1011-1028). Istanbul University.
- Bramley, G., Power, S. (2009), “Urban form and social sustainability: The role of density and housing type”, *Environment And Planning B, Planning And Design*, 36(1), 30-48.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. *Pegem Atıf İndeksi*, 001-214.
- Can, Ü., Tan, E., Dagaşan, G., ve Gül, H. (2023). Bölgesel turizm paydaşlarının sürdürülebilir turizme yönelik tutumu: Hasankeyf örneği. *Journal Of Academic Tourism Studies*, 4, 21-32.
- Cantalops, A. S. (2004). Policies supporting sustainable tourism development in the balearic Islands: The Ecotax. *Anatolia*, 15(1), 39-56.
- Ciegis, R., Ramanauskiene, J., ve Martinkus, B. (2009). The concept of sustainable development and its use for sustainability scenarios. *Engineering Economics*, 62(2).
- Coccossis, H. (1996). Tourism and sustainability: perspectives and implications.
- Cohen, L. ve Manion, L. (1998). *Research Methods In Education* (4. Ed.). London: Routledge
- Cohen, M. A. (1996). Habitat II: A Critical Assessment. *Environmental Impact Assessment Review*, 16(4-6), 429-433.

- Cordani, U. G., Marcovitch, J., ve Salati, E. (1997). Avaliação das ações Brasileiras Após A Rio-92. *Estudos Avançados*, 11, 399-408.
- Çabuk, S., Nakıboğlu, B. ve Canoğlu, M. (2013). "Algılanan otel imajı ve hizmet kalitesi ile tekrar satın alma niyeti arasındaki ilişkiler", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24 (1), 96-108.
- Çalık, A. Ö. (2014). Turistik merkezlerin sosyal taşıma kapasitesi: Beypazarı örneği, *Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Yayınlanmamış doktora tezi (356687). Ankara, Türkiye: Yök ulusal tez merkezi veri tabanından elde edildi.
- Çalışkan, A. (2021). Örgütsel güven: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Antalya Bilim Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 42-59.
- Çankır, B., Fındık, A. G. H., ve Koçak, Ö. E. (2012). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir organizasyon yönetimi. In *1st International Conference on Sustainable Business and Transitions for Sustainable Development* (pp. 11-13).
- Çavuş Ş. (2004). Turistik merkezlerin yaşam sürecine kuramsal yaklaşım, turizm: ilkeler ve yönetim, editörler: Yüksel, A. ve Hançer, M., Ankara: *Turhan Kitabevi*
- Çavuş, Ş. (2002). Turistik merkezlerin taşıma kapasiteleri ile yaşam evreleri arasındaki ilişkiler ve Kuşadası örneğinde değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Çavuş, Ş. ve Tanrısevdi, A. (2000). "Sürdürülebilir turizm ve yerel ölçekli bir sürdürülebilir turizm gelişme modeli önerisi", *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, Eylül-Aralık: 149-159.
- Çelik, E. (2018). Açıklayıcı faktör analizi. *Journal of Economy Culture and Society*, (57), 291-294.
- Çelikkanat, N., ve Güçer, E. (2016). *Yerel halkın turizme bakış açısı: bodrum ilçesi örneği* (Doctoral Dissertation, Doktora Tezi).
- Çelikkol, Ş. ve Bakır, A. (2022). "Müşteri memnuniyetini etkileyen faktörler ve müşteri memnuniyetinin müşteri sadakati üzerindeki etkisi: Bir vakıf üniversitesi yüksek lisans öğrencileri üzerinde uygulama", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 23(1), 127-148.
- Çeti, B. (2018). Turizm politikası ve planlaması kapsamında taşıma kapasitesi kavramının değerlendirilmesi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(2), 1-17.
- Çetintaş, H., ve Bektaş, Ç. (2008). Türkiye'de turizm ve ekonomik büyüme arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 19(1), 37-44.
- Çevirgen, A. (2003). Sürdürülebilir turizm kapsamında ekoturizm ve edremit yöresi için bir model önerisi. Doktora tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı*, İzmir.

- Çılgınoğlu, H. ve Aytuğar, S. "Termal turizm işletmelerinde sağlık beklentileri ve müşteri memnuniyeti: Bolu örneği", *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi* 5 (2), 1088-1102.
- Çoban, O., ve Özcan, C. C. (2013). Türkiye’de turizm gelirleri-ekonomik büyüme ilişkisi: nedensellik analizi (1963-2010). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8 (1), 243-261.
- Çoban, S. (2005). "Müşteri sadakatinin kazanılmasında veritabanlı pazarlamanın kullanımı", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (2), 295-307.
- Çolakoğlu, Ö.M. ve Büyükekşi, C. (2014). Açımlayıcı faktör analiz sürecini etkileyen unsurların değerlendirilmesi. *Karaelmas Journal of Education Sciences*. 2: 58-64.
- Çokluk, Ö.; Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2016). Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları. (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Dağ, V. (2016). Pamukkale özel çevre koruma bölgesi’nde çevresel etkilerin değerlendirilmesi ve taşıma kapasitesinin belirlenmesi.
- Daly, H., ve Growth, B. (1996). The economics of sustainable development–beacon press.
- Değirmenci, A. G. T. Çevre ekonomisi ve mali ilişkiler üzerine seçme yazılar.
- Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006). Turizm ve çevre yönetimi. (1. Basım). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Demir, Cengiz ve Çevirgen, Aydın. (2006a). Ekoturizm yönetimi. (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dempsey, N., Bramley, G., Power, S., ve Brown, C. (2011). The social dimension of sustainable development: Defining urban social sustainability. *Sustainable Development*, 19(5), 289-300.
- Deniz, T. (2019). Turizm ve biyoçeşitlilik. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 323-339.
- Development in the balearic islands: The ecotax. *Anatolia: An international*
- Dicle köprüsü. Tdv İslâm ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/dicle-koprusu-Hasankeyf> [erişim tarihi: 29 ekim 2024].
- Dilbeck, K.E. (2017). Factor analysis: Varimax rotation. *The Sage Encyclopedia Of Communication Research Methods*. Sage.
- Dilek, S. E., Çoban, Ö., ve Harman, S. (2017). Hasankeyf halkının turizmin gelişimine yönelik tutumu Hasankeyf residents' attitudes towards tourism development. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 6(2), 59-72.

- Dincer, I. (2000). Renewable energy and sustainable development: a crucial review. *Renewable and sustainable energy reviews*, 4(2), 157-175.
- Dinç, İ. (2022). Sürdürülebilir turizm kapsamında tarihi sille köyünün sosyal ve psikolojik taşıma kapasitesinin analizi (Doctoral Dissertation, *Necmettin Erbakan University* (Turkey).
- Dinç, Y. (2002). Tur operatörlerinin yapısal analizi ve bölgesel pazarlara (destinasyonlara) etkisi (örnek bir uygulama). Doktora tezi, *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı*, Balıkesir.
- Dodds, R., ve Butler, R. (2009). Barriers to implementing sustainable tourism policy in mass tourism destinations.
- Doğan, M., ve Gümüş, M. (2014). Sürdürülebilir destinasyon yönetimi, sürdürülebilir Bozcaada: Bir model önerisi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11(3).
- Doxey, G. V. (1975). Theory of visitor-resident irritants, methodology and research inferences: The impact of tourism. In *Sixth Annual Conference of the Travel Research Association, San Diego, USA*.
- Doygun, H., Zülkadiroğlu, D., ve Ekşi, I. (2021). Başkonuş mesire yeri'nden (Kahramanmaraş) Sağlanan ekosistem hizmetlerine yönelik algının incelenmesi. *Çukurova Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 36(2), 219-230.
- Du Plessis, C. (2002). Agenda 21 for sustainable construction in developing countries. *Csır Report Bou E*, 204, 2-5.
- Duman, T., ve Öztürk, A. B. (2005). Yerli turistlerin mersin kızkalesi destinasyonu ve tekrar ziyaret niyetleri ile ilgili algılamaları üzerine bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 9-23.
- Dumbraveanu, D. (2007). Principles and practice of sustainable tourism planning, *Human Geographies*, 1(1): 77-80.
- Dursun, Y., ve Kocagöz, E. (2010). Yapısal eşitlik modellemesi ve regresyon: karşılaştırmalı bir analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (35), 1-17.
- Ekiz, D., (2009) Bilimsel araştırma yöntemleri, *Anı Yayıncılık*, 2.Baskı
- Engin, E., ve Akgöz, B. (2013). Sürdürülebilir kalkınma ve kurumsal sürdürülebilirlik çerçevesinde kurumsal sosyal sorumluluk kavramının değerlendirilmesi. *Selçuk İletişim*, 8(1), 85-94.

- Eral, G., ve vehid, H. E. (2013). Nicel verilerin yer aldığı bağımsız ve bağımlı gruplarda uygulanan istatistiksel yöntemler. *Journal Of Child*, 13(4), 138-140.
- Ercan, İlker, And İsmet Kan. "Ölçeklerde güvenirlik ve geçerlik." *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 30.3 (2004): 211-216.
- Ercoskun, Ö., Y., (2007). Sürdürülebilir kent için ekolojik-teknolojik (eko-tek) tasarım: Ankara-Güdül örneği, doktora tezi, *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.
- Erdemir, B. (2018). Sürdürülebilir turizm kapsamında destinasyonların fiziksel ve psikolojik taşıma kapasitesi analizi: Pamukkale Hierapolis ören yeri örneği (Master's Thesis, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*).
- Erdinç, B. (2016). Avrupa birliği'nde sürdürülebilir kentleşme: Türkiye'ye yansımaları (Master's Thesis, *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*).
- Ertuğrul, S. M., ve Demirkol, Ş. (2007). Turistik ürün talebinde markalaşma ve önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2).
- Eslamı, S. (2020). Sürdürülebilir turizm gelişimine destek üzerinde turizm gelişiminin, topluma bağlılığın, turizmin etkileri ve yaşam kalitesinin algılanan düzeyi (Doktora Tezi, *Universiti Teknologi Malaysia*).
- Evcı, N. ve Aylar, F. (2017). Derleme: Ölçek geliştirme çalışmalarında doğrulayıcı faktör analizinin kullanımı. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 4 (10): 389-412.
- Fennell, D. (2002). Ecotourism. New York: Taylor ve Francis Publishing.
- Gabriel, A. (1940). Voyages archéologiques dans la Turquie orientale/2 planches. *Voyages archéologiques dans la Turquie orientale*.
- Garau, P. (1996). Parallel activities at habitat 11 and the habitat university: a call for takers. *Environment and Urbanization*, 8(1), 273-279.
- Garip, S. (2023). Sosyal bilimlerde nicel araştırma geleneği üzerine kuramsal bir inceleme. *International Journal Of Social Science Research*, 12(1), 1-19.
- Getz, D. (1983). Capacity to absorb tourism: Concepts and implications for strategic planning. *Annals of tourism research*, 10(2), 239-263.
- Goldsmith, E. B. (2000). Resource management for individual and family. *Belmont, CA: Wadsworth learning*.
- Goodland, R. (1995). The concept of environmental sustainability. *Annual Review Of Ecology And Systematics*, 1-24.
- Goodwin, L. D. (1999). The role of factor analysis in the estimation of construct validity. *Measurement in physical education and exercise science*, 3(2), 85-100.

- Gore, S., Borde, N., Hegde-Desai, P., ve George, B. (2022). A structured literature review of the tourism area life cycle concept.
- Göyünç, N. (1969). XVI. Yüzyılda Mardin sancağı. (No Title).
- Gray B. Collaborating: Finding common ground for multiparty problems. San Francisco: Jossey-Bass Publishers: 1989.
- Gül, A., ve Akten, M. (2005). Korunan Doğal Alanlarda Rekreatiyonel Taşıma Kapasitesi ve Kavramsal Yaklaşımlar.
- Güleç, S. (1975). Kırsal rekreasyonda ulaşım. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 25(2): 167-174.
- Güney, D. (2015). Deneyimsel pazarlamanın müşteri sadakatine etkisi: Muğla'daki butik otellere yönelik bir uygulama. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla: *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Haftacı, V., ve Soylu, K. (2007). Çevre kirlenmesi ve çevre koruma bağlamında çevre muhasebesinin önemi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (33), 102-120.
- Hale, C. R. (1997). cal forum on anthropology in public: Consciousness, violence, and the politics of memory in Guatemala. *Current Anthropology*, 38(5), 817-838.
- Handl, G. (2012). Declaration of the united nations conference on the human environment (Stockholm Declaration), 1972 And The Rio declaration on environment and development, 1992. *United Nations Audiovisual Library Of International Law*, 11(6).
- Haney, M. P. (2014). Women's ngos at un conferences: the 1992 Rio conference on the environment as a watershed event. *In Gendering Politics and Policy* (pp. 181-187). Routledge.
- Hair, J. F.; Black, W., C.; Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2010). Multivariate Data Analysis. (Seventh edition). New York: Pearson Publications.
- Harril, R. ve Potts, T. (2003). Tourism planning inhistoric districts: attitudes towards tourism development in Charleston. En: *Journal of AmericanPlanning Association*, vol. 69, no:3, pp. 233-244.
- Harris, J. (2000). Basic Principles Of Sustainable Development, *Dimensions Of Sustainable Developmnet*, 21-41.
- Hasankeyf nüfusu Batman. (T.Y.). https://www.nufusu.com/ilce/Hasankeyf_Batman- [Nufusu Erişim Tarihi: 29 Ekim 2024].
- Hasankeyf. Tdv İslâm ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/Hasankeyf> [Erişim Tarihi: 29 Ekim 2024].

- Hazarhun, E., Arıca, R. ve Çetinsöz, B.C. (2022). Ecological sustainability activities in travel agencies: a research on encourages and barriers. *geographies, planning ve tourism studios*, 2(1):07-20.
- Holden, A. (2000). *Environment And Tourism*. Usa: routledge.
- Holden, A. (2008). *Environment And Tourism*. (Second Edition), London: routledge.
- Honigmann, E., ve Işıltan, F. (1970). Bizans devletinin doğu sınırı: Grekçe, Arabca, Süryanice ve Ermenice kaynaklara göre 363'den 1071'e kadar. (No Title).
- [Http://geka.gov.tr/dosyalar/o19v5e00u1ru61bbncf2qmlcpv8.pdf](http://geka.gov.tr/dosyalar/o19v5e00u1ru61bbncf2qmlcpv8.pdf) [Erişim Tarihi: 28.10.2024].
- [Http://www.Hasankeyf.gov.tr/fotograflarla-ilmiz](http://www.Hasankeyf.gov.tr/fotograflarla-ilmiz) [Erişim Tarihi: 29.10.2024].
- [Https://www.dika.org.tr/batman/ilceler/eski-topraklarin-yeni-kenti-Hasankeyf](https://www.dika.org.tr/batman/ilceler/eski-topraklarin-yeni-kenti-Hasankeyf) [Erişim Tarihi: 29.10.2024].
- [Https://www.suvecevre.com/edergi/19/169/39/index.html#zoom=Z](https://www.suvecevre.com/edergi/19/169/39/index.html#zoom=Z) [Erişim Tarihi: 23.12.2023].
- [Https://data.tuik.gov.tr/kategori/getkategori?p=nufus-ve-demografi-109](https://data.tuik.gov.tr/kategori/getkategori?p=nufus-ve-demografi-109) [Erişim Tarihi:29.10.2024].
- Huang, C.C.; Wang, Y.M.; Wu, T.W. ve Wang, P.A. (2013). An empirical analysis of the antecedents and performance consequences of using the moodle platform. *international journal of information and education technology*. 3 (2): 217-221.
- Hüseyin Çeken, 2012, Sürdürülebilir turizm, *Detay Yayıncılık*
- İbrahim Çakmak (2021). Hasankeyf ve çevresinde çok amaçlı kullanım gördüğü düşünülen bir grup kaya oyma mekân (Yüksek Lisans Tezi). *Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı*, Batman, S.6.
- İslam ansiklopedisi (1977) Cilt 4. *İstanbul*.
- Journal of tourism and hospitality research*, 15(1), 39-56.
- Jovicic, D., ve Dragin, A. (2008). The assessment of carrying capacity—a crucial tool for managing tourism effects in tourist destinations. *Assessment*, 12(1), 4-11.
- Kahraman N. ve Türkay, O. (2006). Turizm ve çevre. Ankara, *Detay Yayıncılık*.
- Kahraman, N., Türkay, O., (2011). Turizm ve çevre, 4. Baskı, *Detay Yayıncılık*, Ankara.
- Kalaycı, Ş. (2016). Spss uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri. (7. Baskı). Ankara: *Asil Yayın Dağıtım*.

- Kalkan, E., Arıca R., (2024). Hasankeyf'te son şans turizmi. Yerel medya unsurları üzerine bir inceleme. *II.Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Kongresi*, (s.35-50)
- Karabıçak, M., ve Özdemir, M. B. (2015). Sürdürülebilir kalkınmanın kavramsal temelleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 6(13), 44-49.
- Karagöz, Y. (2016). SPSS ve AMOS23 Uygulamalı istatistiksel analizler. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karasar, N. (2009). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Karakuzulu, Z. (2010). Sürdürülebilir kentler ve kasabalar, yerel gündem 21 ve Bursa örneği. *Tücaum VI Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, 3, 397-406.
- Karalar, R., ve Kiracı, H. (2011). çevresel sorunlara karşı bir çözüm önerisi olarak sürdürülebilir tüketim düşüncesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 63-76.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kaya, İ. (1997). Sürdürülebilir turizm kalkınması ve ülkemiz açısından bir değerlendirme. Doktora Tezi, *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı*, Balıkesir.
- Kaya, İ. (1997). Sürdürülebilir turizm kalkınması ve ülkemiz açısından bir değerlendirme. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Balıkesir.
- Kaya, H., ve Aydın, F. (2011). Sosyal bilgiler dersindeki coğrafya konularının öğretiminde akıllı tahta uygulamalarına ilişkin öğrenci görüşleri. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken/Journal Of World Of Turks*, 3(1), 179-189.
- Kaypak, Ş. (2012). Ekolojik turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(1), 11-29.
- Keleş, R., Hamamcı, C. ve Çoban, A. (2012). Çevre politikası, Ankara: *İmge Kitabevi*.
- Keleş, Ruşen ve Can Hamamcı (1993), Çevrebilim, *İmge Kitabevi*, Ankara
- Kennell, J. (2015). Taşıma kapasitesi, Turizm.
- Kesicioğlu, O. S., Alisinanoğlu, F., ve Tuncer, A. T. (2011). Okul öncesi dönem çocukların geometrik şekilleri tanıma düzeylerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(3), 1093-1111.
- Kılıç, A. G., ve Gençler, K. (2023). "Aidiyet duygusu ile ekoturizm algısı ilişkisi: Amasya örneği", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 341-352.

- Kılıçoğlu, P. (2005). Türkiye'nin çevre politikalarında sürdürülebilir gelişme. *Turhan Kitabevi*.
- Kınacı, B., Pehlivan, A. N., Seyhan, G. Turizm ve çevre, *Pegem Akademi Yayınları*, 1. Baskı 2011
- Kirk, D., (1996). *Environmental management for hotels: a student's handbook*, first edition, butterworth heinemann, Oxford.
- Koyuncu, M., ve Nageye, F. (2020). İklim değişikliğinin sürdürülebilir hayvancılığa etkileri. *Hayvansal üretim*, 61(2), 157-167.
- Kuter, N., ve Ünal, H. E. (2009). Sürdürülebilirlik kapsamında ekoturizmin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri. *Kastamonu University Journal Of Forestry Faculty*, 9(2), 146-156.
- Kveton, V., Louda, J., Slavik, J., ve Pelucha, M. (2014). Contribution of local agenda 21 to practical implementation of sustainable development: The case of the Czech Republic. *European Planning Studies*, 22(3), 515-536.
- López-Bonilla, L. M., ve López-Bonilla, J. M. (2008). Measuring social carrying capacity: an exploratory study. *Tourism: an International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 3 (1), 116-134.
- Mauss, M. (1950). *Anthropologie Et Sociologie*. Paris: Puf.
- Mazzarino, J. M., Turatti, L., ve Petter, S. T. (2020). Environmental governance: media approach on the united nations programme for the environment. *Environmental Development*, 33, 100502.
- Mccool Sf, Lime Dw (2001) Tourism carrying cappacity: tempting fantasy or useful reality? *Journal Of Sustainable Tourism* 9(5): 372-388
- McKeown, R., Hopkins, C. A., Rizi, R., ve Chrystalbridge, M. (2002). *Education for sustainable development toolkit* (p. 2002). Knoxville: Energy, Environment and resources center, University of Tennessee.
- McKercher, B., ve Ho, P. (2011). Cultural tourism and the enhancement of quality-of-life. *Handbook of tourism and quality-of-life research: Enhancing the lives of tourists and residents of host communities*, 341-357.
- Mebratu, D. (1998). Sustainability and sustainable development: historical and conceptual review. *Environmental Impact Assessment Review*, 18(6), 493-520.
- Mercan, Ş. O. (2010). *Sürdürülebilir turizm kapsamında bölgesel planlama ve turistik ürün oluşumu: Altınoluk örneği üzerine bir araştırma* (Doctoral dissertation, Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey)).

- Metin, O., ve Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: iletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 273-294.
- Mıynat, A. (2009). Eyyubi hanedanlığının son kalesi Hasankeyf'in düşüşü. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 24(2), 47-68.
- Miller, G. T., ve Spoolman, S. E. (2013). Ecologia e sustentabilidade. In *Ecologia e sustentabilidade* (pp. xix-376).
- Mıynat, A. (2008). Bir ortaçağ kenti: Hasankeyf. *Yük. Lis. Tz. Muğla Ün. Sos. Bil. Enst. Muğla*.
- Moldan, B., Janoušková, S., ve Hák, T. (2012). How to understand and measure environmental sustainability: Indicators and targets. *Ecological indicators*, 17, 4-13.
- Mollavelioğlu, M. Ş. (2009). Sürdürülebilir tarımın ölçümü ve Türkiye açısından değerlendirilmesi.
- Munasinghe, M. (2001). Implementing sustainable development: a practical framework. *The economics of nature and the nature of economics*, Edward Elgar, Cheltenham/UK, 134-192.
- Nasıroğlu, M. (2010). *Batılı seyyahların gözüyle Mardin ve çevresi (Mardin, Nusaybin ve Hasankeyf)* (Doctoral dissertation, *Harran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü*).
- Nüzhet Kahraman, Oğuz Türkay, 2012, Turizm ve çevre, *Detay Yayıncılık*
- Oliver, C. (1997). Sürdürülebilir rekabet avantajı: kurumsal ve kaynak temelli görüşlerin birleştirilmesi. *Stratejik Yönetim Dergisi*, 18 (9), 697-713.
- O'Reilly, A. M. (1986). Tourism carrying capacity: Concept and issues. *Tourism management*, 7(4), 254-258.
- Oğuzoğlu, "Hasankeyf", Tdv İslam Ansiklopedisi; Baluken, Hasankeyf Eyyubileri (630-866/1232-1462), 187-238.
- Orçan, F. (2018). Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi: İlk hangisi kullanılmalı. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 9(4), 413-421.
- Orhun, B. N. (2020). Son şans turizminin medyadaki yansıması: Hasankeyf Örneği. *Journal Of Academic Tourism Studies*, 1(1), 6-18.
- Ory, S., "Hısn Kayfa", E1², 11

- Otto-Zimmermann, K. (2012). From Rio to rio+ 20: the changing role of local governments in the context of current global governance. *Local Environment*, 17(5), 511-516.
- Ozmehmet, E. (2008). Dünyada ve Türkiye sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3(12), 1853-1876.
- Öcal, S. (2017). Sürdürülebilir turizm bağlamında taşıma kapasitesi: Ayvalık Örneği, *Yıldız Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü/Mimarlık Anabilim Dalı/Bina Araştırma ve Planlama Bilim Dalı*.
- Özdemir, C. (2007). Sinop'un toplumsal yapısı. (Yayın No: 2007/226983) [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi]. *İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Malatya
- Özdemir, H. A. *İklim değişikliğine bir çözüm önerisi olarak kentsel taşıma kapasitesinin değerlendirilmesi* (Master's Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Özgürel, G., Bozkurt, M., ve Baysal, K. (2021). Sosyal taşıma kapasitesi: İçmeler-Marmaris örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(45), 665-695.
- Öztürk, M. E. (2023) Yeni Hasankeyf'te yerel halkın yeni turizm gelişimine karşı algıları ve memnuniyeti. Yüksek Lisans Tezi. *Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Batman
- Öztürk, S., Işınkaralar, Ö., Yılmaz, D., ve Çılgınoğlu, H. (2021). Bir kültür turizmi destinasyonu olarak Hasankeyf örneğinde ziyaretçi memnuniyeti. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 23(2), 359-369.
- Paden Vd., 2012. Uygulamalı, S. P. S. S. (2012). Araştırma yöntemleri.
- Papageorgiou, K. And Brotherton, I. (1999). A management planning framework based on ecological, perceptual and economic carrying capacity: the case study of vikos-aos National Park, Greece, *Journal Of Environmental Management*, 56: 271-284.
- Parker S. Collaboration on tourism policy making: environmental and commercial sustainability in bonaire, na. *Journal Of Sustainable Tourism* 1999:7(3ve4).
- Personel, Ladb (1997). Rio-plus-five forum reports little progress on global environmental issues
- Pine, B. J. ve Gilmore, J. H. (1998). Welcome to the experience economy, *Harvard Business Review*, 176 (4): 97- 105.
- Pisano, U., Endl, A., ve Berger, G. (2012). The Rio+ 20 conference 2012: objectives, processes and outcomes. *ESDN Quarterly Report*, 25.
- Renelt, D. (1991). Economic growth: A review of the theoretical and empirical literature.
- Report of the world comission on environment and development: our common future,

- [Http://conspect.nl/pdf/our_common_futurebrundtland_report_1987.pdf](http://conspect.nl/pdf/our_common_futurebrundtland_report_1987.pdf), 17 Mayıs 2013
- Rızaoğlu, B. (2004). Turizm pazarlaması. gözden geçirilmiş ve genişletilmiş dördüncü baskı, Ankara: *Detay Yayıncılık*.
- Rızaoğlu, B. ve Tanrısevdi, A. (1997). Yerel toplumsal duyarlılığın bir ölçüsü olarak turizmin toplumsal taşıma kapasitesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 1-2, 52-58
- Rızaoğlu, B., ve Tanrısevdi, A. (1997). Yerel toplumsal duyarlılığın bir ölçüsü olarak turizmin toplumsal taşıma kapasitesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 52-58.
- Rogers, P. P., Jalal, K. F., ve Boyd, J. A. (2012). *An introduction to sustainable development*. Routledge.
- Rogers, Peter, Kazi F. Jalal, Bindu N. Lohani, Gene M. Owens, Chang-Chung Yu, Christian M. Dufournaud, And Jun Bi. Measuring environmental quality in Asia. Cambridge, Ma: *Harvard University Press*, 1997.
- Rüzgar, A., ve Demir, M. (2023). Yozgat çamlığı milli parkı'nın kontrollü kullanım bölgelerinde fiziksel taşıma kapasitesinin belirlenmesi. *Journal Of Advanced Research In Natural And Applied Sciences*, 9(3), 624-636.
- Saraç, Ö. (2022). Kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim davranışlarının cinsiyete göre farklılıkları: Safranbolu üzerinde bir araştırma. *Journal Of Humanities And Tourism Research*, 12(2), 265-283.
- Saraç Ö., Çolak. O. (2022). Turizm ve çevre ilişkisi: turizm endüstrisinde ekolojik sürdürülebilirliğin önemi. R. Arıca içinde, turizm işletmelerinde ekolojik sürdürülebilirlik (s. 15-39). *Paradigma Akademi*.
- Saruhan, Ş. C. ve Özdemirci, A. (2011) Bilim, felsefe ve metodoloji, *Beta Yayıncılık*, 2. Baskı
- Sati, V. P. (2018). Carrying capacity analysis and destination development: A case study of Gangotri tourists/pilgrims' circuit in the Himalaya. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 23(3), 312-322.
- Saveriades, A. (2000). Establishing the social tourism carrying capacity for the tourist resorts of the east coast of the Republic of Cyprus. *Tourism management*, 21(2), 147-156.
- Selimoğlu, Ö. (2004). Dünyada ve Türkiye'de eko turizm, İstanbul.: *İstanbul Ticaret Odası Etüt ve Araştırma Şubesi Yayınları*.
- Selimoğlu, Ö. (2014). Dünyada ve Türkiye'de ekoturizm. İstanbul ticaret odası etüt ve araştırma şubesi, <http://www.ito.org.tr/dokuman/sektor/1-31.pdf>, [Erişim Tarihi: 30 Mart 2017.].

- Sencar, P. (2008). Türkiye'de çevre koruma ve ekonomik büyüme ilişkisi (Master's Thesis).
- Seydioğulları, H. S. (2013). Sürdürülebilir kalkınma için yenilenebilir enerji. *Planlama Dergisi*, 23(1), 19-25.
- Sezgin, M. O. (2001). Genel turizm ve turizm mevzuatı. (2. Basım). Ankara: Detay Yayıncılık
- Sinanoğlu, D., Siyako, M., Karadoğan, S., Özgen Erdem, N. (2017). Kültürel jeoloji açısından Hasankeyf (Batman) Yerleşmesi. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 60(1), 35-48.
- Skanavis, C., ve Sarri, E. (2004). World summit on sustainable development: an environmental highlight or an environmental education letdown? *The International Journal of Sustainable Development ve World Ecology*, 11(3), 271-279.
- Soubbotina, T. P. (2004). *Beyond economic growth: An introduction to sustainable development*. World bank publications.
- Sowman, M. R. (1987). A procedure for assessing recreational carrying capacity of coastal resort areas. *Landscape and urban planning*, 14, 331-344.
- Strachan, J., ve Roberts, M. (2003). Poverty, environment and sustainable development: how the Commonwealth supports implementation of the world summit on sustainable development. *The Round Table*, 92(371), 541-559.
- Suleymanova, G., ve Ömüraliev, A. (2015). Betimsel istatistik ve histogram karma metodu. *Kırgızistan Türkiye Manas University, Institute of Science*, 1-51.
- Swarbrooke, J. (1999). Sustainable Tourism Management. *England: Cabi Publishing*.
- Şencan, H. (2005). Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik. *Seçkin Yayıncılık*, Ankara.
- Şırkı, E., ve Ergen, Y. B. Tarihi kentsel yerleşim alanlarının taşınmasındaki sosyal, mekânsal ve yapısal sorunların araştırılması (Batman Hasankeyf Örneği).
- Şeyhanlıoğlu, H. Ö., ve Zengin, B. (2022). Dijitalleşmenin ve sosyal medyanın müslüman-dostu turizme yansıması. *Journal Of Hospitality And Tourism Issues*, 4(2), 123-134.
- Taylan, H. H. (2011). Sosyal bilimlerde kullanılan içerik analizi ve söylem analizinin karşılaştırılması. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Busbed)*, 1(2), 63-76.
- Tejada, M., Malvarez, G. C. ve Navas, F. (2009). Indicators for the assessment of physical carrying capacity in coastal tourist destinations. *Journal Of Coastal Research*, Special Issue 56, Ss. 1159- 1163.

- Terzi, S. (2017). Sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde Türkiye’de uygulanan çevre politikası araçlarının değerlendirilmesi. *TC Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.*
- Tetik, N. (2012). Turist rehberlerinin ekoturizm alanındaki yeterlilikleri: Doğu Karadeniz örneği.
- Tıkız, C. (1998). Birleşmiş Milletler insan yerleşimleri konferansı habitatı-kent zirvesi ıula üyelerine yönelik bilgi notu. *Öneri Dergisi*, 2(10), 21-23.
- Tokmak, C. (2008). Sürdürülebilir turizm açısından taşıma kapasitesi: Topkapı sarayı örneği. *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.*
- Tuna, N., ve Belge, B. (2003). Tarihi Hasankeyf kenti koruma-geliştirme stratejik planı.
- Tuncer, M. (2024). Sürdürülebilir turizm imkânlarının değerlendirilmesine yönelik Aksaray ilinde bir araştırma. *The Journal Of Academic Social Science*, 51(51), 126-138.
- Türk, E., ve Güneren Özdemir, E. (2020). *Turistlerin macera turizmi motivasyonları, memnuniyetleri ve bölgeyi tekrar ziyaret niyetleri: Kapadokya destinasyonunda bir araştırma* (Master's thesis, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi).
- Türkeri, İ. (2014). *Destinasyon aidiyeti oluşturulmasında destinasyon imajının ve kişiliğinin rolü: kış turizmi örneği (Palandöken Kayak Merkezi)* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Ulucami. (T.Y.). Tdv İslâm ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ulucami> [Erişim Tarihi: 29 Ekim 2024].
- Unwto (2004) Indicators of sustainable development for tourism destinations a guidebook. (Unwto Publishing, Madrid, Spain).
- Uyumaz, G., Dirlik, E. M., ve Çokluk, Ö. (2016). Açımlayıcı faktör analizinde tekrar edilebilirlik: kavram ve uygulama. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2), 659-675.
- Uzun, C. (2016). *Turistlerin algıladığı ulaşım kalitesinin destinasyon memnuniyetine etkisi: Bursa ili örneği* (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi).
- Ünlüönen, K., ve Tokmak, C. (2009). Topkapı sarayı’nda çalışanlar ve ziyaretçilerin sosyal taşıma kapasitesine yönelik değerlendirmeleri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 17-30.
- Van Wilgen, N. J., ve Mcgeoch, M. A. (2015). Balancing effective conservation with sustainable resource use in protected areas: precluded by knowledge gaps. *Environmental Conservation*, 42(3), 246-255.
- Valiliği, M. (2010). Muğla bölgesi turizm sektörünün uluslararası rekabetçilik analizi.

- Wackernagel, M., Onisto, L., Bello, P., Linares, A. C., Falfán, I. S. L., García, J. M., ... ve Guerrero, M. G. S. (1999). National natural capital accounting with the ecological footprint concept. *Ecological economics*, 29(3), 375-390.
- Wardak, N. H. Afganistanda Çevre sorunları ve çözüm önerileri (Master's Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Watson, G. L., ve Kopachevsky, J. P. (1996). Tourist carrying capacity: a critical look at the discursive dimension. *Progress in Tourism and Hospitality research*, 2(2), 169-179.
- Www.islamansiklopedisi.org.tr [Erişim Tarihi:23.04.2024].
- Yağar, F., ve Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Yakışık, H., ve Mustafazade, O. (2023). Sürdürülebilir kalkınma bilinci üzerine bir araştırma. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 10(102), 3608-3621.
- Yakut El-Hamevi, Mucemu'l buldan, C.III, Mısır 1906.
- Yalçinkaya, A. (2024). Sürdürülebilir turizm kapsamında yerel halkın görüşlerinin belirlenmesine. *Journal Of Travel And Tourism Research*, 24, 01-35.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, Ö. E. (2022). Aşırı turizmde yerel halk–ziyaretçi etkileşimi, Foça örneği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(47), 293-315.
- Yılmazdoğan, O. C., ve Seçilmiş, C. (2020). The effect of destination attachment and it's antecedents on des-tination loyalty. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 21-39.
- Yıldırım, A. (2004). Hasankeyf–Gercüş ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Yi, Y. Ve Gong, T. (2013). Customer value co-creation behaviour: Scale development and validation. *Journal of Business Research*. 66: 1279-1284.
- Yurdugül, H. (2005). Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliği için kapsam geçerlik indekslerinin kullanılması. XIV. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, 1, 771-774.
- Yurttaş, H. (1991). *Hasankeyf Yapılarının Sanat Tarihimizdeki Yeri (2 cilt)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doctoral dissertation, Doktora Tezi, Erzurum).

- Yusuf Oğuzoğlu, "Hasankeyf", Tdv İslâm ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/Hasankeyf> [Erişim Tarihi: 02.07.2024]..
- Yüksel, A., ve Barut, D. (2023). Uluslararası çevre hukukunda sürdürülebilir kalkınma. *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, 2(3), 32-58.
- Zacarias, D. A., Williams, A. T., ve Newton, A. (2011). Recreation carrying capacity estimations to support beach management at Praia de Faro, Portugal. *Applied Geography*, 31(3), 1075-1081.
- Zhang, Y., Li X. (Robert), Su, Qin, Hu, Xingbao (2017) Exploring a theme park's tourism carrying capacity: A demand-side analysis. *Tourism Management* 59 (2017) 564-578.
- Zeithaml, V. A., Berry, L. L., ve Parasuraman, A. (1988). Communication And Control Processes İn The Delivery Of Service Quality. *Journal Of Marketing*, 52(2), 35-48.
- Zelenka, J., ve Kacatl, J. (2014). The Concept Of Carrying Capacity İn Tourism. *Amfiteatru Economic Journal*, 16(36), 641-654
- Zeynel Bey Türbesi. (T.Y.). Tdv İslâm ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zeynel-bey-turbesi> [Erişim Tarihi: 29 Ekim 2024].

EKLER

EK-1 Araştırmadan kullanılan ölçekler

EK-2 Etik kurul izin başvuru evrakları ve ölçek kullanım izinleri

EK-3 Etik kurul izin kararı

EK-4 Görüşme formu

EK-A.1: Aidiyet ölçeği**TURİST TAŞIMA KAPASİTESİ ALGISININ HİZMET ÇIKTILARINA ETKİSİ:
HASANKEYF ÖRNEĞİ**

Değerli katılımcı,

Bu Anket formu “Turistlerin Taşıma Kapasitesi Algısının Hizmet Çıktılarına Etkisi: Hasankeyf Örneği” isimli yüksek lisans tezi için veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Elde edilen veriler kesinlikle gizli tutulacak ve başka bir amaçla kullanılmayacaktır. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Ercan Kalkan
Batman Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

Doç. Dr. Reşat Arıca
Batman Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği
Tez Danışmanı

Aşağıda Hasankeyf'in Aidiyet hakkındaki düşünceleriniz sorulmuştur. İfadelerin sağındaki ifadeler katılım durumunuzu ortaya koymaktadır. Size uygun olan seçeneği ‘X’ işareti ile işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum.
Destinasyondaki turizm işletmeleri ile ilgili başkalarına olumlu düşünceler anlatacağım.					
Destinasyondaki turizm işletmelerini başkalarına önereceğim.					
Arkadaşlarımı destinasyondaki turizm işletmelerini tercih etmesi için teşvik edeceğim.					
Akrabalarımı destinasyondaki turizm işletmelerini tercih etmesi için teşvik edeceğim.					
Destinasyondaki hizmetlerin nasıl geliştirileceğine yönelik faydalı bir düşüncem olursa bunu hizmet sağlayıcılara ileteceğim.					
Destinasyondaki turizm işletmelerinden iyi hizmet alırsam bunun hakkında yorum yapacağım.					
Destinasyondaki deneyim esnasında herhangi bir problem ile karşılaştığımda bunu turizm işletmesinin bilmesini isterim.					
Destinasyondaki deneyim süresi esnasında diğer turistler yardıma ihtiyaç duyduğunda onlara destek olurum.					
Deneyim sürecinde diğer turistler turizm işletmesi kaynaklı sorun yaşadığında onlara yardımcı olurum.					
Deneyim sürecinde diğer turistlerin turizm işletmesi hizmetlerinden daha doğru faydalanması için onlara bilgi sunarım.					
Deneyim sürecinde diğer turistlere turizm işletmesi ile ilgili öneriler sunarım.					
Turizm işletmelerinin sunduğu hizmetler beklediğim gibi gerçekleşmezse bu duruma katlanırım.					
Turizm işletmeleri çalışanları deneyim esnasında hata yaparsa buna sabır gösteririm.					
Turizm işletmeleri hizmetlerinin sunumu beklediğimden uzun zaman alırsa bu durumu tolere ederim					

EK-A.2: Taşıma kapasitesi algısı ölçekleri

**TURİST TAŞIMA KAPASİTESİ ALGISININ HİZMET ÇIKTILARINA ETKİSİ:
HASANKEYF ÖRNEĞİ**

Değerli katılımcı,
Bu Anket formu “Turistlerin Taşıma Kapasitesi Algısının Hizmet Çıktılarına Etkisi: Hasankeyf Örneği” isimli yüksek lisans tezi için veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Elde edilen veriler kesinlikle gizli tutulacak ve başka bir amaçla kullanılmayacaktır. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Ercan Kalkan
Batman Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

Doç. Dr. Reşat Arıca
Batman Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği
Tez Danışmanı

Aşağıda Hasankeyf'in taşıma kapasitesi algısı hakkındaki düşünceleriniz sorulmuştur. İfadelerin sağındaki ifadeler katılım durumunuzu ortaya koymaktadır. Size uygun olan seçeneği “X” işareti ile işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum.
Hasankeyf'e ulaşım Kolaydır.					
Hasankeyf'te gezilecek yerlerle alakalı bilgilendirmenin yeterli olduğunu düşünüyorum.					
Hasankeyf'te temizlik hizmetlerinin (Sahil, ören yerleri vb.) yeterli olduğunu düşünüyorum.					
Hasankeyf'teki güvenlik hizmetlerinin yeterli olduğunu düşünüyorum.					
Hasankeyf'teki rekreasyon alanlarını rahatlıkla gezebilirim.					
Hasankeyf'te gezerken kalabalıktan rahatsız hissetmedim.					
Sayın katılımcı bu satırı boş bırakınız.					
Hasankeyf'te doğal alanlarda veya sahilde uygun olan sayıdan daha fazla ziyaretçi mevcuttur.					
Hasankeyf'e gelecek maksimum ziyaretçi sayısının belirlenmesi gerektiğini düşünüyorum.					
Hasankeyf'te ziyaretçi sayılarına bir sınırlama getirilmesi gerektiğini düşünüyorum.					
Hasankeyf'e daha az ziyaretçinin olduğu bir zamanda gelmek isterim.					
Sayın Katılımcı bu satırda “Kesinlikle Katılıyorum” kutucuğunu işaretleyiniz.					
Hasankeyf'teki ziyaretçi sayısı doğal alanlara zarar verebilecek düzeyde görünüyor.					
Hasankeyf'teki ziyaretçi sayısı Ilısu Barajını kirlitebilecek düzeyde görünüyor.					
Hasankeyf'teki ziyaretçi sayısı doğal güzelliklere zarar verebilecek düzeyde görünüyor.					
Kalabalıktan dolayı Hasankeyf'teki doğal güzelliklerin daha çabuk bozulacağını düşünüyorum.					

EK-A.3: Tekrar ziyaret niyeti ölçeği

**TURİST TAŞIMA KAPASİTESİ ALGISININ HİZMET ÇIKTILARINA ETKİSİ:
HASANKEYF ÖRNEĞİ**

Değerli katılımcı,
Bu Anket formu ‘‘Turistlerin Taşıma Kapasitesi Algısının Hizmet Çıktılarına Etkisi: Hasankeyf Örneği’’ isimli yüksek lisans tezi için veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Elde edilen veriler kesinlikle gizli tutulacak ve başka bir amaçla kullanılmayacaktır. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Ercan Kalkan
Batman Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

Doç. Dr. Reşat Arıca
Batman Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği
Tez Danışmanı

Aşağıda Hasankeyf’e Tekrar Ziyaret Niyeti hakkındaki düşünceleriniz sorulmuştur. İfadelerin sağındaki ifadeler katılım durumunuzu ortaya koymaktadır. Size uygun olan seçeneği ‘‘X’’ işareti ile işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum.
Hasankeyf beklentilerimi karşıladı					
Hasankeyf’i ziyaret etmelerini başkalarına da önereceğim.					
Hasankeyf’i tekrar ziyaret etmek isterim					
Hasankeyf ile ilgili olumlu söylemlerde bulunacağım.					

EK-A.4: Turist memnuniyeti ölçeği

**TURİSTLERİN TAŞIMA KAPASİTESİ ALGISININ HİZMET ÇIKTILARINA ETKİSİ:
HASANKEYF ÖRNEĞİ**

Değerli katılımcı,
Bu Anket formu ‘‘Turistlerin Taşıma Kapasitesi Algısının Hizmet Çıktılarına Etkisi: Hasankeyf Örneği’’ isimli yüksek lisans tezi için veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Elde edilen veriler kesinlikle gizli tutulacak ve başka bir amaçla kullanılmayacaktır. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Ercan Kalkan

Batman Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

Doç. Dr. Reşat Arıca

Batman Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği
Tez Danışmanı

Aşağıda Hasankeyf’in Turist Memnuniyeti hakkındaki düşünceleriniz sorulmuştur. İfadelerin sağındaki ifadeler katılım durumunuzu ortaya koymaktadır. Size uygun olan seçeneği ‘‘X’’ işareti ile işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum.
Halkı Misafirperverdir					
Halkı ile iletişime geçtik					
Halkı hoşgörülüdür					
Halkı yardımseverdir					
Hasankeyf’in turistik alanları temiz ve hijyeniktir.					
Beklenti ve ihtiyaçlarıma cevap vermiştir.					
Hasankeyf’i ziyaretimden çok keyif aldım.					
Hasankeyf’in koşulları çok tatmin edicidir.					
Kalabalık hissi duymadan gezme fırsatı buldum					
Hasankeyf’i gezerken diğer ziyaretçilerden rahatsızlık duymadım.					
Hasankeyf’te var olan turist yoğunluğundan memnunum.					

EK-A.5: Kişisel bilgiler

1.	Cinsiyetiniz	☐ Erkek		☐ Kadın		
2.	Medeni Durumunuz	☐ Bekar		☐ Evli		
3.	Yaşınız	☐ 18-25	☐ 26-35	☐ 36-45	☐ 46-55	☐ 56 yaş ve Üstü
4.	Öğrenim Durumunuz	☐ İlköğretim	☐ Ortaöğretim	☐ Lise	☐ Üniversite	
5.	Mesleğiniz	☐ İşçi ☐ Memur ☐ Esnaf ☐ Emekli ☐ Serbest Meslek ☐ Ev Hanımı ☐ Diğer:.....				
6.	Ortalama Geliriniz	☐ 17001 TL'den az	☐ 10001-15000 TL	☐ 15001-25000 TL	☐ 25001 TL ve Üstü	
7.	Bugüne kadar Hasankeyf'i kaç kez ziyaret ettiniz	:.....				
8.	Ziyaret Biçiminiz	☐ Konaklamalı Ziyaret		☐ Günübürlük Ziyaret		
9.	Hasankeyf'i ziyaret etmenizi sağlayan nedenlerinizi belirtiniz.	☐ Baraj Gölü ☐ Doğal Çevre ☐ Tarihi Eserler ☐ Yerel Halkın Misafirperverliği ☐ Konaklama Olanakları ☐ Diğer:.....				
10.	Lütfen size göre Hasankeyf'in turistik kaynaklarına zarar veren faktörleri işaretleyiniz.	☐ Bakımsızlık ☐ Gelişmişlik Düzeyi ☐ Plansız Gelişme ☐ Ziyaretçi Davranışları ☐ Ziyaretçi Sayısının Fazlalığı ☐ Denetim Eksikliği ☐ Doğal Çevre Tahribatı				
11.	Hasankeyf'teki çevre tahribatını puanlayınız. (0' Düşük 10' en yüksek)	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10				
12.	Yerel halkın sizi rahatsız eden davranışları var mıdır? Varsa en çok rahatsız olduğunuz davranışlarını belirtiniz.	☐ Kaba olmaları	☐ Küçümseyici Olmaları	☐ İlgisiz Olmaları	☐ Farklı Fiyat tarifeleri uygulamaları	

EK- 2 Etik Kurul Başvuru Evrakları ve Ölçek Kullanım İzinleri

T.C.

BATMAN ÜNİVERSİTESİ ETİK KURULU BAŞKANLIĞINA

“Turistlerin taşıma Kapasitesi Algısının Hizmet Çıktılarına Etkisi: Hasankeyf Örneği”
başlıklı Yüksek Lisans Tez araştırmasının komisyonunuzda değerlendirilmesi için gereğini arz ederim.

09/07/20234

Proje Yürütücüsü
Doç. Dr. Resat ARICA

Ekler:

- 1- Başvuru Formu
- 2- Taahhütname

ÇIKAR İLİŞKİSİ OLMADIĞINA DAİR

TAAHHÜTNAME

BATMAN ÜNİVERSİTESİ ETİK KURUL BAŞKANLIĞINA

Bu araştırmanın planlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve yayınlanması aşamalarında finansmanı sağlayan kuruluşlarla, araştırmayı yapacağımız yer ve kişilerle ticari, politik veya kişisel nedenlerle araştırmanın bilimsel ya da etik yönlerine zarar verebilecek hiçbir bağlantımızın olmadığını beyan ederiz.

Sorumlu Araştırmacı:
1- Doç. Dr. Reşat ARICA

2- Ercan KALKAN

Tarih:
09.07.2024

09.07.2024

İmza:
Reşat Arica
Ercan Kalkan

	T.C. BATMAN ÜNİVERSİTESİ ETİK KURULU BAŞVURU FORMU	Doküman No	FR-385
		İlk Yayın Tarihi	08.11.2022
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa No	1 / 11

A. ARAŞTIRMA

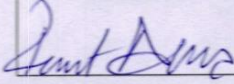
A.1. Araştırmanın açık adı: Turistlerin Taşıma Kapasitesi Algısının Hizmet Çıktılarına Etkisi: Hasankeyf Örneği	
A.2. İlk başvuru mu?	Evet X Hayır ☐
Hayır ise, kaçınıcı başvuru ise rakamla yazınız	
A.3. Araştırma pediatrik araştırma planının bir parçası mı?	Evet ☐ Hayır X
A.4. Araştırmanın Türü	
A.4.1. Bireysel araştırma projesi	☐
A.4.2. Doktora Tezi	☐
A.4.3. Uzmanlık Tezi	
A.4.4. Yüksek Lisans Tezi	X
A.4.5. Diğer (belirtiniz)	

B. DESTEKLEYİCİ

B.1. Araştırmanın Destekleyicisi Var mı? (mevcut veya planlanan) ?	Evet ☐ Hayır X
Evet ise,	
B.1.1. Üniversite(BAP)	☐
B.1.2. TÜBİTAK	☐
B.1.3. DPT	☐
B.1.4. Uluslar arası (belirtiniz)	☐
B.1.5. Araştırmacının Kendisi	☐
B.1.6. Diğer (belirtiniz)	☐
*Çalışma için gereken bütçe araştırmacı tarafından sağlanacak ise tüm sorumluluk sorumlu araştırmacıya aittir.	

C. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

C.1.	Çalışma alanını belirtiniz: Turizm İşletmeciliği
C.2.	Araştırma, çalışmanın amacını gizli tutmayı gerektiriyor mu? Evet ☐ Hayır X
C.2.1.	Evet ise, lütfen belirtiniz:
C.3.	Araştırma, gönüllünün fiziksel ve ruhsal sağlığını tehdit edici sorular içeriyor mu? Evet ☐ Hayır X
C.3.1.	Evet ise, lütfen belirtiniz:
C.4.	Gönüllü katılımını olumsuz yönde etkileyecek herhangi bir durum mevcut mu? Evet ☐ Hayır X
C.4.1.	Evet ise, lütfen belirtiniz:
C.5.	Araştırmanın tasarımı
C.5.1.	Gözlemsel Evet ☐ Hayır ☐

HAZIRLAYAN	KONTROL EDEN	ONAYLAYAN
		

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU BAŞVURU FORMU**

Doküman No	FR-385
İlk Yayın Tarihi	08.11.2022
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	00
Sayfa No	2 / 11

C.5.2.	Metodolojik	Evet ☒	Hayır ☐
C.5.3.	Etkililik	Evet ☐	Hayır ☐
C.5.4.	Diğer ise, belirtiniz:		

C6	Araştırmada kullanılan veri toplama yöntemi (Uygun olan kutu/kutuları işaretleyiniz.)	
C.6.1	Anket	☒
C.6.2	Mülakat	☒
C.6.3	Gözlem	☐
C.6.4	Dosya taraması (retrospektif)	☐
C.6.5	Bilgisayar ortamında test uygulaması	☐
C.6.6	Görüntü kaydı	☐
C.6.7	Ses kaydı	☐
C.6.7.1	Biyolojik materyal üzerinde yapılan çalışma	
C.6.7.2	In vivo çalışma	☐
C.6.7.3	In vitro çalışma	☐
C.6.8	Ex vivo çalışma	☐
C.6.9	Post-mortem	☐
C.6.10	Diğer ise, belirtiniz....:	

C.7. ARAŞTIRMANIN ÖZETİ

Giriş

Turizm kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından taşıma kapasitesi önem arz eden bir kavramdır. Destinasyonların sahip olduğu çevresel, sosyo-kültürel, psikolojik ve ekonomik çekicilikleri oluşturan kaynakların belirli bir taşıma kapasitesi vardır. Taşıma kapasitesi, sahip olunan kaynakların zarar görmeden ve yitirilmeden kullanılmasını ifade eder. Turistik bölgedeki çekiciliklerin taşıma kapasitesi aşılarak zarar görmesi, müşteri tarafından algılanan hizmet çıktıların etkilemekte, müşterilerin deneyimden kaynaklı memnuniyetleri ve deneyime yönelik sadakat ve adiyetlerini azaltmakta ve zaman içerisinde bölgenin tercih edilme düzeyi kısıtlı kalmaktadır. Bu bağlamda taşıma kapasitesinin turistik bölgenin sürdürülebilir rekabet gücü elde etmesi açısından önemli bir değişken olduğu açıktır.

Hasankeyf; Ilısu Barajı projesiyle sular altında kalıp, başka bir yere konumlandırılan turistik bölgedir. Hasankeyf'in yeniden yapılanması bölgeye yönelik tur planlamalarında taşıma kapasitesinin gözetilmesini elzem kılmaktadır. Çünkü, yeniden yapılanmanın etkisi ile gerek altyapı gerekse üstyapı olanakları sınırlı olan bölgeye turistlerin sınır olmaksızın ziyareti taşıma kapasitesinin aşılmasına yol açabilecektir. Bu durum bölgedeki çekiciliklerin tahribatına, deneyim esnasında turist memnuniyetsizliğine, aidiyet davranışlarına ilişkin olumsuz duygular oluşmasına ve ilerleyen süreçlerde bölgenin turistler tarafından yeniden tercih edilmemesine neden olabilecektir. Bundan ötürü bölgeye seyahatlerde taşıma kapasitesinin gözetilmesi, bölgenin rekabet gücü ve sürdürülebilir gelişim dinamiklerini harekete geçirmek açısından önemlidir.

HAZIRLAYAN	KONTROL EDEN	ONAYLAYAN

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU BAŞVURU FORMU

Doküman No	FR-385
İlk Yayın Tarihi	08.11.2022
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	00
Sayfa No	3 / 11

Çalışmanın Gerekçesi ve Amacı

Araştırma ile turistlerin taşıma kapasitesi algısının hizmet çıktıları üzerindeki etkisini ölçmek amaçlanmaktadır. Bu Kapsamda Hasankeyf ilçesinin yeniden yapılanma süreci dikkate alınarak bölgedeki taşıma kapasitesinin gözetilme durumu incelenecektir.

Kapsam

Batman'ın Hasankeyf ilçesine seyahat eden tursitler araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır.

	Gönüllülerin araştırmaya dahil edilme kriterleri (Maddeler halinde sıralayınız.) (Varsa, kontrol grubu olarak, sağlıklı gönüllüler için de ayrı sıralama yapılmalıdır.)
1.	Hasankeyf'i ziyaret eden yerli ziyaretçiler
2.	
3.	
	Gönüllülerin araştırmaya dahil edilmeme kriterleri (Maddeler halinde sıralayınız.) (Varsa, kontrol grubu olarak, sağlıklı gönüllüler için de ayrı sıralama yapılmalıdır.)
1.	18 yaş altı turistler
2.	
3.	

Uygulanacak Yaklaşım ve Yöntemler:

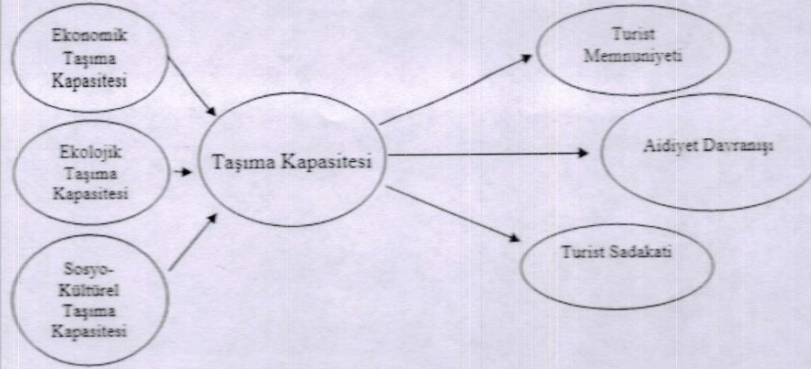
Araştırmada karma araştırma yöntemi kullanılacaktır. Verilerin toplanmasında nicel veri toplama aracı anket ve nicel veri toplama aracı görüşme tekniğinden yararlanılacaktır. Araştırmanın örneklemini Hasankeyf destinasyonu ziyaret eden yerli turistler oluşturmaktadır. Ankette beşli (5'li) likert ölçeğinin kullanılacaktır. Anket ve görüşmelerin neticesinde elde edilmiş bilgiler doğrultusunda doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör analizi ile model değişkenlerinin belirlenmesi ve doğrulanması, yapısal eşitlik modellemesi ve model değişkenleri arasındaki bağlantı tespit edilecektir. Araştırma modeline ait bilgiler aşağıda belirtilmiştir (Bkz: Şekil 1).

HAZIRLAYAN	KONTROL EDEN	ONAYLAYAN

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU BAŞVURU FORMU

Doküman No	FR-385
İlk Yayın Tarihi	08.11.2022
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	00
Sayfa No	4 / 11

Şekil 1: Araştırma Modeli

Tez çalışmasında taşıma kapasitesi ve müşteri aidiyet davranışı değişkenleri arasındaki ilişki incelenecektir. Araştırmada kullanılacak anketler ve anketlere ilişkin izinler Etik Kurul Başvuru Formu ekinde sunulmuştur.

Literatür

1. Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilir gelişim, 20. yüzyılın sonlarından günümüze kadar dünya çapında yaygın olarak kullanılan yol gösterici bir ilke ve kapsayıcı bir kavram olarak kabul edilir. Sürdürülebilir gelişim kavramı Türkçeye İngilizce 'de yer alan "Sustainable Development" sözcüğünün çevirisi olarak geçmiştir. 1972 yılında Uluslararası Doğayı Koruma Birliği'nin yayınladığı Dünya Koruma Stratejisi adlı yayında "gelecekteki kapasite ve fırsatları sınırlamadan, bugünün ihtiyaçlarının karşılanması" olarak tanımlanan sürdürülebilir gelişim, bu gelişimiyle ilk defa bir kavram olarak kullanılmıştır (Demir, 2013: 69).

2. Sürdürülebilir Gelişimin Boyutları

Sürdürülebilir gelişim, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlar içeren özet bir kavramdır. Bu boyut, insanların mevcut ve gelecek nesiller için yaşanabilir bir dünya sağlamak için dengeli bir şekilde ele alınmasını sağlar. Sürdürülebilirlik; kalkınma ve çevre arasındaki ilişkinin düzeyli ve dengeli bir şekilde sürdürülmesi açısından önemli kabul edilebilir (Rogers vd., 2012: 22).

3. Sürdürülebilir Gelişim ve Turizm İlişkisi

Sürdürülebilir turizm anlayışı, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerin turizm planlamasına entegre edilmesi ve uygulanması sürecinde birtakım zorluklar doğurmaktadır. Bu süreç turizm sektöründeki çeşitli paydaşların tutum ve geleneklerinin değişmesini gerektirmektedir.

HAZIRLAYAN

KONTROL EDEN

ONAYLAYAN

[Signature]

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU BAŞVURU FORMU

Doküman No	FR-385
İlk Yayın Tarihi	08.11.2022
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	00
Sayfa No	5 / 11

Sürdürülebilir turizme yönelik değişim süreçlerine paydaşların katılımı zorunludur ve bu katılım, paydaşlar arasında yeni etkileşim ve iş birliği modellerinin oluşmasına yol açmaktadır (Kemel, 2005: 155).

4. Taşıma Kapasitesi

Taşıma kapasitesi bir destinasyonun niteliklerini ve sürdürülebilirliğini koruyarak var olan duruma katlanma ve karşılama gücü olarak tanımlanmaktadır (Çavuş, 2002; Göktuğ vd., 2013; Yılmaz, 2022). Bu kavramın 1936 yılında bir kargo gemisinin güvenli bir şekilde yüklenebileceği yük miktarını tahmin etmek için kullanıldığı bilinmektedir. Zamanla taşıma kapasitesi kavramı insanın çevre ile ilişkisini ölçmek amacı ile kullanılmaya başlanmıştır. Taşıma kapasitesi literatürde belli boyutlar kapsamında değerlendirilmektedir.

Taşıma kapasitesi kavramı turizm alanında çoğunlukla turist taşıma kapasitesi ve ziyaretçi taşıma kapasitesi biçiminde açıklanmaktadır. Fakat ziyaretçilerin destinasyon üzerindeki olumsuz yönlerini tespit etmek amacı ile kavramın boyutlarını var eden farklı taşıma kapasitesi boyutlarından bahsetmek olağandır (Bayram vd., 2020). Ünlüöner ve Tokmak (2009) bu boyutları (i) sosyal taşıma kapasitesi, (ii) çevresel (ekolojik) taşıma kapasitesi, (iii) ekonomik taşıma kapasitesi, (iv) fiziksel taşıma kapasitesi ve (v) algısal taşıma kapasitesi olarak kümeleştirmişlerdir. Taşıma kapasitesi çeşitleri ile ilgili kesin görüş sağlanamamış olsa da genel itibarı ile bu kavram dört alt sınıfta kategorize edilmektedir (Sonuç, 2014).

5. Turizmde Taşıma Kapasitesi

Turizm insan kaynaklı bir sektördür. Meydana gelme şekliyle sürekli gelişen, büyüyen ve çevreyi etkileyerek değişime sebep olan bir yapıdadır. Bundan dolayı turistik faaliyetlerin Biyoçeşitlilik üzerinde etkileri olduğu bilinmektedir (Deniz, 2019: 330). Taşıma kapasitesi kavramı turizmin insan ve çevre üzerinde yarattığı etkiyi en aza indirgeyerek kaynaklar açısından sürdürülebilirliği sağlamayı amaçlar. Turizmin sosyal, psikolojik, ekonomik çevresel alanlar üzerindeki etkilerine bir sınır belirlemek taşıma kapasitesi kavramı ile mümkün olmuştur. Bu açıdan bakıldığında turizm ile taşıma kapasitesi kavramının sürdürülebilirlik açısından önem arz eden bir ilişki içerisinde olduğu kabul edilir. 90'lı yıllarda turizmin hızla büyümesiyle beraber ekoloji ve Biyoçeşitlilik üzerindeki olumsuz etkileri fark edilmiş ve bu durum sürdürülebilir kalkınmanın Brundland Raporunda açıklanmasıyla da açığa çıkmıştır (Çavuş ve Tannisevdi, 2000; 51).

6. Turizmde Taşıma Kapasitesi Türleri

Çavuş (2002) tarafından yapılan araştırmada, "Turistik Merkezlerin Taşıma Kapasiteleri ile Yaşam Evreleri Arasındaki İlişkiler ve Kuşadası Örneğinde Değerlendirme" başlıklı çalışmada, taşıma kapasitesi türlerinin farklı bir perspektifte ele alındığı tespit edilmiştir. Araştırmada, taşıma kapasitesinin beş ayrı türü üzerinde durulmuştur: Ekolojik taşıma kapasitesi, Fiziksel taşıma kapasitesi, Ekonomik taşıma kapasitesi, Toplumsal taşıma kapasitesi ve Psikolojik taşıma kapasitesi. Vishwambhar (2018) tarafından yapılan araştırmada, turizmde taşıma kapasitesi doğal-ekolojik, ekonomik-politik ve sosyo-demografik alt boyutlarıyla değerlendirilmiştir.

HAZIRLAYAN	KONTROL EDEN	ONAYLAYAN

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU BAŞVURU FORMU

Doküman No	FR-385
İlk Yayın Tarihi	08.11.2022
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	00
Sayfa No	6 / 11

7. Memnuniyet

Kişisel beklentilerin karşılanması sonucunda kişide oluşan olumlu duygu hali memnuniyet olarak tanımlanabilir (Gety ve Thopson, 1994: 9). Memnuniyet bu açıdan beklentilerle doğrudan ilişkili olarak kabul edilebilir. Memnuniyetin duygusal bir durumdan kaynaklı olmasından sebep kişiden kişiye değişim göstermesi doğal karşılanmalıdır (Asmadilli, 2015: 15) göre kişiden kişiye değişiklik gösteren memnuniyet kavramı, genel itibariyle tüketimden sonra gösterilen davranışlarla ölçülür. (Özveren, 2010) aynı doğrultuda benzer bir yaklaşım ile memnuniyetin müşteriler tarafından gösterilen tepki ve davranış olduğu dile getirilmiştir. Turizm yıllar itibariyle sürekli artış gösteren bir sektör olma özelliği taşır (Kılıç, Pelit, 2015: 113). Turizm sektörünün tüketici grubunda yer alan turistlerin seyahatlerindeki en önemli hususlardan biri beklenti olarak kabul edilebilir. Turistlerin gittikleri yere yönelik beklentilerine karşılık olarak, karşılaştıkları sonuç ise memnuniyet kavramıyla ilişkilidir. Bir seyahat faaliyeti olan turizm, seyahat eden müşterilerin seyahatle ilgili deneyimleri sonucu sergiledikleri davranışlardan kolayca anlaşılabilir. (Dunn Ross ve IsoAhola, 1991). Diğer sektörlerle benzer şekilde turizmde de kişisel beklentiler sonucu hissedilen hizmetler ile müşteri memnuniyeti arasında ters ilişki vardır (Kılıç ve Pelit, 2004: 115). Dolayısıyla beklentilerin minimuma indirilmesi, memnuniyeti maksimuma çıkarabilir.

8. Sadakat

Müşterinin, mal veya hizmete karşı ilişkisini sürdürme isteği sadakat olarak tanımlanabilir (Rauyruen ve Miller, 2007:23). Temel manasıyla sadakat; kişinin samimi, içten, sağlam bir dostluk ve güçlü bir bağlılıkla kendini karşıya bağlı hissetmesidir (Koç, 2002: 49). Müşteri sadakatini; ürün ya da hizmetin ne olursa olsun müşteri tarafından yeniden satın almak istenmesi olarak açıklamaktadır. Müşterinin beklentilerine karşılık almış olduğu sonuç memnuniyeti gösterirken, memnuniyetin sağlanması ise sadakati doğurabilir (Demir, Türkmen, 2022: 649). Turizm temeline insan olan ve insan ile gelişen bir sektör olduğu kabul edilebilir (Hayta, 2008: 39). Böylelikle insanların duygusal tepkilerinden ve davranışlarından etkilenmesi kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla sadakatin insanda var olan bir his olduğu kabul edilirse, bu hissin oluşmasındaki ana etkenin de kişinin ziyaret ettiği destinasyonda elde ettiği izlenim ve memnuniyet düzeyi sonucu oluşabileceği veya oluşmayacağı anlaşılabilir. Turizm bölgelerinin değerlendirilmesinde sadakat algısı önemli bir unsur olarak kabul edilebilir (Yazıt ve Bayram, 2022: 103). Destinasyon sadakatini kazanan ziyaretçinin, turizm bölgesini başka kişilere önerme ve bölgede etkilendiği unsurları başkalarına aktarma alışkanlığı kazanması destinasyon için kazanım olarak görülebilir (Yılmaz, 2011).

9. Aidiyet Davranışı

Tüketici aidiyetini araştıran çalışmalar 50 yılı süren bir maziye sahiptir. Bu araştırmalardan elde edilen sonuca göre aidiyet "tercih edilen bir ürünü tekrar satın almak veya yeniden sahiplenmeye yönelik derin bağlılık duygusu" olarak tanımlanır (Jeong ve Kim, 2020). Aidiyet kavramı, ayrı disiplinler aracılığı ile farklı açılardan işlenmiş ve değerlendirilmiştir. Çoğunlukla psikoloji, sosyoloji, beşeri coğrafya, pazarlama ve yönetim alanlarındaki araştırmacılar aidiyetle ilgili araştırmalar yapmışlardır. Bu açıdan aidiyet araştırmaları çok disiplinli esaslara dayanır. Turizm alanında ise aidiyetle ilgili çalışmaların söz konusu disiplinlere göre daha yeni olduğu kabul edilebilir. Turizm alanında çoğunlukla kullanıla gelen aidiyet kavramının "bir yere ait olma anlamı taşıyan" yer aidiyeti kavramı ile tasvir edilmektedir (Yılmazdoğan, 2017: 52). Apak (2023: 71)

HAZIRLAYAN	KONTROL EDEN	ONAYLAYAN

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU BAŞVURU FORMU**

Doküman No	FR-385
İlk Yayın Tarihi	08.11.2022
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	00
Sayfa No	7 / 11

yapmış olduğu araştırmada destinasyon aidiyetinin iki boyuttan oluştuğunu dikkat çekip bunların; destinasyon bağımlılığı ve destinasyon özdeşliği olduğunu dile getirmiştir. Destinasyon bağımlılığı; var olan destinasyona yakın destinasyonlara karşı turistlerin aynı destinasyonu seçmesiyle izah edilir. Destinasyon özdeşliği ise turistlerin bilerek veya bilmeyerek his, fikir, seçenek, beklenti gibi pozisyonlarını seçeceği destinasyona göre düzenlemesidir (Giritlioğlu ve Öksüz, 2016).

10.Hasankeyf İlçesinin Tarihçesi

Hasankeyf, Dicle Nehri kıyısındaki stratejik konumu ile tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış köklü bir yerleşim yeridir. Artuklu ve Eyyubi devletlerinin başkentliğini yapmış olan Hasankeyf, günümüzde Türkiye sınırları içerisinde yer almaktadır. Bölge sırasıyla Asurlular, Urartular, Persler, Romalılar ve Bizanslılar tarafından hakimiyet altına alınmıştır.

11.Hasankeyf İlçesi Nüfus, Sosyal Yapı ve Ekonomik Hayat

Hasankeyf 1990 yılında Batman iline bağlı bir ilçe merkezi haline gelmiştir. 1935 yılında 1425 olan nüfusu 1990 sayımına göre 4399'a ulaşmıştır. 2023'teki verilere göre Hasankeyf'in toplam nüfusu 7969'dur. Bunların 4.161'i erkekken, 3.808 da kadındır.

12.Tez Eseri'nin Önemi

Turizm; doğal, tarihi ve kültürel kaynakların kullanılması ile icra edilen aktivitelerden oluşur. Hasankeyf tarihi dokusu ile Batman için turizm açısından önemli bir destinasyondur. İhsu barajı projesi ile sular altında kalıp başka bir yere konumlandırılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, yeni destinasyonun planlı olarak yapılması çevre tahribatının az olmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda taşıma kapasitesi gibi sürdürülebilir gelişimi yöneten dinamiklerin incelenmesi önemlidir. Taşıma Kapasitesi algısının ölçümü ile turistik talep planlamasına yönelik çerçeve sunulacak buna ek olarak, taşıma kapasitesi ve turist aidiyeti, turist memnuniyeti ve turist sadakati incelenerek literatüre katkı sunulacaktır.

KAYNAKÇA

1. Arica, R., & Kozak, R. (2018). Seyahat Acentalarında Müşterilerin Üretime Katılım Davranışının Algılanan Hizmet Çıktılarına Etkisi. *Seyahat Ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 15(3), 684-702.
2. Asmadili, V. U. (2015). Paket turlarda müşteri memnuniyetini artırma aracı olarak algılanan riskin azaltılmasında turist rehberinin rolü (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
3. Çavuş, Ş. ve Tanrısevdi, A. (2000). "Sürdürülebilir Turizm ve Yerel Ölçekli Bir Sürdürülebilir Turizm Gelişme Modeli Önerisi", *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, Eylül-Aralık: 149-159.
4. Demirci, B., Yılmaz, İ., & Oğuz, Y. E. (2020). Aşırı Turizmin Kent Yaşam Memnuniyetine Etkisi: Eskişehir Odunpazarı Örneği (The Effect Of Overtourism On Urban Life Satisfaction: The Case Of Eskişehir Odunpazarı). *Journal Of Tourism & Gastronomy Studies*, 8(Special Issue 4), 204-217.

HAZIRLAYAN 	KONTROL EDEN	ONAYLAYAN
----------------	--------------	-----------

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU BAŞVURU FORMU**

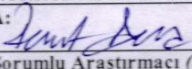
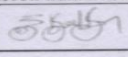
Doküman No	FR-385
İlk Yayın Tarihi	08.11.2022
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	00
Sayfa No	8 / 11

5. Demir, Cengiz ve Çevirgen, Aydın. (2006a). Ekoturizm Yönetimi. (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
6. Deniz, T. (2019). Turizm ve biyoçeşitlilik. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(3), 323-339.
7. Lee, H., Lee, Y., & Yoo, D. (2000). The determinants of perceived service quality and its relationship with satisfaction. Journal of Services Marketing, 14(3), 217– 231.
8. Rogers, Peter, Kazi F. Jalal, Bindu N. Lohani, Gene M. Owens, Chang-Chung Yu, Christian M. Dufournaud, and Jun Bi. Measuring Environmental Quality in Asia. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1997.
9. Mehmetoglu, M., ve Engen, M. (2011). Pine and Gilmore's concept of experience economy and its dimensions: an empirical examination in tourism. Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism, 12(4), 237-255.
10. Özveren YS (2010) Müşteri Memnuniyeti Ve Hizmet Kalitesi İlişkileri: Mersin İlindeki 4 Ve 5 Yıldızlı Oteller Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ve Otelcilik Ana Bilim Dalı, Mersin.
11. Getty, JM ve Thompson, KN (1994). Konaklama kalitesi algılarını ölçeklendirmeye yönelik bir prosedür. Otelcilik Araştırma Dergisi , 18 (2), 75-96.
12. Giritlioğlu, İ., ve Öksüz, E. N. (2016). Turizmde Destinasyon Marka İmajı Ve Destinasyon Aidiyeti: Gaziantep İli Üzerine Bir Alan Araştırması. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 6(15), 270-290.
13. Rauyruen P., Miller K.E., (2007), "Relationship Quality as a Predictor of B2B Customer Loyalty", Journal of Business Research, Sayı: 60, s.21-31.
14. Hayta, A. B. (2008). Turizm Pazarlamasında Tüketici Satın Alma Süreci Ve Karşılaşılan Sorunlar. Kastamonu Eğitim Dergisi, 16(1), 31-48.
15. Kılıçoğlu, P. (2005). Türkiye'nin çevre politikalarında sürdürülebilir gelişme. Turhan Kitabevi.
16. Ünlüöner, K. ve Tokmak, C. (2009). Topkapı Sarayı'nda Çalışanlar ve Ziyaretçilerin Sosyal Taşıma Kapasitesine Yönelik Değerlendirmeleri. İşletme Araştırmaları Dergisi, 1/1 17-30
17. Yılmaz, B. (2022). Sapanca destinasyonunda taşıma kapasitesi: Turist memnuniyeti ve yerel halk algısı üzerine bir araştırma (Master's thesis)
18. Yılmaz, H. (2011). Destinasyon Sadakatini Etkileyen Faktörler: Belek Golf Turizmi Uygulaması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
19. Yılmazdoğan, O. C. (2017). Destinasyon Aidiyeti ve Öncüllerinin Destinasyon Sadakati Üzerindeki Etkisi, (Doktora Tezi). Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
20. Yi, Y., & Gong, T. (2008). If employees "go the extra mile", do customers reciprocate with similar behavior? Psychology and Marketing, 25, 961–986.

HAZIRLAYAN	KONTROL EDEN	ONAYLAYAN

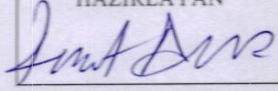
	T.C. BATMAN ÜNİVERSİTESİ ETİK KURULU BAŞVURU FORMU	Doküman No	FR-385
		İlk Yayın Tarihi	08.11.2022
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa No	9 / 11

D. ARAŞTIRMACILAR

D.2. Sorumlu Araştırmacı (tek merkezli araştırmalar için) (Tez Danışmanı veya Bilimsel Araştırma Yürütücüsü) Gerekliğinde Bu Bölümü Çoğaltınız)	
D.2.1. Adı: Reşat	
D.2.2. Soyadı: Arica	
D.2.3. Unvan: Doç. Dr.	
D.2.4. Uzmanlık alanı: Turizm İşletmeciliği, Turizm Pazarlaması, Sürdürülebilir Turizm	
D.2.5. İş adresi: Batman Üniversitesi	
D.2.6. E-posta adresi: resat.arica@batman.edu.tr	
D.2.7. Telefon numarası: 090 553 372 26 85	
İMZA:	
D.2. Sorumlu Araştırmacı (tek merkezli araştırmalar için) (Tez Danışmanı veya Bilimsel Araştırma Yürütücüsü) Gerekliğinde Bu Bölümü Çoğaltınız)	
D.2.1. Adı: Ercan	
D.2.2. Soyadı: KALKAN	
D.2.3. Unvan: Yüksek Lisans Öğrencisi	
D.2.4. Uzmanlık alanı: -	
D.2.5. İş adresi: Batman Üniversitesi	
D.2.6. E-posta adresi: ercan.kalkan@batman.edu.tr	
D.2.7. Telefon numarası: 090 534 303 01 01	
İMZA:	

E. ARAŞTIRMAYA KATILAN MERKEZ/MERKEZLER ve SÜRESİ

E.1. Araştırma Merkezi	
E.1.1. Tek Merkez	Evet ☒ Hayır ☐
E.1.2. Birden Çok Merkez	Evet ☐ Hayır ☒
Ülkemizde öngörülen merkez sayısı ve isimlerini belirtiniz: (Anabilim Dalı veya Bölümü)	
1.	
2.	
E.1.3. Bu araştırma başka ülkelerde de yürütülecek mi?	Evet ☐ Hayır ☒
Evet ise, lütfen belirtiniz:	
E.1.4. Çalışma kapsamında toplanan materyallerin, yurt içi veya yurt dışı başka bir kuruma gönderilmesi planlanıyor mu?	Evet ☐ Hayır ☒
E.1.4'e cevabınız evet ise, sebebini açıklayınız: []	
www.titck.gov.tr adresinde yer alan güncel biyolojik materyal transfer antlaşmasını başvuru dosyasına ekleyiniz.	
E.2. Araştırma süresi (ay olarak):	Ay
E.2.1. Araştırmanın ülkemizde tahminen ne kadar süreceğini belirtiniz:	4
E.2.2. Varsa, araştırmada yer alan bütün ülkelerde araştırmanın tahminen ne kadar süreceğini belirtiniz:	
E.3. Araştırmaya başlamak için önerilen tarih	Tarih

HAZIRLAYAN	KONTROL EDEN	ONAYLAYAN
		

	T.C. BATMAN ÜNİVERSİTESİ ETİK KURULU BAŞVURU FORMU	Doküman No	FR-385
		İlk Yayın Tarihi	08.11.2022
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa No	10 / 11

E.3.1. Ülkemizdeki tarihi belirtiniz:	15.01.2024
E.3.2. Varsa, diğer ülkelerdeki tarihi belirtiniz:	

F. VERİ TOPLANMASI PLANLANAN MERKEZLER (Gerektiğinde sayıyı arttırınız.)

I	
*Veri toplanacak yerlerden gerekli izni almak sorumlu araştırmacıya aittir.	

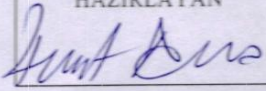
G. ETİK KURUL BAŞVURU KONTROL LİSTESİ

G.1	Başvuru Dilekçesi	Evet X	Hayır ☐
G.2	Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu/Formları (BGOF) (Varsa, kontrol grubu olarak, sağlıklı gönüllüler için de BGOF örneği hazırlanmalıdır. Pediatrik çalışmalarda, hem çocuklar (okuma-yazma bilen) ve hem de ebeveynleri için ayrı ayrı hazırlanan BGOF örnekleri, başvuru dosyasında yer almalıdır.	Evet X	Hayır ☐
G.3	Çıkar İlişkisi Formu	Evet X	Hayır ☐
G.4	Ölçek ve/veya Anket örnekleri (varsa)	Evet X	Hayır ☐
G.5	Ölçek/anket kullanım izni alındı mı? (ölçeği geliştiren kişi veya kurumdan) Evet ise izinleri dosyanıza ekleyiniz Hayır ise nedeni.....	Evet X	Hayır ☐
G.6	Biyolojik Materyal Transfer Formu (BMTF) (varsa)	Evet ☐	Hayır X
G.7	Covid-19 ile ilgili yapılacak çalışmalarda Sağlık Bakanlığı'ndan bilimsel çalışma onayı alındı mı? (Evet ise dosyanıza ekleyiniz)	Evet ☐	Hayır X
G.8	Elektronik ortamda hazırlanmış Başvuru Formu (CD, USB bellek, vb) (kurum dışı başvuruları için)	Evet ☐	Hayır X

H. BAŞVURU SAHİBİNİN İMZASI

İşbu başvuru formuyla, şahsım / başvuru sahibi adına (lütfen geçerli olmayan ifadelerin üzerini yanına tarih ve paraf atarak çiziniz):

- Bu projenin eş zamanlı olarak başka bir etik kurula sunulmadığını,
- Başvuru dosyasında yer alan bilgilerin doğru olduğunu,
- Araştırmanın protokole, ilgili mevzuata, Batman Üniversitesi Etik Kurul Yönergesine, güncel kılavuzlara, güncel Helsinki Bildirgesi ve İyi Klinik Uygulamaları ilkelerine uygun olarak gerçekleştirileceğini,
- Önerilen klinik araştırmanın gerçekleştirilebilir nitelikte olduğunu,

HAZIRLAYAN 	KONTROL EDEN	ONAYLAYAN
---	--------------	-----------

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU BAŞVURU FORMU**

Doküman No	FR-385
İlk Yayın Tarihi	08.11.2022
Revizyon Tarihi	
Revizyon No	00
Sayfa No	11 / 11

- Araştırma ekibini (laboratuvar ekibi dahil) araştırma hakkında bilgilendirdiğimi,
- Araştırmanın Etik Kurul tarafından onaylandığı tarihten itibaren 6 (altı) ay içinde başlatılmadığı veya araştırmadan vazgeçildiği durumda, konu ile ilgili olarak Kurulunuza bilgilendireceğimi,
- Araştırma ekibinde ortaya çıkacak değişiklikler ve araştırma protokolünde amaç, yöntem, başlık vb gibi değişikliklerde, sözkonusu değişikliğin gerçekleştirilmesinden önce, durumu Kurulunuza bildireceğimi,
- Araştırma kapsamında yapılacak test, laboratuvar tetkikleri, hekim muayenesi, kimyasal madde ve tıbbi cihazların kullanımı, vb işlem bedellerinin; kamuya ait fon, Sosyal Güvenlik Kurumu ve bütçelerden veya özel sağlık sigortalarından karşılanmayacağını araştırmaya iştirak etmiş gönüllülere ödettirilmeyeceğini veya hastane döner sermayesine yansıtılmayacağını, söz konusu bedellerin projeyi destekleyen kuruluş veya tarafımdan karşılanacağını,
- Araştırmanın her türlü maddi (destekleyicinin karşıladığının dışındaki giderler) ve hukuki sorumluluğunu üstlendiğimi **taahhüt ederim.**

Etik Kurula Başvuruda Bulunan Başvuru Sahibi (koordinatör/sorumlu araştırmacı)

Tarih: 10.07.2024

İmza: *[Signature]*

El yazısıyla adı, soyadı: **RESAT AZİCA**

Başvuru formundaki tüm bölümlerin eksiksiz olarak doldurulması gerekmektedir.

HAZIRLAYAN	KONTROL EDEN	ONAYLAYAN
<i>[Signature]</i>		

Araştırmada Kullanılacak Anketler:**Anket-1: Kişisel Bilgiler Formu**

Değerli Katılımcı arkadaşım; araştırmamız sonucunda elde edilecek bilgiler, kişisel değerlendirme amacıyla asla kullanılmayacağından isim belirtmenize gerek yoktur. Bundan dolayı istenen bilgileri içtenlikle cevaplamanız, araştırmanın sağlıklı ve doğru sonuçlar vermesi açısından çok önemlidir. Verdiğiniz samimi cevaplar için teşekkür eder, hayatınızda başarılar dileriz.

1.	Cinsiyetiniz	☐ Erkek		☐ Kadın	
2.	Medeni Durumunuz	☐ Bekar		☐ Evli	
3.	Yaşınız	☐ 18-25	☐ 26-35	☐ 36-45	☐ 46-55
4.	Öğrenim Durumunuz	☐ İlköğretim	☐ Ortaöğretim	☐ Lise	☐ Üniversite
5.	Mesleğiniz	☐ İşçi ☐ Memur ☐ Esnaf ☐ Emekli ☐ Serbest Meslek ☐ Ev Hanımı ☐ Diğer:.....			
6.	Ortalama Geliriniz	☐ 10000 TL'den az	☐ 10001-15000 TL	☐ 15001-25000 TL	☐ 25001 TL ve Üstü
7.	Bugüne kadar Hasankeyf'i kaç kez ziyaret ettiniz	:.....			
8.	Ziyaret Biçiminiz	☐ Konaklamalı Ziyaret		☐ Günübirlik Ziyaret	
9.	Hasankeyf'i ziyaret etmenizi sağlayan nedenlerinizi belirtiniz.	☐ Baraj Gölü ☐ Doğal Çevre ☐ Tarihi Eserler ☐ Yerel Halkın Misafirperverliği ☐ Konaklama Olanakları ☐ Diğer:.....			
10.	Lütfen size göre Hasankeyf'in turistik kaynaklarına zarar veren faktörleri işaretleyiniz.	☐ Bakımsızlık ☐ Gelişmişlik Düzeyi ☐ Plansız Gelişme ☐ Ziyaretçi Davranışları ☐ Ziyaretçi Sayısının Fazlalığı ☐ Denetim Eksikliği ☐ Doğal Çevre Tahribatı			
11.	Hasankeyf'teki çevre tahribatını puanlayınız. (0' Düşük 10' en yüksek)	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10			
12.	Yerel halkın sizi rahatsız eden davranışları var mıdır? Varsa en çok rahatsız olduğunuz davranışlarını belirtiniz.	☐ Kaba olmaları	☐ Küçümseyici Olmaları	☐ İlgisiz Olmaları	☐ Farklı Fiyat tarifeleri uygulamaları

Anket-2:Taşıma Kapasitesi Algısı Ölçeği

Taşıma kapasitesi algısına ilişkin ölçeğin oluşturulmasında Yılmaz (2022) çalışmasından yararlanılmıştır. Anketi kullanmaya ilişkin izin elektronik posta ile alınmıştır. Yılmaz (2022) anketi oluştururken literatürden, Tokmak (2008) Harrill ve Potts (2003), Saveriades (2000), Papageorgiou ve Brotherton (1999), Baysan (2001) gibi kaynaklardan faydalanmıştır. Ölçekte 14 soru yer almaktadır. Ankette Hasankeyf'i ziyaret eden turistlerin taşıma kapasitesi algılarını ölçmeye yönelik 5'li likert tipinde 14 soru yer almaktadır.

Aşağıda Hasankeyf'in taşıma kapasitesi algısı hakkındaki düşünceleriniz sorulmuştur. İfadelerin sağındaki ifadeler katılım durumunuzu ortaya koymaktadır. Size uygun olan seçeneği "X" işareti ile işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Hasankeyf'e ulaşım kolaydır.					
Hasankeyf'te gezilecek yerlerle alakalı bilgilendirmelerin yeterli olduğunu düşünüyorum.					
Hasankeyf'te temizlik hizmetlerinin (sahil, öğren yerleri gibi) yeterli olduğunu düşünüyorum.					
Hasankeyf'teki güvenlik hizmetlerinin yeterli olduğunu düşünüyorum.					
Hasankeyf'teki rekreasyon (park, eğlence alanı gibi) alanlarını rahatlıkla gezdim.					
Hasankeyf'i deneyimim esnasında kalabalıktan rahatsız olmadım.					
Hasankeyf'te doğal alanlarda taşıma kapasitesi aşılmaktadır.					
Hasankeyf'i ziyaret edecek turist sayısının sınırlanması gereklidir.					
Hasankeyf'e daha az turistin olduğu bir zamanda gelmek isterim.					
Hasankeyf'teki turist sayısı doğal alanlara zarar verebilecek düzeydedir.					
Hasankeyf'teki turist sayısı Ilısu Barajını kirlitebilecek düzeydedir.					
Hasankeyf'teki turist kalabalığı doğal güzelliklerin hızla tahribatına sebep olacaktır.					

Anket-3: Tekrar Ziyaret Niyeti Ölçeği

Tekrar Ziyaret Niyeti Ölçeğinin oluşturulmasında Demirci, B., Yılmaz, İ., & Oğuz, Y. E. (2020) çalışmalarından yararlanılmıştır. Anketi kullanmaya ilişkin izin elektronik posta ile alınmıştır. Ankette Hasankeyf'i ziyaret eden turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetini ölçmeye yönelik 5'li likert tipinde 4 soru yer almaktadır.

Aşağıda Hasankeyf'e Tekrar Ziyaret Niyeti hakkındaki düşünceleriniz sorulmuştur. İfadelerin sağdaki ifadeler katılım durumunuzu ortaya koymaktadır. Size uygun olan seçeneği "X" işareti ile işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum.
Hasankeyf beklentilerimi karşıladı					
Hasankeyf'i ziyaret etmelerini başkalarına da önerceğim.					
Hasankeyf'i tekrar ziyaret etmek isterim					
Hasankeyf ile ilgili olumlu söylemlerde bulunacağım.					

Anket-4:Turist Memnuniyeti Ölçeği

Turist Memnuniyeti Ölçeğinin oluşturulmasında Yılmaz (2022) çalışmasından yararlanılmıştır. Yılmaz, ölçeği oluştururken Mehmetoğlu ve Engen'in (2011) çalışmalarından yararlanılmış, Mehmetoğlu ve Engen ise (2011) ölçeği oluştururken Lee, Lee ve Yoo'nun (2000) çalışmasından faydalanmıştır. Anketi kullanmaya ilişkin izin elektronik posta ile alınmıştır. Ankette Hasankeyf'i ziyaret eden turistlerin memnuniyeti seviyesini ölçmeye yönelik 5'li likert tipinde 11 soru yer almaktadır.

Aşağıda Hasankeyf'in Turist Memnuniyeti hakkındaki düşünceleriniz sorulmuştur. İfadelerin sağdaki ifadeler katılım durumunuzu ortaya koymaktadır. Size uygun olan seçeneği "X" işareti ile işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum.
Hasankeyf'teki turistik deneyimimden genel olarak memnunuz.					
Hasankeyf'teki turizm çeşitleri beklentimi genel olarak karşıladı.					
Hasankeyf'i ziyaret kararından memnunuz.					

Anket 5: Aidiyet Ölçeği

Aidiyet Ölçeğinin oluşturulmasında (Yi & Gong, 2013) çalışmalarından yararlanılmıştır. Anketi kullanmaya ilişkin izin elektronik posta ile alınmıştır. Ankette Hasankeyf'i ziyaret eden turistlerin Aidiyet seviyesini ölçmeye yönelik 5'li likert tipinde 14 soru yer almaktadır.

Aşağıda Hasankeyf'in Aidiyet hakkındaki düşünceleriniz sorulmuştur. İfadelerin sağındaki ifadeler katılım durumunuzu ortaya koymaktadır. Size uygun olan seçeneği "X" işareti ile işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Destinasyondaki turizm işletmeleri ile ilgili başkalarına olumlu düşünceler anlatacağım.					
Destinasyondaki turizm işletmelerini başkalarına önereceğim.					
Arkadaşlarımı destinasyondaki turizm işletmelerini tercih etmesi için teşvik edeceğim.					
Akrabalarımı destinasyondaki turizm işletmelerini tercih etmesi için teşvik edeceğim.					
Destinasyondaki hizmetlerin nasıl geliştirileceğine yönelik faydalı bir düşüncem olursa bunu hizmet sağlayıcılara iletacağım.					
Destinasyondaki turizm işletmelerinden iyi hizmet alırsam bunun hakkında yorum yapacağım.					
Destinasyondaki deneyim esnasında herhangi bir problem ile karşılaştığımda bunu turizm işletmesinin bilmesini isterim.					
Destinasyondaki deneyim süresi esnasında diğer turistler yardıma ihtiyaç duyduğunda onlara destek olurum.					
Deneyim sürecinde diğer turistler turizm işletmesi kaynaklı sorun yaşadığında onlara yardımcı olurum.					
Deneyim sürecinde diğer turistlerin turizm işletmesi hizmetlerinden daha doğru faydalanması onlara bilgi sunarım.					
Deneyim sürecinde diğer turistlere turizm işletmesi ile ilgili öneriler sunarım.					
Turizm işletmelerinin sunduğu hizmetler beklediğim gibi gerçekleşmezse bu duruma katlanırım.					
Turizm işletmeleri çalışanları deneyim esnasında hata yaparsa buna sabır gösteririm.					
Turizm işletmeleri hizmetlerinin sunumu beklediğimden uzun zaman alırsa bu durumu tolere ederim					

ARAŞTIRMADA KULLANILACAK ANKETLERE İLİŞKİN İZİNLER:

Anket Kullanım İzinleri:

Re: Ölçek Kullanım izni Harcı Gelen Kutusu

Yasin Emre OĞUZ
Alıcı: ben, bdomirci

16 Ara Cmt 18:22 (20 saat önce) ☆ ↶ ⋮

Merhabalar Ercan hocam, "Taşıma Kapasitesinin Memnuniyet ve Tekrar Ziyaret Niyetine Etkisi: Eskişehir Odunpazarı Örneği" başlıklı çalışmamızdaki ölçeği istediğiniz gibi kullanabilirsiniz. Yüksek lisans tezinizde ve akademik hayatınızda başarılar dilerim.

Yasin Emre OĞUZ
Doktor Öğretim Üyesi
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Turizm Fakültesi
Tel: 0222 239 3750 - 6659
Fax: 0222 229 0084

Ömer SARAC <omersarac@sulu.edu.tr>
Alıcı: ben

18 Ağu Cum 01:19 ☆ ↶ ⋮

Ercan bey merhabalar,

Tabiki de kullanabilirsiniz. Betül'e de bilgisini ben veririm. Reşat hocamdan gelen her şey başlıcaıdır. Kendisine de hürmetlerimi iletin. Çalışmalarınızda başarılar.

Doç. Dr. Ömer SARAC
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Turizm Fakültesi
Turizm İşletmeciliği Bölümü
Camii Cedit Mah. Peşâ Sok. 16
54600-Sapanca/Sakarya/Türkiye
ORCID: 0000-0002-4338-7394

이유재
Alıcı: taeshik.gong, ben

19 Ara 2023 Sal 23:18 ☆ ↶ ⋮

Dear Ercan Kalkan,

Yüksek lisans teziniz için ölçeğimi kullanmaya gösterdiğiniz ilgi için teşekkür ederim. Müşteri vatandaşlığı davranış ölçeğini araştırmanızda kullanmanıza izin veriyorum.

Saygılarımla,

Youjae Yi
Seçkin Profesör
İşletme Fakültesi
Seul Ulusal Üniversitesi

-----Original Message-----

From: "ERCAN KALKAN" <ercan.kalkan@tulman.edu.tr>

EK-3 Etik Kurul İzin Kararı

1

T.C. BATMAN ÜNİVERSİTESİ ETİK KURUL KARARI			
Toplantı Tarihi	: 05.09.2024		
Toplantı Sayısı	: 2024/06		
Toplantıda Alınan Karar Sayısı	: 32		
Üniversitemizin Etik Kurulu, Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Ömer Faruk ERTUĞRUL Başkanlığında toplanarak aşağıdaki karar alınmıştır. Karar 2024/06-19 Üniversitemiz Turizm Fakültesinde görev yapan Doç. Dr. Reşat ARICA'nın " Turistlerin Taşıma Kapasitesi Algısının Hizmet Çıktılarına Etkisi: Hasankeyf Örneği" başlıklı araştırmasını (anket ve mülakat), danışmanlığını yürüttüğü yüksek lisans öğrencisi Ercan KALKAN ile birlikte yapma talebine ilişkin 09.07.2024 tarihli ve 167836 sayılı yazı görüşüldü; Yapılan görüşmeler sonucunda: Üniversitemiz Turizm Fakültesinde görev yapan Doç. Dr. Reşat ARICA'nın " Turistlerin Taşıma Kapasitesi Algısının Hizmet Çıktılarına Etkisi: Hasankeyf Örneği" başlıklı araştırmasını (anket ve mülakat), danışmanlığını yürüttüğü yüksek lisans öğrencisi Ercan KALKAN ile birlikte yapma talebinin etik açıdan uygun görüldüğüne toplantıya katılanların oy birliği ile karar verilmiştir.			
BAŞKAN (İmza) Prof. Dr. Ömer Faruk ERTUĞRUL			
ÜYE Prof. Dr. Hamit ADIN	(İmza)	ÜYE Prof. Dr. Bilal ŞEKER	(Katılmadı)
ÜYE Prof. Dr. Filiz AKBAŞ	(Katılmadı)	ÜYE Prof. Dr. Ömer Faruk ERTUĞRUL	(İmza)
ÜYE Doç.Dr. Veyssel ERATİLLA	(İmza)	ÜYE Prof. Dr. Halil İbrahim AYDIN	(Katılmadı)
ÜYE Doç.Dr. Reşat ARICA	(Katılmadı)	ÜYE Doç.Dr. Ümit DİLEKÇİ	(İmza)
ÜYE Dr.Öğr.Üyesi Özlem BEZEK GÜRE	(İmza)	ÜYE Doç.Dr. Yusuf ÇINAR	(İmza)
ÜYE Dr.Öğr.Üyesi Yigit KARABULUT	(İmza)	Raportör Erkan ZENGİN	(İmza)

ASLI GÜVENLİ

EK- 4 Görüşme Formu

Taşıma Kapasitesi Algısı Görüşme Formu

TURİST TAŞIMA KAPASİTESİ ALGISININ HİZMET ÇIKTILARINA ETKİSİ: HASANKEYF ÖRNEĞİ

Sayın Katılımcı;

Bu araştırma, "Turist Taşıma Kapasitesi Algisinin Hizmet Çıktılarına Etkisi: Hasankeyf Örneği" başlıklı yüksek lisans tezi için veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Vereceğiniz cevaplar sadece bu araştırma için bilimsel amaçla kullanılacak olup, kişisel bilgileriniz kesinlikle saklı tutulacaktır. Çalışmaya göstereceğiniz yakın ilgi için şimdiden teşekkür ederim.

Danışman
Doç. Dr. Reşat ARICA
Batman Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı

Ercan KALKAN
Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

BÖLÜM 1: YEREL HALKIN TAŞIMA KAPASİTESİ ALGISI

1. Sizce Hasankeyf'teki güvenlik ve temizlik hizmetleri yeterli mi, nedenleriyle açıklar mısınız?
2. Sizce Hasankeyf turizm mevsiminde kalabalık oluyor mu? Kalabalık oluyorsa bu durum turisti ya da yerel halkı rahatsız ediyor mu, nedenleriyle açıklar mısınız?
3. Sizce Hasankeyf'teki ziyaretçi sayısı Hasankeyf'in doğal güzelliklerine ve alanlarına zarar verecek düzeyde mi, nedenleriyle açıklar mısınız?
4. Sizce Hasankeyf'te doğal güzelliklerin ve çekiciliklerin bulunduğu alanlar maksimum turist seviyesine ulaştı mı, nedenleriyle açıklar mısınız?
5. Sizce Hasankeyf'in maksimum turist sayısına ulaşması turist memnuniyeti üzerinde etkili midir, nedenleriyle açıklar mısınız?
6. Sizce Hasankeyf'te turist sayısına bir sınırlama getirilmesi gerekiyor mu, nedenleriyle açıklar mısınız?
7. Hasankeyf'e gelen turistlere karşı nasıl bir halet-i ruhiye içerisindeyiz?
() Mutlu () İlgisiz () Öfkeli () Saldırgan
8. Sizce turizmin gelişimi Hasankeyf'e yarar mı sağlıyor zarar mı, nedenleriyle açıklar mısınız?
9. Bölgenizde turizmin gelişimi ve turist sayısındaki artış turistik alanlardan kişisel olarak yeterince fayda sağlamanızı engelliyor mu? Nedenleriyle açıklar mısınız?

BÖLÜM 2: KİŞİSEL BİLGİLER

- 1) Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek
- 2) Yaşınız: () 18-25 () 26-35 () 36-45 () 46-55 () 56 ve Üstü
- 3) Medeni Durum: () Evli () Bekar
- 4) Eğitim Durumu: () İlköğretim () Ortaöğretim () Lise () Üniversite () Lisansüstü
- 5) Mesleğiniz:
- 6) Ne kadar süredir Hasankeyf'te ikamet ediyorsunuz?

Zaman ayırdığınız ve katılıminiz için teşekkür ederiz. Çalışma sonuçlarını size göndermemizi isterseniz lütfen eposta adresinizi yazınız: _____